

România literară

Apare săptăminal
sub egida
Uniunii Scriitorilor

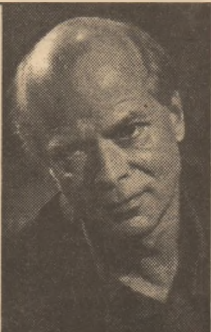
Editată de Fundația
România literară
cu sprijinul Fundației
Anonimul

4 - 10 septembrie 2002
(Anul XXXV)

35

meridiane

Pascal
Quignard -
paginile
26
27
avanpremieră
editorială

literatură

pagina
12
Caragiale
și baletul

meridiane

pagina
28
Cartea
străină de
Grete Tartler

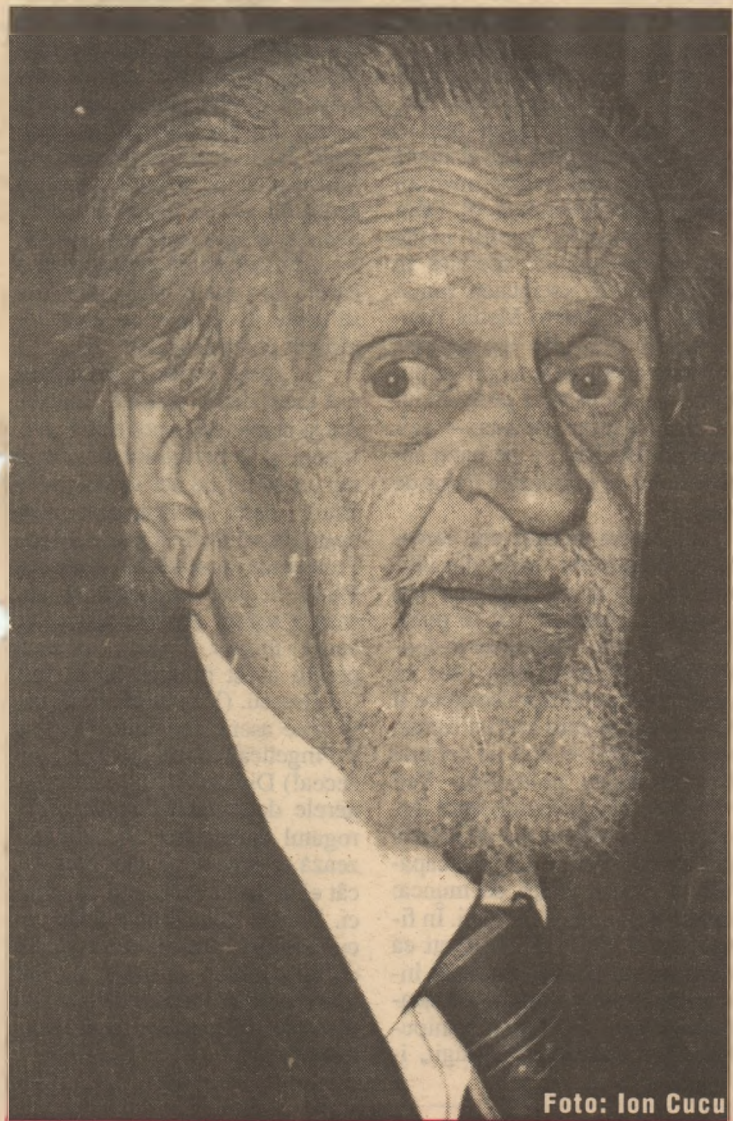

Foto: Ion Cucu

Centenar

Șerban Cioculescu

comentarii, evocari,
documente și inedite
în pag. 6-7, 9, 10-11, 14-15, 16-18

EDITORIAL de Nicolae Manolescu

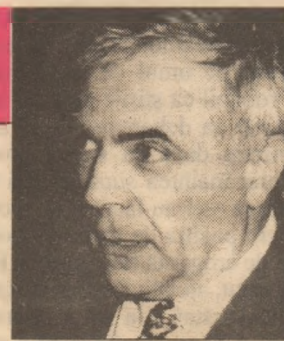

Foto: Ion Cucu

Breviar

SUB ACEST titlu, Ș. Cioculescu (7 sept. 1902 - 25 iunie 1988) a susținut ani buni o cronică săptămânală în *România literară*. Adunate între coperte de carte, articolele au dat cele cinci volume ale *Itinerariului critic* dintre 1973 și 1989 (ultimul, postum), dar și pe acela de *Poeți români* din 1982, dacă nu cumva și altele. Pe autorul lor l-am cunoscut bine, de pe când era director al Bibliotecii Academiei, după 1967. Mi-a fost tot atunci șef de catedră la Filologia bucu-reșteană. Mi-a condus teza de doctorat despre Maiorescu. Am scris de cel puțin trei ori despre articolele din *Breviar*. Voi relua, pe scurt, mai jos, observațiile principale.

La senectute, Ș. Cioculescu adoptase o anumită manieră de comentariu și frecvența anumite subiecte. Știa ca puțini alții să umble cu manuscrise ori cărți rare. Își făcuse obiceiul de a petrece zilnic citeva ore la BAR, nu ca director, dar ca om care citește (și asta și după ce s-a pensionat în 1974). Prezida săptăminal la Muzeul Literaturii serate literare devenite celebre. Se dedica mai ales autorilor din generațiile vechi, pe care-i urmărea însă meticolos biografic și bibliografic. Oprindu-te pe stradă, în curtea BAR sau în aceea alăturată a Uniunii Scriitorilor, avea totdeauna ceva interesant de comunicat, un amănunt picant ori o descoperire senzațională, pe care le debita repede, într-un monolog fermecător, care nu-ți lăsa timp de replică, devenită de altfel inoperantă și din pricina unei surzenii care însă nu-l făcuse, precum pe atîția, nici morocănos, nici absent. Bibliofil, erudit al cărții (numai el își mai ținea cititorii la curent cu observații pe tema formatului, corpului de literă ori a unor detalii tipografice), Ș. Cioculescu se desfăta (e cuvîntul lui) mînuind exemplare excepționale, cum ar fi o ediție a *Istoriilor* lui Herodot din 1645, sau ofta după dicționarul latin-francez al lui Quicherat. Chiar și felul lui de a citi căpătase, în anii din urmă, proprietăți remarcabile.

Se poate spune că Ș. Cioculescu citea cu creionul în mînă, după ce își prealabil își vira nasul lung și ascuțit între file. Nasul funcționa ca un *coupe-papier* dotat cu un detector. Există în Ș. Cioculescu o curiozitate de copoi literar. Era un Sherlock Holmes în meseria noastră. Se afla neconștient în urmărirea unei piste sau în reconstruirea unei filiere. Și cînd asta nu era posibil, se mărginea să vîneze greșeli și inconsecvențe. Pentru editori, comentariile lui deveniseră un coșmar. Nici cea mai îngrijită ediție nu scăpa neamendată, de la cuvinte transcrise greșit la adnotări imprecise. Sub un anumit raport, aceste comentarii sînt niște glose superioare. Mai toate au o mare expresivitate. E în ele un deliciu al amănuntului, un pitoresc al secundarului și o vigoare polemică pe care vîrsta nu le-a diminuat. Competenței lui universale nu-i scăpa nimic. Nu era doar critic ori istoric literar. Era deopotrivă filolog, lexicograf, istoric al limbii, filosof al culturii, biograf și bibliograf.

Marin Sorescu l-a numit odată pe Ș. Cioculescu „un vestigiu prețios din vremea criticii normale”. Vremea cu pricina era aceea interbelică. Normală, doar în raport cu vremea comunistă. Ș. Cioculescu a fost mereu adversarul obscurantismelor ideologice, al extremismelor de orice fel. El i-a botezat batjocoritor pe fani lui Nae Ionescu „trăiriști”. Tot el l-a taxat de „sufletist” pe C. Stere, cînd, părăsind P.N.Ț.-ul, acesta a declarat că-i rămîne cu sufletul alături (azi cuvîntul a ajuns să semnifice exact contrariul!). Ș. Cioculescu nu s-a lăsat niciodată îmbătat cu apă rece. Exceptînd citeva concesii din anii recuperării sale (după 1965 imediat), el a fost nesmintit de partea bunului simț, a măsurii și a adevărului. I-a plăcut să pună punctul pe i. A făcut-o mereu pe un ton civilizată, chiar dacă uneori ironic. Se numără printre cei care mai cred că ironia nu-i poate jigni decît pe proști și că inversul ei nu este seriozitatea, ci stupiditatea morocănoasă. Ș. Cioculescu a fost un polemist urban, neagresiv, un adversar pe care orice om inteligent ar trebui să și-l dorească, un critic de idei limpezi, un raționalist incurabil, un spirit galic prin excelență. ■

actualitatea

EXISTĂ doar două explicații la propunerea deșchiată a lui Adrian Năstase de-a-i îngădui lui Ion Iliescu să mai candideze la un mandat prezidențial: premiul fie glumea, fie se afla într-o temporară pierdere a facultăților mintale. Dacă făcea glume, ar fi fost preferabil să le facă în anturajul propriei soacre — o știți, doamna pensionară care plătește taxele de mii de dolari pentru școlarizarea nepoților. Dar nu e dl. Năstase omul să facă astfel de glume: ca în toate aberațiile guvernării sale, premierul-ginecrică e cât se poate de serios. Mortal de serios.

Presa a comentat incredibila nerușinare a lui Năstase punând-o pe seama dorinței de a-l îmbuna pe omul de la Cotroceni. Probabil că știrile privind inevitabila sa debarcare — să nu ne mirăm dacă ea se va produce chiar înaintea summit-ului de la Praga — l-au făcut să-și reconsidere poziția de trufie ciocoiască și de aroganță fără perdea. Bruscsperiat, atotștiutorul și atotputernicul vâfă și-a adus aminte că are și el un stăpân și că s-ar putea să-l fi călcat pe bătătură cu abuzurile sale. Faptul că nu mai controlează județele — baronii locali și-au cam luat-o în cap și puțin le pasă de urletele de la centru — l-au dus la constatarea că e mai singur și mai slab decât își închipuise.

Nu cred, însă, că aici trebuie căutate originile aberației năstăsiote. Nu de dragul lui Iliescu a riscat el acest act nesăbuit, ci de spaima a ceea ce l-ar aștepta după dispariția lui Iliescu. Deocamdată, „cârpa kaghebiștă”, vorba lui Vadim, este singurul politician român ce posedă un electorat captiv. Or, un P.S.D. fără Iliescu e o pradă sigură pentru extremiști, dacă nu chiar pentru momentan adormita opoziție. Un nou mandat de președinte n-ar mai însemna pentru Ion Iliescu nimic. Din punct de vedere financiar, este asigurat pe viață, din punct de vedere politic va gă-

contrafort

de Mircea Mihăieș

Șiștarul cu lapte al dictaturii sau Ceaușescu al XI-lea

și oricând o formulă de supraviețuire. Singurul lucru de care se teme Ion Iliescu — scormonirea dosarelor privind evenimentele din decembrie și mine-riadele — nu mai interesează astăzi decât câțiva marginali obsedați de principii etice. Iar în 2004 nu va mai interesa chiar pe nimeni.

Utotul altfel stau lucrurile cu Năstase. Aproape doi ani de guvernare discreționară au arătat, în toată nuditatea lor hidoasă, paralizanta incapacitate a premierului de a guverna țara. Corupția a atins cote inimaginabile, producția se zbate între dezastru și catastrofă, justiția și poliția sunt plăgi vii pe trupul infectat al țării. Despre sănătate, învățământ sau cultură nici nu-ți vine să deschizi gura, într-atât s-a demonetizat societatea românească. Dând frâu liber la înavușirea contra-cronometru, pesedeii știu că se apropie ceasul bilanțului. Cocârjați de numărul vilelor și-al automobilelor de lux, șefii partidului de guvernământ vor fi măturați la viitoarele alegeri cu viteza cu care au fost aruncați la lada de gunoai și foștii *algoritmic* din C.D.R.

Pe de altă parte, ca prin miracol, Ion Iliescu a reușit să-și păstreze — cel puțin pentru *bi-zonul* majoritar, incult, dezinform-

mat, rudimentar, dar cu drept de vot — imaginea de incoruptibil, de „tătuc” al nației. În ciuda evidenței, în ciuda logicii, în ciuda instinctului de conservare, mulți români continuă să-i fie fideli lui Ion Iliescu. Un straniu caz de iubire mistică, în care amanții nici nu mai observă că totul în jurul lor a fost pustiit și că flăcările dezastrului îi vor înghiți din clipă în clipă.

Elucubrația ieșită din gura premierului nu e chiar atât de surprinzătoare. Încă de anul trecut am emis ipoteza că neo-comuniștii nu se vor da în lături chiar de la o lovitură de stat, numai să păstreze puterea. Anticipam chiar (martoră mi-e colecția *României literare!*) lansarea propunerii ca Ion Iliescu să preia șefia statului pentru încă și încă un mandat — ba chiar pe viață! Pe ce mă bazam? Mai întâi, pe totala lipsă de rușine și pe cinismul partidului de guvernământ. Am simțit că se coace o porcărie din momentul în care am observat obstinația de a păstra, în sondajele de opinie, numele lui Ion Iliescu, deși părea o axiomă imposibilitatea ca acesta să mai candideze la președinție. Ca dovadă că pentru comunisto-securiștii de la putere legea nu e decât întâmplătoare bucată de hârtie igienică cu care își mângâie dejecțiile moral-financiare.

Probabil că în spatele pro-

punerii zănatice a lui Adrian Năstase, ca și îndărătul multora dintre diversiunile, mai mult sau mai puțin grosolane, ale guvernanților stă unul și același personaj: ministrul informațiilor, Vasile Dâncu. Fost șef al uneia dintre cele mai active instituții specializate în sondaje, dl. Dâncu e responsabil pentru multe din malversațiunile produse în ultimii ani în societatea românească. Prin „Metro-Media Transilvania”, ca și prin alte așa-zise instituții de sondare a opiniei publice, s-a indus și se poate induce absolut orice. Și asta — culmea nerușinării! — pe banii cetățeanului ce urmează a fi dus de nas.

Să facem un mic test: cercețați sondajele de opinie din ultimii doi ani și vă asigur că veți ajunge la concluzii cât se poate de interesante. Veți observa contradicții uluitoare între ceea ce crede românul despre corupție și felul inept în care același român se repede să-i voteze pe cei mai corupți dintre politicieni. Veți vedea ce hâu se cască între dorința de a avea un loc de muncă și disprețul față de singurii capabili să creeze locuri de muncă: investitorii mici și mijlocii. În fine, veți fi uluiți să observați că toate aceste sondaje nu sunt interesate să afle părerea cetățeanului. Ele au drept scop manipolarea lor. Induse meșteșugit, i-

deile care l-au determinat astăzi pe Adrian Năstase să iasă în prim-plan și să le dea o aparență de realism („chiar sondajele cer ca dl. Iliescu să mai candideze”, a rostit fără să clipească premiul, de parcă sondajele s-ar auto-general!) există de multă vremea în mintea celor mai nesățui dintre toți stăpânii țării, de la fana-riști încoace.

DEOCAMDATĂ, Ion Iliescu a respins aberanta propunere a fostului său ucenic. Nu din instinct democratic, cum probabil am fi tentați să credem. Ci pentru că o astfel de propunere n-ar avea, pur și simplu, cum să treacă prin parlament. Oricât s-ar opinti pesedeii, oricât de autoritar îi controlează pe U.D.M.R.-iști (mare dezamăgire politică din ultimii ani!) și pe P.U.R.-iști, ei n-au cum să obțină necesarele două treimi din numărul parlamentarilor. Nu-i vad pe liberali, cu Stolojan cu tot, să participe la un astfel de act de banditism politic, iar despre sprijinul P.R.M. — prin invocarea subtextuală a căruia și-a făcut curaj Năstase să calce în șiștarul cu lapte — nici nu poate fi vorba.

În acest context, premierul n-a făcut decât să arate disperarea și slăbiciunea politică a persoanei și a partidului său. Mai rar un astfel de act sinucigaș la cineva care, pe dinafară, plesnește de sănătate și prosperitate. Prosteasca propunere arată că P.S.D.-ul este incapabil să găsească soluții înainte, așa că le caută *înapoi*. Firește, perfect pentru acest moment ar fi fost Ceaușescu. (Vă mai amintiți cele zece asemănări între Năstase și Pingelică? Iat-o și pe a unsprezecea!) Din nefericire pentru ginerile doamnei Miculescu, surrogatul de dictator pe care mizează se dovedește mai isteț decât el și decât nefericiții săi dânci. Prostia comisă înseamnă recunoașterea rușinoasă a faptului că fără Iliescu el n-are nici un viitor politic. Partea mai proastă e că nici Iliescu alături de Năstase! ■

România literară

Director: Nicolae Manolescu

Revistă editată
cu sprijinul
Fundației
ANONIMUL

Redacția:

GABRIEL DIMISIANU - director adjunct,
ALEX. ȘTEFĂNESCU - redactor-șef,
MIHAI PASCU - secretar general de redacție.
ADRIANA BITTEL, CONSTANȚA BUZEA,
MARINA CONSTANTINESCU, MIHAI MINCULESCU.

Redactori asociați: IOANA PÂRVULESCU,
CRISTIAN TEODORESCU, EUGENIA VODĂ.

Corectură: CONSTANȚA BUZEA (pag. 2, 3, 8, 12, 13, 23,
28, 29), SIMONA GALAȚCHI (pag. 1, 9, 14, 15, 18, 19, 20,
21, 22, 24, 25, 26, 27, 30, 31, 32), ECATERINA IONESCU
(pag. 4, 5, 6, 7, 10, 11, 16, 17).

Grafică: MIHAELA ȘCHIOPU.

Tehnoredactare computerizată: ANCA FIRESCU,
IONELA STANCIU, EDUARD CANDET.
Introducere texte: GETA GHEORGHIU.

Administrația: Fundația „România literară”, Calea Victoriei

133, sector 1, cod 71102, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod
71341. Cont în lei: B.R.D., filiala Pipera, 251100975019501.
Cont în valută: B.R.D., filiala Pipera, 251100975019501.
Mihai Pascu (director executiv), Mirona Laudă (economist
principal), Corneliu Ionescu, Gheorghe Vlădan (difuzare, tel.
212.79.81).
Secretariat: Sofia Vlădan.

Correspondenți din străinătate: Rodica Binder (Germania),
Andreea Deciu (SUA), Gabriela Melinescu (Suedia), Libuse
Valentová (Cehia).

e-mail: romlit@romlit.ro http://www.romlit.ro

Revista „România literară” este editată de Fundația „România
literară” cu sprijin de la Fundația „Anonimul”, Uniunea
Scriitorilor din România, Ministerul Culturii și Cultelor,
Banca Română pentru Dezvoltare

Generații

*"Dacă eu tac, tu, mâine,
n-ai nici un drept să taci"*
Mircea Dinescu

NICOLAE MANOLESCU are în numărul 31/2002 al *României literare* un editorial care ar putea fi un foarte bun punct de pornire pentru o evaluare a literaturii de dinainte de '89 dar și o focalizare consistentă a trecutului imediat, rămas, poate paradoxal, ignorat, deși condiționează semnificativ percepțiile de azi.

În textul cu pricina este o echilibrată explicație a unei atitudini editoriale, mai ales pentru noua față a revistei. Se simt deja schimbările de generație și, așa cum însuși Nicolae Manolescu recunoaște, e firesc ca acum să apară un alt tip de judecată și de percepție față de ceea ce a fost. Fiecare copil își judecă părintele, adesea în necunoștință de cauză, numai că din confruntările aparent ireductibile dintre cele două părți apar, pentru cine știe să vadă, ca la o radiografie, punctele vulnerabile, nebanuite poate.

Nicolae Manolescu este preocupat de "dificultățile -de a-i citi și de-ai înțelege- pe care noii critici le au cu scriitorii vechi".

Ne place sau nu, tinerii îi judecă pe predecesori cu nonșalanță și este posibil ca anumite lucruri care pentru unii au însemnat o importantă miză, pentru cei de peste oarecare timp să devină dacă nu de neînțeles, oricum ceva derizoriu.

Citatul pe care îl aduce domnul Manolescu în editorial este destul de dur, despre iluzia scriitorului din anii '60 -'80 care se credea un luptător și care după '89 s-a trezit a nu fi avut resurse reale pentru așa ceva.

Nu pot aprecia cât de dreaptă este aprecierea la adresa mijloacelor 'tehnice' ale scriitorilor dar dacă mă refer la mesaj, parcă aș subscrie acestui demers "obraznic" al tinerilor.

Pentru că la o evaluare sinceră și crudă consider că literatura română din anii de comunism nu a oferit suficient pentru a hrăni conștiința publică. Și asta s-a văzut limpede din primele zile de libertate, de la 28 ianuarie 1990, zile și zile de-a rândul, chiar până azi în anumite aspecte.

Scriitorii trăiesc poate încă în iluzia luptei lor cu formele 'răului', dar numai dacă privim rezultatele și imaginea este foarte tristă. Care este percepția românilor despre proprietate? Cum este posibil ca generații de români să fie educați apelând la clasicele referințe literare ale legăturii cu pământul propriu și să asistăm la penibile tergiversări și manifestări de dezinteres generalizat față de reglementarea proprietății? Înseamnă că sistemul comunist a fost mai tare și scriitorii nu au găsit căile de a păstra în conștiințe percepția acestui simț esențial încât și azi există pervertirea dreptului la proprietate nu doar la o anumită putere politică, dar și la simpli indivizi.

Nicolae Manolescu vorbește de "o disidență artistică al cărei rol în dizolvarea comunismului nu merită a fi subapreciat". Este adevărat. Numai că aceea disidență artistică a fost, din păcate, prea puțin coerentă și coalizată, încât gesturile individuale, sporadice, au fost mai degrabă ele dizolvate în magma comunistă. În același număr de revistă este și o foarte bună cronică a Ioanei Pârvulescu, o reluare mai degrabă, dar foarte necesară, a unui volum din jurnalul lui Mircea Zăciu. Și lucrurile se leagă astfel foarte bine pentru că, așa cum se spune în cronică, peste scurt timp tinerii vor avea nevoie de note de subsol pentru a înțelege chiar despre ce personaje este vorba acolo.

Pentru că scriitorii "buni" au rămas chiar 'fără putere' și marea masă de români s-a pliat mai repede pe oferta celor "raii" din acea catalogare. Și asta se vede nu doar în voturile spre PRM ci și, din păcate, mult mai amplu, în rezonanțele populare la șabloanele care fie vin pe filiera 'protocronistă', fie din mai noi fundamentalisme.

Scriitorii se iluzionează cu acele tiraje de cărți sau cu rapida epuizare și circulație a cărților care ofereau un sămbure de adevăr. Să nu uităm că de foarte multe ori acele cărți pur și simplu împodobeau o bibliotecă fără a fi citite sau fără a avea impact real. Despre anumite aspecte delicate până la

urmă au scris tot cei cu voie de la partid, încât adevărul a fost strecurat în doze calculate de sistem, combinate cu elemente de pervertire.

Doar cărțile lui Paul Goma ar fi fost cu adevărat luptătoare dacă ar fi fost accesibile publicului larg la timpul potrivit. Ele există acum peste tot și e bine și așa. Or el este negat ca scriitor, pur și simplu, cu seninătate, de cel mai în vogă critic. Și atunci?

Metafora are și ea rolul ei și numai graba poate justifica desconsiderarea ei.

Eu cred că Ana Blandiana a rostit un memorabil vers "suntem un popor vegetal" și fie și numai pentru asta și ar merita să fie respectată literar dar și moral.

Pentru dificultățile de percepție de care vorbea Nicolae Manolescu cred că tot scriitorii 'vechi' se fac vinovați. Pentru că după 1989 nu au oferit ima-

gina reală a lucrurilor. Au irosit șansa libertății de expresie. Și din păcate au afectat astfel și tinerii care deși au apărut în spațiul public în anii liberi, educația lor păstrează reziduuri culturale de dinainte de '89.

Eu înțeleg destul de bine cât se putea face în comunism. Sunt însă neîmpăcat că 'după' nu s-a făcut gestul ce mi se pare atât de firesc din partea celor care au această responsabilitate, a celor care se consideră intelectuali și preocupați de adevăr și idei, de a reface tot ceea ce a fost maculat din 1947 încoace.

Unde sunt cărțile care să evoce anii de teroare de la instalarea comunismului? Unde sunt cărțile care să vorbească despre forța de constrângere a sistemului? Despre cedare și compromis moral? Despre pervertirea societății, despre schimbarea profundă a lucrurilor și despre experimentul omului nou?

De unde să știe tinerii de azi? De unde vor ști cei de mâine?

ENEVOIE de mărturiile celor care au cunoscut toate acestea, poate au și participat la ele. Relatările acestea ar șterge și incriminările. Și nu doar ca gen memorialistic sau documentar ca până acum, dar dezvoltat și ca ansamblu epic. Scriitorii cer, teoretic cu îndreptățire, recunoașterea meritului de a oferi imaginea unui loc, a unui timp... Din păcate ei nu ne-au spus mai nimic despre anii de comunism. Mulți acuză cerbicia cu care sunt păstrate arhivele fostei securități, dar martorii atâtor evenimente de ce nu își deschid propriile lor 'arhive'?

Lipsește cărțile care să ne zugrăvească tot acest coșmar al comunismului. Nu mai vorbesc de piese de teatru sau de filme. Avem, iată, un film despre umana înțelegere față de confesiunile unui fost tortionar, dar nu avem filme despre crimele aceluia tortionar. Noi am început cu sfârșitul... Ni se oferă reluările filmelor pe care sistemul comunist le-a produs special pentru a picura doza de transformare a omului nou dar nu avem unde vedea demascarea mecanismului odios care a schimbat fața unei țări, de la pământ și până la oameni.

Și atunci?

Tinerii au repere aparent relative și judecățile lor par mai crude decât e de așteptat.

Ei înșiși ar trebui să fie conștineți că de fapt au pornit cu o educație încă afectată de trecutul orwellian, că nouă tuturor ne lipsește racordul cu acea societate românească de dinaintea derapajelor politice.

Nicolae Manolescu are dreptate când le solicită și o 'construcție', o creație, o afirmare și nu doar cantonarea în negare.

De altfel consider că întregii societăți românești de azi îi este necesară o atitudine constructivă și de abordare cu bună credință a soluțiilor pentru provocările contemporane.

Marius Dobrin

Ovidiu Genaru

Efectele lunii

Nu mă pizmuiți! N-am fost mai
cuceritor
ca alții; mai limbuț, poate, deși
nu dau nume; evoc experiențe
la care adaug și efectele lunii:
lauda de sine lucrează mână-n mână
cu noaptea;
aura petrecerilor se așază, coroană,
închipuirilor mele; chiar pe toate nu
le-am făcut; ca și poezia
dragostea are nevoie de minciuni și
exagerări
ca să-mi redea bucurii pe care nu
le-am avut
unde, cândva, nici nu mai știu
unde.

Rutina

Ritualul e neschimbat: aceeași este
mansarda
și aceeași sunt cafeaua, gesturile,
rutina.

Se grăbește, e măritată, n-are vreme
de ornamente și mângâieri.
„Il mint, sunt plecată după
cumpărături”.

Instituită, relația se păstrează întoc
mai,
nimic nu e nou și totuși ea vine.
„Oh, fără preludiu, l-am consumat
urcând scările”.
Repetarea întocmai a protocolului
o pregătește și o ațăță: nu mai numără
verigile lanțului, za cu za; inițiată
se mulțumește cu înlanțuirea. ■

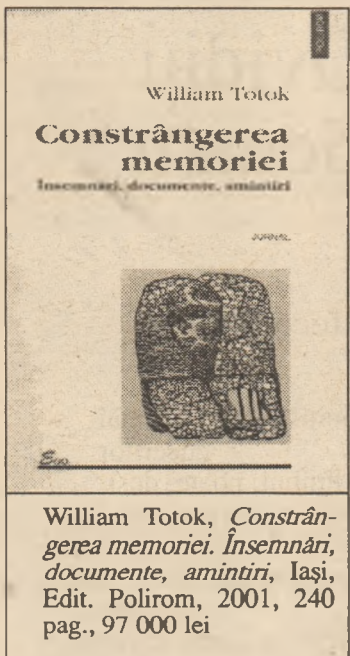
(În numărul viitor,
o pagină de poezie
Ovidiu Genaru)

Un capitol de istorie nu numai literară

ARTEA lui William Totok, cunoscut (deși mai ales în cercuri de cunosători) scriitor timișorean de limbă germană, emigrat în Germania Federală în 1987, este în același timp povestea unei odisei răsturnate (nu a întoarcerii, ci a plecării de acasă) și o odisee ea însăși, prin care autorul încearcă o împăca-

re cu acest „acasă” aducător de amintiri dureroase.

Cofondator al Aktionsgruppe Banat (Grupul de Acțiune Banat), nu o grupare de rezistență, în ciuda sonorității belicoase a numelui, ci o „generație literară” de scriitori germani „progresiști”, cum spune însuși

autorul, din România, care doreau să dea un suflu nou existenței acestei minorități copleșite încă de vina colaborării naziste, Totok a fost anchetat pentru „activități antistatale”, a făcut închisoare, iar fratele său a fost chiar condamnat pentru aceleași delictive și eliberat abia în urma intervențiilor din străinătate. *Constrângerea memoriei* conține astfel relatări ale evenimentelor din partea autorului, pînă la plecarea sa din țară, o (în loc de) prefață și trei interviuri, cu unul dintre semnatarii expertizei literare cerute de Securitate pe textele lui Totok, în urma căreia a rezultat că poeziile confiscate erau o amenințare pentru orînduirea socialistă, cu procurorul militar care l-a anchetat pe scriitorul timișorean, și cu un fost ofițer de Securitate, hotărît „să rupă tăcerea”.

Povestea cu adevărat interesantă este cea a Grupului de Acțiune, care, din multe puncte de vedere, este, mutatis mutandis, un preambul al „generației '80” formate în cenaclurile mai ales bucureștene (scriitorii care au primit și ei un titlu din limbajul militar pentru volumul lor colectiv de debut – *Desant*). Beneficiari, toți, ai perioadei de destindere cu care a început regimul Ceaușescu, tinerii autori privesc cu dezinhibare către cultura occidentală, resping „calificarea la locul de muncă” a scriitorului fără cunoștințe filologice, se fac cunoscuți în cenacluri de care ajung să fie indisolubil legați (pentru Grupul de Acțiune, cenaclul Universitas).

Însă persecuțiile la care au

lecturi la zi

fost supuși William Totok, Richard Wagner sau Gerhard Oppenauer priveau în aceeași măsură identitatea lor literară și pe cea etnică. Cum s-a putut întîmpla totuși ca cineva precum Totok, cu declarate afinități de stînga, avîndu-i ca scriitori preferați pe beatnici și filozofii Școlii de la Frankfurt, să fie suspectat de propagandă fascistă? Exemplarul confiscat din *Mein Kampf* nu e o explicație. E vorba în realitate de încă un episod din zbuciumata existență postbelică a minorității germane din România, pentru care vina părinților a ajuns să se răsfrîngă pentru totdeauna asupra copiilor și nepoților (altfel spus, un german era oricînd susceptibil de pasiuni fasciste, devenite un fel de țară etnică). Soarta germanilor din România este probabil cea mai dramatică în raport cu a celorlalte minorități, iar cartea lui Totok poate fi privită și din acest punct de vedere, dincolo de privirea dinăuntru oferită celor interesați de modul în care funcționa lumea literară în România anilor '70-'80 (și, în subsidiar, de încă un exemplu al felului în care merge mîntea foștilor anchetatori convingși de nevinovăția lor; interviul cu fostul procuror Iosif Burcă e, din păcate, atît de tipic).

Iulia Popovici

Poezia mondială de azi

CAIETELE internaționale de poezie, din care avem spre lectură numărul 3/2002, sunt o tentativă de a aduna opinii și creații originale, precum și traduceri sau eseuri aproape științifice asupra fenomenului actual al poeziei la nivel românesc și universal. Revista are o arie de difuzare impresionantă, aproape toată Europa, Statele Unite și America de Sud, iar corpul editorial îi include pe Ștefan Stoescu și Adam J. Sorokin, din America, și pe Mihai Ursachi din România. Pe lângă ei apar mari necunoscuți ca Dan Dănilă, Petra Vlah, inși cu „adîncă simțire” și „emoții autentice”, tresaltări lirice și clișee despre poezie și specific național datătoare de dureri de mînt. Cităm: „Omenirea are nevoie de oxigenul poetic și poezia este un bun universal;” „Poezia s-a născut (precum arta în general) dintr-o necesitate imperioasă de a împărtăși cu semenii prisosul emoțional al celui care nu mai poate stăvilii abundența

sufletului răvășit de simțire.”

Trecînd peste, recomand interviurile inedite obținute de Gabriel Stănescu de la Allen Ginsberg, sau interviul cu Mihai Ursachi, poetul încarcerat, exilat, revenit, precum și traduceri destul de reușite în engleză ale lui Adrian Săhlean din Bacovia, deci o poezie extrem de dificilă și de rezistentă la traducere din cauza efectelor fonetice tipice simbolismului. Alte traduceri bune aparțin poetei americane Heather O'Hare.

CAIETE INTERNAȚIONALE DE POEZIE

INTERNATIONAL NOTEBOOK OF POETRY

Nr. 3 / 2002

Poems in Translation: East and West
Essays on Poets and Poetry

LiterArt - XXI

Caiete internaționale de poezie, nr. 3/2002

Corpusul cel mai interesant al textelor acestor caiete îl constituie eseurile și studiile aprofundate, realiste, asupra poeziei universale actuale. Astfel Horia Ion Groza, într-un articol intitulat *Problemele poeziei americane contemporane pot fi și problemele poeziei noastre*, identifică mișcarea de scădere a numărului de cititori de poezie, invers proporțional cu „consumul de poezie” sub forma cursurilor de *creative writing*, în cadrul cărora e ușor de menținut statutul de poet prin cantitatea (și nu calitatea) publicată, precum și prin popularitatea atinsă printre studenți. Ei bine, această instituționalizare a discursului poetic american este ea însăși un epifenomen al postmodernismului cultural și masificării de rău augur. În același timp, aceste studii aduc informații și asupra unor aspecte mai puțin cunoscute cititorului român. Știați că William Carlos Williams era obstetrician, de exemplu? Că există din toate timpurile și la un nivel acceptabil o legătură între business și poezie, așa cum probează biografiile și creațiile multora dintre modernii americani? Că poezia este, pînă la urmă, o *commodity*? Gabriel Stănescu scrie în engleză o artă poetică autodestructivă, blazată și lucidă: „People

write nowadays/ (According to Montale, poetry is technically speaking/ An art within anyone's capability range)/ A kind of self employment/ with no comments no employees/ And no customers/ A useless activity / overlooked by everybody/ A business relationship.”

Veți mai putea citi o poezie simplă și nu neapărat exotică din creația actuală a celor ce din descendența triburilor *navajo*, sau ce a mai rămas din formele acestea insulare de cultură, respectiv câteva cântece de leagăn deosebit de frumoase, poezie portugheză, poezie americană postmodernă, o traducere bună din *Howl* de Ginsberg, manifestul nonconformismului și artei psihedelice atît de preluat și de comentat (pînă la oboseală) și de către postmodernii și post-postmodernii noștri, dar cele mai bune bucăți de text rămîn tot articolele critice ale celor care fac un soi de interesantă statistică sociologică și literară asupra receptării poeziei în ziua de azi, o medie între estetica receptării și istoria ideilor literare în contextul istoriei mentalităților secolului XXI.

Iulia Alexa

Dincolo de mode...

D EȘI la prima vedere nu pare să aducă schimbări notabile față de precedentele volume, cea mai recentă carte de versuri a lui Ion Mircea (*Șocul oxigenului*, Editura Vinea, 2002), atrage atenția întâi și-ntîi prin accentuatul caracter scenic al multor pasaje (faptul că între timp poetul a scris chiar o piesă de teatru, bine primită de public și de critică, ar putea constitui încă un argument în favoarea autenticității sale vocații dramatice). Cert este că Ion Mircea scrie acum o poezie cu personaje, ceva mai ludic și mai degajată, chiar dacă fără a renunța la simbolurile livrești și la atitudinea gravă, de ordin metafizic, de pînă acum. Vădind o mai accentuată tendință de simplificare a limbajului sibilinic, oracular care făcea dificilă receptarea versurilor din *Istm*, *Tobele fragede* sau chiar din *Copacul cu 10.000 de imagini*, poemele de acum îi aduc în scenă pe „bătrînul orb purtat de mîna de un copil (și nu invers)”, pe frizerul care „perorează către scaunul gol din fața oglinzii”, pe mirele ce „se tupilase-n frigider” și „citea ziarul minuscul cît un ceasornic de buzunar”, pe Maria Stuart, „suplă cum e și nepămîntesc de înaltă” ș.a.m.d. Mîza „specta-

HUMANITAS
Cartea care dăinuie

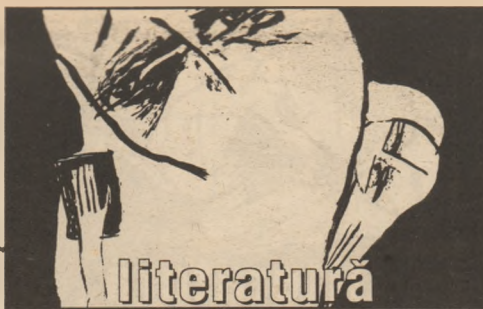
GIORDANO BRUNO
OPERE ITALIENE
I
CINA DIN
MIERCUREA CENUȘII
135 000 lei

ANDREI PLEȘU
Minima moralia
80 000 lei

GIORDANO BRUNO
Opere italiene (2 vol.)

ANDREI PLEȘU
Minima moralia

lecturi la zi

colului" nu este însă, nici pe de parte, una minoră, din moment ce memoria și uitarea, nașterea și moartea, erosul și "amintirea fără obiect care ne va însoți până la stingere" rămân temele predilecte. Însă totul își pierde și își recâștigă pe rând solemnitatea, sub forța devastatoare a imaginilor, care se impun parcă de la sine, se materializează, ne stăruie în memorie, prelungindu-se într-o zonă la limita oniricului: "Mi-aduc aminte cu o limpezime rară, de parcă aş ține în palmă un strop de mercur, cum arăta mama după ce m-au desfăcut de ea./ O culcaseră pe o tablă de șah/ și avea părul atit de lung și de abundent/ că o legaseră de pat cu el." Unele imagini, inițial desprinse din proximitatea cotidianului, capătă o aură de neverosimil și mister, ca în grafica suprarealistă ("o pisică de angora cu blănița-ntr-un nimb de musculițe și fluturi/ se înalță de pe acoperișul/ casei vecine la cer"), în timp ce altele materializează, într-o manieră cam previzibilă, abstracții: "Apoi a fost Timpul./ Cine afirmă că nenăscuții nu au/ noțiunea lui/ se înșală. Ei poartă/ chiar la încheietura din os moale/ și străveziu a viitoareii mâini/ an affluent, un mic ceasornic,/ fluid-tremurător ca o piftie".

Cele mai reușite poezii din volum rămân însă acelea în care autorul, decis să renunțe la masca gravă, ușor crispată, de pină acum, optează pentru un mod ludic și ironic de a explora "fața nevăzută a lucrurilor". În acest scop, poetul regizează veritabile demonstrații de virtuozitate "funambulescă", dialoguri aparent lipsite de sens – alunecând adesea, ca la suprarealiști, în zona umorului absurd – se desfășoară halucinant, imprevizibil, ca în poemul intitulat *Valiza de mină*, după părerea mea unul dintre cele mai izbitute din volum: "Eram numai

noi/ și soarele roșu/ ca un pește cu nasturi așezat în fotoliu.// am întrebat-o: n-ai vrea/ să ai falus/ și un tată cu un singur ochi?// mi-a răspuns: am/ cunoscut anii trecuți un domn/ care-și purta peste tot propriul singe/ într-o valiză de mină.// am întrebat-o n-ai vrea/ să ai falus/ și un tată cu un singur ochi?// într-o zi i-am smuls valijoara cu gând să o pun după colțul clădirii/ în timp ce mă îndepărtam cu singele-n brațe l-am privit peste umăr/ era tot mai palid de-acum/ toată noaptea m-am visat culcată alături de el într-un pat/ chiar pe fundul mării(...)"

Una peste alta, volumul de poezii al lui Ion Mircea pare să propună o terapie prin memorie (un exercițiu de anamneză?!), prin intermediul unei scriituri originale (chiar în privința aspectului grafic ar fi de remarcat modul atipic de a fragmenta/unifica discursul prin inserarea unor "implozii" - poeme de mici dimensiuni, caligrafiate, și purtând, obsesiv, același titlu). Prin toate acestea, dincolo de orice capricii ale modei literare, versurile autorului nostru se plasează sub semnul regal al poeziei adevărate.

Catrinel Popa

Rebreanu – un clasic interbelic

AĂSCUT spre sfârșitul deceniului al patrulea, prin urmare puțin mai tânăr decât A. Buzura de pildă ori decât D.R. Popescu, reprezentant al anilor '70, autorul acestei monografii intitulată *Romancierul Rebreanu* are, prin urmare, o experiență literară și publicistică de mai multe decenii. Lui Constantin Cubleșan i s-a publicat această monografie anul trecut la Editura *Viitorul Românesc*, monografie însoțită de note care vădesc o consultare amănunțită în primul rând a *Jurnalului* și a *Operei* integrale a scriitorului interbelic Liviu Rebreanu față de creația căruiua criticul literar Const. Cubleșan manifestă o deosebită admirație. Admirație față de puterea și voința lui L. Rebreanu de a încerca lucruri noi (analiza psihologică) rămânând cu toate acestea pe drumul său, drumul romanului social.

Astfel, autorul monografiei *Romancierul Rebreanu* urmărește dintr-un punct de vedere cronologic (de la *Calvarul* până la romanul *Amândoi*) firul evoluției literare a acestui scriitor interbelic, fiind atent la orice semn, la orice pas înainte ori

înapoi făcut în cadrul scriiturii rebreniene, titlurile capitolului fiind chiar sintagme citate din operele analizate pe rând (*Să nu uiți niciodată că ești român, Nouă totdeauna fapta ne-a lipsit*). Cartea este concepută în așa fel încât s-ar putea spune că, prin absurd, ea a fost în mare

parte scrisă de însuși Rebreanu. Ceea ce *transcrie* Const. Cubleșan se subordonează evoluției spirituale a scriitorului L. Rebreanu. Vocea auctorială, în această monografie, nu este angoasantă, criticul intervenind destul de rar, dar eficient pentru a-și expune propriile păreri, clar formulate. Monografia, în schimb, abundă în citate extrase din *Jurnalul* lui Rebreanu, în citate din diferite interviuri luate acestuia și publicate în volumele *Operei* sale ori în citate din ceea ce au scris în timp critici literari iluștri precum Tudor Vianu, Pompiliu Constantinescu, Șerban Cioculescu ori Mihail Ralea despre opera rebreniană. Și nu în ultimul rând multe, multe fragmente citate din opera literară însăși, autorul acestei monografii amintind prin exemplificarea cu citate din operă la tot pasul de felul în care își concepea scrierile critice George Călinescu.

Monografia lui Const. Cubleșan este o sinteză a ceea ce s-a spus pe marginea scrierilor romancierului ardelean, a ceea ce a spus însuși romancierul despre propria sa creație, toate aceste glasuri completându-se reciproc spre a oferi o imagine mai limpede a ceea ce semnifică opera acestui scriitor interbelic în istoria literaturii române, a ceea ce semnifică această operă astăzi. Există la Const. Cubleșan dorința sinceră de a face puțină ordine și de a aduna aproape totul într-o singură carte.

Iulia Argint

am primit la redacție

Cărți

- D. H. Lawrence, *Fata pierdută*, traducere și note de Antoaneta Ralian, Iași, Ed. Polirom, seria de literatură universală a "Bibliotecii Polirom" (coordonată de Denisa Comănescu), 2002. 536 pag.
- Ion Pop, *Descoperirea ochiului*, poeme, prefață de Gheorghe Grigurcu, București, Ed. Cartea Românească, col. Hyperion", 2002 (antologie; cuprinde și o notă bibliografică și un dosar de referințe critice). 176 pag.
- Iolanda Malamen, *Casa Verdi*, București, Ed. Muzeul Literaturii Române, 2001 (proză). 90 pag.
- Cristian Bădiliță, *Nodul gordian*, București, Ed. Vinea, 2002 (ediție nouă, radical revizuită, a celei din 1997, pe care autorul o reneagă integral). 196 pag.
- *Captiv în lumea liberă*, Theodor Cazaban în dialog cu Cristian Bădiliță, cu o postfață de Al. Paleologu, Cluj, Ed. Echinoc, 2002. 232 pag.
- Daniel, al rugăciunii Daniel Bănulescu, (*...Prima jumătate a anului*), postfață de Radu Aldulescu, București, Ed. Muzeul Literaturii Române, 2002. 92 pag.
- Alexandre Stoev, Ileana Mihăilă, *Ériger une République souveraine, libre et indépendante*, mémoires de Charles-Léopold Andreu de Bilstein sur la Moldavie et la Valachie au XVIII-e siècle, București, Ed. Roza Vânturilor, 2001. 206 pag.
- Gheorghe Glodeanu, *Noaptea de Sânziene de Mircea Eliade*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Dacia Educațional", seria "Bibliografie școlară. Biografia unei capodopere" (coordonator: Ion Simuț), 2002. 128 pag.
- Marian Victor Buciu, *Animale bolnave de Nicolae Breban*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Dacia Educațional", seria "Bibliografie școlară. Biografia unei capodopere" (coordonator: Ion Simuț), 2002. 120 pag.
- Al. Săndulescu, *Pădurea spânzuraților de Liviu Rebreanu*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Dacia Educațional", seria "Bibliografie școlară. Biografia unei capodopere" (coordonator: Ion Simuț), 2002. 164 pag.
- Constantin Ciopraga, *Baltagul de Mihail Sadoveanu*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Dacia Educațional", seria "Bibliografie școlară. Biografia unei capodopere" (coordonator: Ion Simuț), 2002. 108 pag.
- Balázs Tibor, *Explorări în poezia lui A. E. Baconsky, "Fluxul memoriei" în oglinzi bachelardiene*, studiu afectiv (Oradea - Cluj, 1985-1986), Oradea, Biblioteca revistei *Familia*, 2002. 112 pag.
- Dan Gîju, *Amintirile detectivului Vigilantes*, postfață de Liviu Vișan, Târgoviște, Ed. Pildner&Pildner, 2001 (proză scurtă). 120 pag.
- Dumitru Chioaru, *Vara de fosfor*, Cluj-Napoca, Ed. Dacia, col. "Poezii urbei", seria "Poezii Sibiului", 2002. 124 pag.
- Radu Vasile, *Cursă pe contrasens*, amintirile unui prim-ministru, București, Ed. Humanitas, 2002. 272 pag.
- Sanda Faur, *Sara în țara Amintirilor*, prefață de Radu Cosășu, prezentare pe ultima copertă de Alice Manoiu, București, Ed. Hasefer, 2002 (proză memorialistică). 200 pag.
- Ion Avram, *Prin văile Golgotei*, Galați, E. Dominus, 2002 (roman). 168 pag.
- Anatol Măcris, *Scrieri (călătorii, istorie, evocări)*, București, Ed. Agerpress Typo, 2002. 116 pag.
- Valeriu Valegvi, *Măsura de nectar*, poeme, prefață de Nicolae Motoc, comentariu subsol de Simón Ajarescu, Galați, Ed. Geneze, 2002. 64 pag.
- Dora Alina Romanescu, *Dealul Comorii*, Mangalia, Ed. Todor, 2002 (roman). 336 pag.
- Viorel Dinescu, *Zei de pământ*, poeme orfice, Galați, Ed. Arionda, 2001. 108 pag.
- Viorel Dinescu, *Călăuze arhaice*, poeme, Galați, Ed. Arionda, 2001. 100 pag.

Erată

În articolul *Sorana Gurian* din nr. trecut (pag.12-13), următorul pasaj din col. 6, rândurile 16-24, se va citi corect: "În '45, '46 Sorana Gurian scrie cronici la cărți de scriitori sovietici (Eduard Bagrițki, Arcadie Gaidar ș.a.), traduce pentru teatre și adaptează pentru radio piese rusești. Este adevărat că, pe de altă parte, încă înainte de război, consiliată spiritual de Monseniorul Ghika, Sorana Gurian trecuse la catolicism..."

“Nu vom întârzia în preajma venerabilelor grămezi de moloz”

“-AM făcut multe supărări, spune Cioculescu despre E. Lovinescu într-un pasaj memorialistic în 1971, și-mi pare astăzi rău. Am scris și eu ca și alții că și-a revizuit judecățile critice (el pretindea că a revizuit valorile literare!), am fost primul care i-am surprins dogmatismul, după ce primise eticheta de critic impresionist, pentru parada criticii juvenile, i-am criticat romanele, susținând că n-avea talent de romancier, i-am arătat limitele pătrunderii psihologice în memorialistica, dar desigur toate acestea de la un înalt nivel de stimă, într-un moment când corifeii Universității și Academiei i-o refuzau spre rușinea lor”. În “Istoria literaturii române contemporane”, E. Lovinescu scria despre debutul critic al lui Șerban Cioculescu: “Despre debutul lui Șerban Cioculescu... nu se poate spune că ar fi fost fericit; spirit polemic și contradictoriu prin însăși structura lui, el nu va avea îndreptățirea autorității vârstei și, deci, a experienței, și nici a talentului... Din fericire, dl Cioculescu s-a recules sau e în proces de reculegere; spiritul polemic i-a rămas, firește, dar depășind sfera contradicției în sine, cel puțin acum caută să afirme, deocamdată teoretic, și necesitatea obiectivității. Deși nu s-ar putea susține că și-a eliminat toate toxinele ce-l înăbușă, pasiunile extraliterare ce-l agită și-l deviază în atitudini absurde, e nefindos, totuși, că tânărul critic se îndreaptă spre obiectivitate și spre conștiința profesională”. Cei doi, Lovinescu și Cioculescu cel de 70 de ani, sînt necruțatori cu tânărul critic Cioculescu. Toxinele, spiritul polemic mult prea dezvoltat, agitația, răutatea, verva ironică sînt destule motive pentru ca doi “bătrîni” să-i zîmbească ironic și nervos, în același timp, unui tînăr.

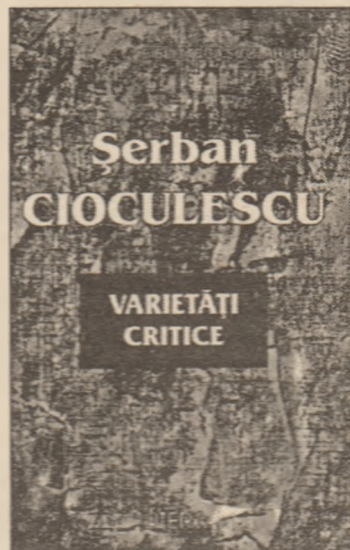
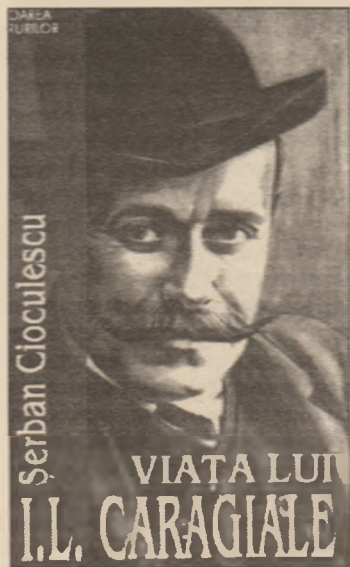
Nu e cazul să spunem, ca la orice aniversare, că Șerban Cioculescu rămîne un scriitor extrem de actual, că a scris texte memorabile. Cioculescu nu este autorul care să dea verdicte pentru istorie, care să încerce să-l prindă pe autor într-o frază, care să irosească spiritul poveștii (fie ea și un studiu critic) pentru un tîlc, pentru o formulare aforistică. Amănuntul este cel care îl interesează pe Cioculescu, detaliul semnificativ. Întreaga sa critică a căutat posibilitățile narative ale analizei textului. Fascinația biograficului este de aceea firească la Cioculescu. De asemenea, iuțea cu care decodează versuri dintre cele mai ermetice – oroarea de emoție necon-

trolată îl caracterizează din plin pe acest critic. Într-un alt pasaj din *Amintiri* (1981), povestește cum i-a decriptat lui Lovinescu în numai cîteva fraze un vers obscur al lui Mallarmé. Lovinescu a reacționat dur, spunînd că simplifică nepermis un poem. După cîtva timp, povestește Cioculescu, interpretării i-a fost recunoscută valoarea chiar de către Lovinescu... Nu era un vers reprezentativ pentru Mallarmé, era ales la întîmplare. Cioculescu găsește esențialul în orice piesă a operei. Viziunea profund organică asupra literaturii îl aduce neașteptat în actualitate (capcana aniversărilor, asta e!). Critica sa îndeamnă la lectură. Deși bine mascat de erudiție, de demonstrații filologice, etimologice și cîte altele, Cioculescu imprimă discursului său o cursivitate extrem de rară în critica românească. Textele sale sînt de cele mai multe ori pline de întîmplări neprevăzute. Crezul sau tainic, din care este foarte mult de învățat în această perioadă, este că discursul critic trebuie să se ferească, pe cît se poate, de previzibilitate. Chiar și atunci cînd este vorba despre clasici. Spun că avem de învățat de la Cioculescu o întregă gamă de manevre complexe de popularizare a literaturii: agresivitate echilibrată de livresc, metodă diluată în narativ. Chiar „eșuarea” sa în biografic pe care mulți critici au sancționat-o este un model. Autonomia textului este demonstrată, dar pentru criticul nostru pare, în același timp, sursa analizei seci, fără atracție. Cioculescu face din elemente filologice clasice, elemente de poveste. Niciodată critica nu a intrat atît de bine în anecdotoc așa cum se întîmplă în „mărturiile” sale.

Cioculescu suferă în zilele noastre de o boală specifică unui anumit tip de critică - cea care n-a dat naștere unor “mituri” literare, o critică din care n-au tocit copiii la școală, care n-a invadat comentariile. Boala se numește ignorare - editare slabă, în condiții grafice nu prea spectaculoase. Din Cioculescu se pot extrage pagini extraordinare, niciodată didactice. De la Cioculescu nu avem ce “învăța”, el nu este un critic care să predea literatura, ci unul care te face s-o citești pur și simplu. Drama lui este aceea de a fi exilat undeva pe raftul doi al criticii de către editori. Pentru a obține finanțare de la Ministerul Culturii, editorii trebuie să propună în prostie critica “manualelor”, a bibliografiei foarte generale... Cioculescu deja înseamnă finețe. Și Cioculescu nu se potrivește cu ideea de subvenție...

Cioculescu își tratează clasicii ca pe niște egali. Aici stă agresivitatea sa. În capitolul său, dedicat perioadei pașoptiste, din

celebra *Istorie a literaturii române moderne* (Cioculescu, Vianu, Streinu), Asachi, Alecsandri, Heliade-Rădulescu, C.A. Rosetti, Balcescu și ceilalți sînt departe de a fi simple fosile. Cioculescu nu iartă nimic și nu se sfiște să-i laude acolo unde e loc. Își întîmpină clasicii cu o vioiciune foarte rar realizată în critica noastră. El anticipă, intuieste, de altfel, o apropiere extraordinară a criticii românești postbelice de această perioadă. Studii extraor-

dinare, de la Paul Comea și Mihai Zamfir pînă la Liviu Papadima, au fost dedicate acestei perioade. Versiunea critică asupra pașoptismului a lui Cioculescu este încă vie în ciuda evoluției extraordinare a studiilor în această direcție. Biograficul este bineînțeles pe primul loc. Însă, e loc destul și pentru ipoteze incredibil de novatoare și care au făcut tradiție. Amestecul pașoptist între literatură și politică este explicat în pasaje scurte, din păcate, dar extrem de percutante (rareori Cioculescu urmează firul demonstrației unei idei, ci doar firul puternic narativ, istoric sau biografic): “Etapile de formare ale unei conștiințe politice sînt mult mai repezi decît acelea ale conștiinței estetice, pentru că indivizii, în cadrul unei culturi încapătoare,

cronica literară

de C. Rogozanu

Critica nemuritoare a detaliului

se orientează mai ușor în direcția acțiunii decît în aceea a speculației sau a creației. Despre o doctrină literară, la scriitorii noștri din jurul anului 1830, nu poate fi vorba. Le lipsea acel spirit de grupare în cenacle, unde se frămîntă manifestele artistice, precum și tradiția literară, care asigură continuitatea sau stîrnește reacțiunile înnoitoare. De altă parte, prestigiul romantismului francez se echilibra, în cadrul generației respective, cu autoritatea clasicii francezi, din programa didactică de la Sfîntul Sava.”

UI Cioculescu îi place să “sape” în jurul operelor consacrate. Nu-l interesează recuperarea unor autori, el se “răfuieste” doar cu vîrfurile: “vom reține e-

dificiile durabile, relevîndu-le frumusețea, dar nu vom întârzia în preajma venerabilelor grămezi de moloz, cu ingenioase căutări de crîmpeie de versuri sau de proză citabile, ca acele cartușe de pe cărămizile ruinelor romane, din care se păstrează inscripția.” Într-un astfel de spirit analizează Cioculescu începutul literaturii române (Văcărescu și Conachi sînt “pe drept necitiți”). Asachi este “omul regimului”, Grigore Alexandrescu trebuie tolerat de cititorul contemporan (a se înțelege “cititorul interbelic”) pentru unele ieșiri lirice. Alecsandri observă diferența dintre tinerii care studiaseră la Paris și cei care aveau formație germană: se observa asta mai ales după plete, pe care “parizianul” din Mircești le

purta cu mândrie. Biografiile sînt suculente, cu amănunte neașteptate (și, unele, nu îndeajuns verificate). Tot să citești așa critica sau literatură, cum vrei să-i spunei.

A FOST reeditată de curînd și *Viața lui I.L. Caragiale*. O savuroasă carte, mai mult decît simplu material documentar. Tot timpul îți pui întrebarea de ce un spirit atît de fin se epuizează în elucidarea unor minore încurcături biografice. Apoi nu-ți rămîne decît să savurezi această contradicție, aproape inexistentă

în critica românească. Impresionismul românesc a înghițit și spirite mult mai puțin "fine". Cioculescu, deși critic de întîmpinare, a încercat o interesantă evadare din acest hățis impresionist interbelic și postbelic - nu știm dacă soluția a fost fericită pentru critică. Însă pentru cititorii care mai au răbdare cu cărțile mai puțin comode, cu siguranță acest melanj este un cîștig.

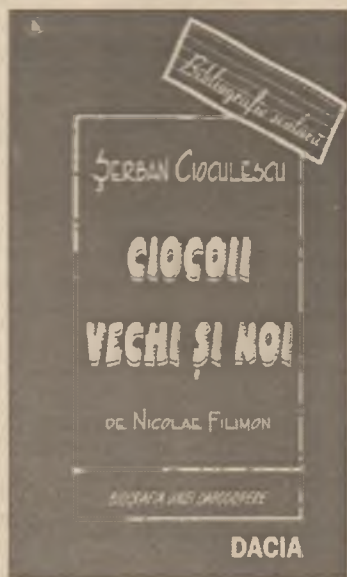
Încheiem cu o interesantă precizare, într-un dialog închipuit din 1978, dintre Învățatul și Eudoxiu: "Agitația este chestie de temperament. N-am ni-

mic comun cu oamenii care se agită, în loc să acționeze. După cum nu am nici de-a face cu acei scriitori exemplari, ca E. Lovinescu și Tudor Vianu, care se așezau în fiecare zi la masa de scris, cu un program bine stabilit și care nu admiteau întreruperi. I-am stimat dar nu i-am urmat, nesimțind plăcere să-mi organizez ritmic scrisul. (...) Au și cărțile proaste hazul lor, de ordin negativ firește. E o plăcere pentru mine să subliniez și să comentez marginal, savurînd inepțiile. Să fim bine înțeleși: tot ce îmi incită într-un fel spiritul îmi face plăcere. N-am socotit niciodată lectura unei cărți o corvoadă." Criticul de "acțiune" face o pledoarie pozitivă pentru lectură relaxată. El se autoexclue din traseele stabilite de Vianu sau Lovinescu, lipsa măștrilor nu îl neliniștește. Cioculescu nu a avut ambiții de construcție sau reconstrucție, nu a avut proiecte de tip istorie literară "de la origini pînă azi", cu alte cuvinte a reprezentat și reprezintă o alternativă viabilă. Despartirea de modele, teama de a fi repede clasificat, non-conformismul profund sînt motivele pentru care Cioculescu rămîne undeva într-un con de umbră al criticii literare. Cei care îl vor reciti vor descoperi însă acel om de acțiune care instigă la lectură, care învie biblioteci de clasici. ■

am primit la redacție

Reviste

- *Cuvinte românești*, revistă trimestrială de cultură și creație editată sub egida Casei de Cultură a Sindicatelor Lugoj de către cenaclul omonim. Anul I, nr. 2/ 2002. Director: Iosif Crăciunescu. Redactor-șef: Paul Doru Chinezu. Din sumar: Versuri de Valeriu Bârgău, însoțite de o prezentare a autorului, recenzii semnate de Livius Petru Bercea, Paul Doru Chinezu, Laurențiu Nistorescu și Zeno Maghețiu, proză SF de Cristian Ghinea etc.
- *Antiteze*, revistă de literatură & arte; apare la Piatra Neamț, sub egida Societății Scriitorilor din Neamț. Directori-editori: Adrian Alui Gheorghe și Lucian Strochi. Redactor-șef: Cristian Livescu. Nr. 11 (4-5-6), aprilie-mai-iunie 2002. Din sumar: "Optzecismul merită, într-adevăr, un prohod vesel, pentru că în urma lui rămîne o mare poezie" - dialog cu al. Cistelean realizat de Adrian Alui Gheorghe, Ștefan Augustin Doinaș - aura secretă a cuvîntului de Cristian Livescu, "Eu, ca individualist feroce, sunt totalmente împotriva înregimentărilor" - dialog cu Horia-Roman Patapievic realizat de Adrian Alui Gheorghe și Emil Nicolae.
- *Lumină lină/ Gracious Light*, revistă de spiritualitate și cultură românească; apare la New York; editor: Institutul Român de Teologie și Spiritualitate Ortodoxă, Capela Sf. Apostoli Petru și Pavel. Director: pr. dr. Theodor Damian, redactor-șef: prof. dr. Mihaela Albu. An VII, nr. 2/ aprilie-iunie 2002. Din sumar: pr. dr. Theodor Damian: *Învierea Domnului și dreapta închinare*, Sergiu Bălan: *Alchimia și conștiința contemporană în viziunea lui Petre Țuțea*, Mirela Roznoveanu: *My Ideal Reader*.
- *Postașul*, săptămânal de informație și reportaj al Poștei Române. Apare la Slatina. Anul X, nr. 172/ joi, 25 iulie 2002. 10 pag., 3000 lei. Redactor-Șef: Dan Mareș. Din sumar: *Emisiuni noi de mărci postale*, *Ghiozdanul cu surprize* (povestire pentru copii de M. Șerbanescu), *Însemnările unui cercetător peregrin* (memorii de dr. C. N. Bărbulescu) etc.

cerșetorul de cafea

de Emil Brumar

Pe străduțele astea cred că se iubește ca-n mitologie

AM hoinărit cu carnea ușoară, cu oasele fluierînd a pagubă dulce, cum n-am mai făcut de mult. Doamne, cite lucruri dragi nu mi-au încărcat tristețea. Case mici cu cerdacuri dărăpănate, cișmele cu o cană albastră infiptă alături, într-un băț binevoitor, garduri, garduri, fiecă scindură îmi mîngieie parca durerea, fericirea, uimirea. Începuse amurgul. Am dat, pe niște străzi înguste și noroioase, peste copii jucîndu-se febril, așîțați de culoarea violacee a cerului. Unul, cam de vreo cinci ani, c-un căciuloi vernil, bolfos, se învîrtea cîntînd. Iată, mi-am zis, „manifestările amurgului la copii”: Titlu de volum!! Mîngi de gumă zburau, pe traiectorii imprevizibile, prin aer... Apoi la o coadă, într-o prăvălie minusculă, cumpărîndu-mi covrigi, am văzut o femeie cu șolduri dumnezeiești, ignorîndu-și-le total, mestecînd placid o bucată de piine proaspătă. Bătea un vînt subțire, rece, laic, îmi băgasem mîinile în buzunare, mi-era puțin frig la spate, dar mă simțeam minunat. Pe străduțele astea cred că se iubește ca-n mitologie: o cuvertură galbenă, fluturată de diavoli invizibili, pe-o sîrmă întinsă la maximum, mi-a adus aminte de disperările adolescenței... ■

Radio Europa Liberă

Grila de programe

Luni-vineri:	18.00-18.30 Europa Liberă în direct
06.00-06.30 Dis-de-dimineața cu Europa Liberă	19.00-19.05 Știri
	19.05-19.12 Editorialul săptămînal
07.00-07.05 Știri	19.12-19.30 Panoramic cultural românesc
08.00-08.05 Știri	
09.00-09.05 Știri	20.00-20.05 Știri
10.00-10.05 Știri	21.00-21.05 Știri
11.00-11.10 Breviarul dimineții	
14.00-14.05 Știri	Duminică:
16.00-16.05 Știri	08.00-08.05 Știri
18.00-18.30 Europa Liberă în direct	09.00-09.05 Știri
19.00-19.05 Știri	10.00-10.05 Știri
19.05-20.00 Actualitatea	11.00-11.10 Breviarul dimineții
20.00-20.05 Știri	18.00-18.30 Europa Liberă în direct
21.00-21.05 Știri	19.00-19.05 Știri
21.05-22.00 Actualitatea în Republica Moldova	19.05-19.20 De vorbă cu ascultătorii
	19.20-19.30 Interviu săptămînii
Sîmbătă:	20.00-20.05 Știri
07.00-07.05 Știri	21.00-21.05 Știri
08.00-08.05 Știri	
10.00-10.05 Știri	Retransmis:
11.00-11.10 Breviarul dimineții	Mix FM București 100,6 Mhz
	www.europalibera.org

Corect, responsabil și la timp!

Așa gândeam și visam

Sa te duci o dată pe săptămână la râu și să-ți spui acolo păcatele cu voce tare
să plece de la tine mânate de vânt și de valul mărunț du-te
ți-am spus judecând și visând la ideea c-aș putea deveni râu eu însumi și tu ai veni la mine să-ți strigi în gura mare cântecul înlăcrimat
eu să-ți primesc spălarea mâinilor și să rămân totuși curat așa gândeam și visam la ideea că aș putea ca eu râul să te locuiesc să-mi fac sălaș în adâncurile tale cu munți mari și mici și tu nici să nu te mai deplasezi la râu
ci să te cobori în tine în mine la râul lacrimilor mele să strigi păcatele cu lacrimi până ce nu te mai întorci pe tărâmul cel vechi
nu tu în pustie ci pustia în sufletul tău spre izbăvirea noastră de cel rău.

Ca apele Menecaduzei

Iarăși mă uit la planeta rotundă mereu bătătorită de călători și mereu proaspătă ca apele Menecaduzei ce curge și stă și se agită-n fiori
Planeta rotundă ispită uriașă cresc cu fața spre ea în propria mea libertate predestinat mereu chemat de moarte și mereu înviat.

Ca o vrajă a vieții cerul

Existența este o vânatoare de cercuri cercul este marea metaforă din cercuri venim din marile sfere și big-bang-ul este un cerc este cercul redus la esența ultima

Eram mic și nu știam ce fac când mânam cercul pe stradă cu o sârmă meșteșugit adaptată sau cu un băț credem că mă joc ca o vrajă a vieții cercul de fapt cercul mă juca pe mine eu preot păgân curat la suflet și la strămoși un ritual pe atunci fără sens nu aveam voie să înțeleg acum văd dar nu tot prins la mijloc în labirintul întretaierilor lor

fericit pentru că la mijloc toate geometriile sfârșesc în cerc așa cum ochiul geme rotund chemat de abis când cercul trupu-mi frământă n-ai să crezi până n-ai să citești la vreme de seară

singur dezmiardarea din lacrima frântă. Ajunge gândești prea multă lacrimă într-un cerc ar trebui să nu mai fii unde ești dar cercul e infinit nu se știe câtă lacrimă-n răs sau cât răs în lacrimă-i răsucit.

Privește gura mare, frumoasă, flămândă a cercului aruncă sclipiri astrale spre sângele tău ca privit de șarpe așa stai statuie de marmoră, de sare, de lut, de abur mocnit o, dulce dinte moșii când te-a pătruns dar n-ai murit

Din când în când o zvâcnire prelungă, tristă și grea mi-e aripa cu care mă apăr de moarte și pana cu care arunc după ea.

Cândva voi trece hotarul acestei munci

Apa se prelinge dezmeticită din scorburile în dezgheț Lăcustele au dat iama-n răsărită vacile Domnului cu aripile roșii învață să zboare

au oare unde mă voi afla eu atunci voi visa iar cele două lumi rotunde și negre istorie a celui mai dulce pelerinaj mâncat ca pâinea cea de toate zilele dulceața aceasta mă va munci o voi ascunde în scorburile protejate de soare, ziua împotriva tâlharilor nopții sub aripile frumos colorate ale vacilor Domnului noaptea contra furilor zilei cândva voi trece hotarul acestei munci au oare unde voi fi eu atunci?

Căutătorii de lut ne vor invada templele

De aici de la mine se vede cerul asta pentru că mai am de spus ceva până acum am umblat prin multe ceruri cărând pământul în urma mea se mai nasc deci la Sarmisegetusa statui cu cap de aur trup de argint

și picioare de lut în noua Indie se mai plânge pe Menecadusa s-a descoperit că lutul e la fel de prețios ca aurul căutătorii de lut ne vor invada templele în partea dinspre mine a pământului pulsul bate de la răsărit spre apus pentru că de aici se mai vede cerul de aceea mai am ceva de spus.

Depinde cum ne dor rugăciunile

Mai rătăcesc preț de câteva planete prin pustiul găunos arșița a fost pe tema pelerinajului acestuia arșița aceasta m-a obsedat cu ea am scris cu ea m-am rugat pe mulți i-am ars cu fierbințeala aceasta și pe mulți i-am tămăduit nu știu dacă ea pe mine sau eu pe dânsa o am urgisit În pelerinajul meu permanent însetat am schimbat pe o ceașcă plină cu aripi de îngeri dejunul și cina ca oarecând Abu Ali al Hessein ibn Abdulah ibn Sina
ard mirurile bine mirositoare în semintele mele nu te ard dacă știi să le iei dacă te apropii cu luminile rotunjite ca și cum ai veni din toate părțile depinde cum plouă moartea pe timpul acesta pierdut depinde cum mi se amestecă rădăcinile în casa cântărilor depinde de cum ne dor rugăciunile și de arșița întrebărilor.

Credeam că nu-s și eram

A trecut universul pe lângă mine îmi părea așa de cunoscut îi știam fiecare planeta știam câte ceva despre gravitația fiecăreia mă fascina strălucirea lor mă vindeca de vederea îndurerândă luna fiecărei planete se învoldura blând peste umăr Trecea universul prin fața mea locuit și nelocuit credeam că-s în el dar nu eram credeam că nu-s și eram N-ai vrea să mă locuiești și să-mi vezi frângerea o planetă-mi spunea toate văile din munții mei mi-au fost tăiate cu fierăstrăul așa cum se taie proorocii Copile, i-am spus fiului meu, nu poți intra în vale decât ca vale nu poți urca muntele decât ca munte Pe fiecare din noi ne taie un fierăstrău după ce ne cioplește o dalta și de aceea ne uităm neputincioși și râvnitori după partea cealaltă. ■

semn de carte

de
Gheorghe Grigurcu

Despre poezie

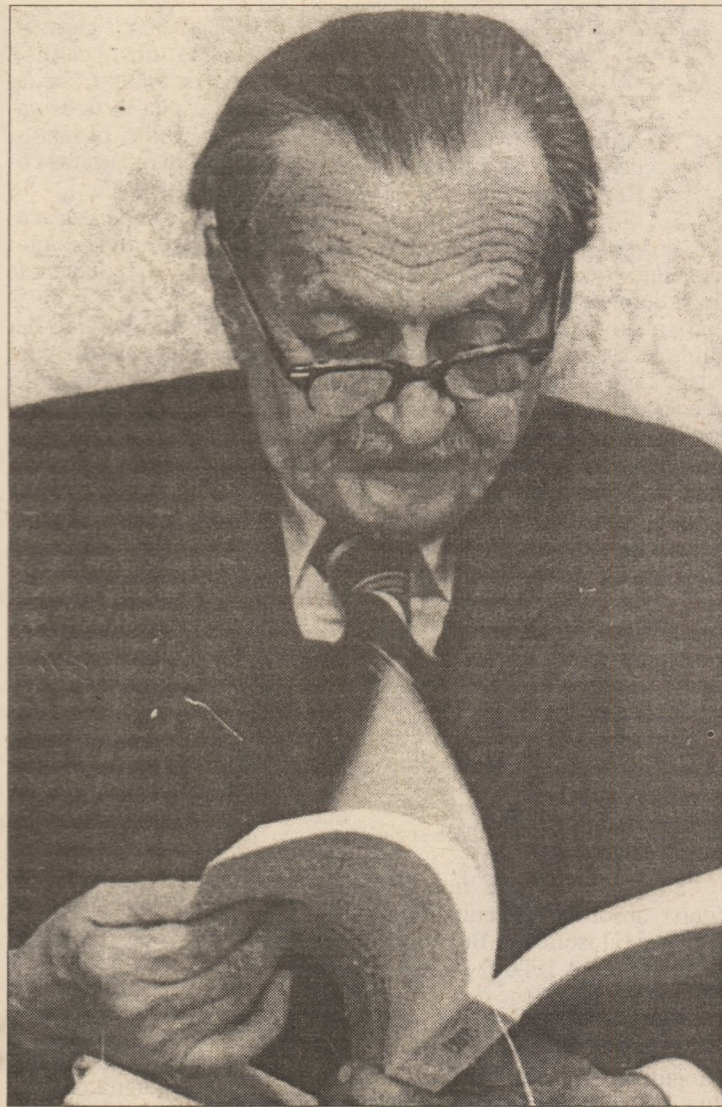
SI legende au uneori cusururi. Șerban Cioculescu a intrat în legendă cu imaginea preponderentă a unui raționalist uscat, „voit antisubiectiv”, exclu-zînd din componența actului critic „orice demers extralogic”, ofician al unei critici „de sistematică distanțare” față de obiect. Un gen de ascet al rațiunii de iluministă factură (*nec plus ultra*), cărui i-ar veni greu, dacă nu de-a dreptul cu neputință, a se apropia de poezie pe calea contactului nemijlocit, emoțional, care ar disprețui verbul frumos, seducția stilistică, cozeria impenitent divagantă, în măsură a cristaliza în eseu. Și cu toate acestea, în pofida profilului său cu indene-gabile trăsături raționalizante, Șerban „cel Rău” se află în siajul criticii „impresioniste” a lui E. Lovinescu și a emulilor mai tineri ai acestuia: Perpescius, Vladimir Streinu (prietenul de-o viață al autorului *Vieții lui I. L. Caragiale*), Pompiliu Constantinescu și, evident, mirificul G. Călinescu. Îi leagă un aer de familie. Cu toții ar fi putut contrasemna următoarea opinie a patronului Sburătorului: „Critica modernă nu este o disecție de cadavre, fără relații cu viața, nu e o școlastică uscată și o compilație de texte, ci este străbătută și de un spirit creator în-sufletind viața cărților în raporturile lor multiple, la fel cu acțiunea scriitorului asupra vieții însăși”. Lărgind unghiul de vedere, l-am putea integra pe al nostru Șerban Cioculescu unei impunătoare grupări de critici europeni, în frunte cu Croce, Gundolf, Eliot, Curtius și, nu în ultimul rînd, Thibaudet, care afirma răspicat: „Critica e născută moartă, dacă la baza și în cursul ei nu este prezentă dragostea de Litere”. Grupare ce stă sub egida, azi de-atîtea ori detestată, a „impresionismului”, *id est* a esteticului. Marturisim a nu fi deloc convingși de perenitatea „noii critici”, a teoriilor literare și metodologiilor antitraditionale, adesea exclusiviste, călcîndu-se pe picioare nu o dată din intenția expresă de-a pune în paranteză sensibilitatea, gustul, stilul și, implicit, valoarea estetică, dar sîntem încredințați că „empiria” abordării operei sub chipul „trăirii” sale imanente

va supraviețui. E în chestiune o rădăcină a comentariului literaturii, prin tăierea căreia acesta se vestejește. Ca și Thibaudet, autorul *Aspectelor literare contemporane* n-a fost un doctrinar, ci un practician. Așa cum se rostea un exeget cu privire la criticul de la Urf, „reflecțiile sale sînt cele ale unui om care, conform preceptului sensualist, nu posedă nimic în intelectul său care să nu fi fost perceput, în prealabil, de simțurile estetice, dar – de ce nu – și de cele ale unui voluptuos al deliciilor gustului”. Ierarhia axiologică a perioadei interbelice a literaturii române îi datorează mult lui Șerban Cioculescu. În speță poezia, care și-a găsit în conștiința sa o adîncă comprehensiune și o vibrație congeneră, anevoie de conceput la un raționalist à outrance, la un spirit bornat de „metode” sau fanatizat de „idei literare” *in vitro*. Dacă Thibaudet a contribuit decisiv la înțelegerea și propulsarea pe treapta prestigiului a unui mare poet al Franței, publicînd, în 1912, cartea sa, *La Poésie de Stephane Mallarmé*, Șerban Cioculescu a făcut un lucru similar pentru Tudor Arghezi, încununîndu-și timpurile comentarii de întîmpinare cu prima amplă cercetare ce i-a fost închinată, *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi* (1946).

APITAL pentru concepția lui Șerban Cioculescu despre poezie ni se înfățișează eseuul său intitulat *O privire asupra poeziei noastre ermetice*, cu care se deschide volumul *Aspecte lirice contemporane* (Casa Școalelor, 1942). Avem a face cu un conspect de bun simț și deopotrivă penetrant asupra fenomenului liric modern, care, pe de o parte, înregistrează o înaltă cotă de înțelegere datată, iar pe de alta – de ce să nu recunoaștem? – se deschide actualității cu semnificații cvasiintegral nealterate. Exegetul pornește de la constatarea disjunției expresiei lirice de „limbajul clar” al prozei, prin obscurizare, a „divorțului”, în curs de adîncire, între scrisul poezilor și limba orală. E vorba de un efect al romantismului ce se regăsește plenar abia în modernism. După ce, la începuturile sale, patosul romanticilor s-a arătat tributar retoricii clasiciste, înlocuindu-i doar „conțin-

tu”, individualismul își cere drepturile „prin interiorizare, prin părăsirea oratoriei, prin decăderea plastice evidente, prin muzicalizarea savantă și prin biruința iraționalului și a subconștientului”. „Clarității solare” a discursului clasic i se substituie un limbaj dificil, eliptic și aluziv, care poate fi numit ermetic. Se produce un fel de ințețoșare a poeziei, o „împinzire” a ei cu mister, ca o posibilă consecință, după cum apreciază unii cercetători, începînd cu d-na de Staël, a spiritului nordic, anglo-saxon și germanic, sau, sub o acoladă mai amplă, a geniului celtic, însă și ca un pandant ori chiar ca o prefață a descoperirii, pe plan psihologic-medical, a subconștientului. Adepții clarității consacrate par a fi pierdut partida. „Obiectivismul” uzual se evaporă, extrovertirea e devalorizată: „În locul peisajului exterior și al descripției obiective, poezia modernă propune impresii spiritualizate; în locul anecdotei, momente sufletești ale duratei subiective; în locul sentimentelor gradate după normele procesive ale retoricii, stări morale discontinue”. Procesul pare ireversibil, astfel cum au constatat „specialiști recunoscuți” precum Benedetto Croce (deoarece e invocat de criticul român, ne îngăduim a introduce un citat din ilustrul estetician, apt a pecetlui caracterul irevocabil estetic al unei critici omologabile: „Nici o judecată, nici chiar cea mai simplă, nu este de conceput dacă nu se întemeiază pe sensibilitate. Criticul trebuie să-și îndrepte atenția spre imaginea ce i-o oferă reevocarea, ca unicul martor pe care îi este dat să-l interogheze, unicul care îi poate furniza elemente pentru judecata, sa, martor pe care, dacă îl scapă, nu-l mai poate înlocui cu nimic altceva”). Critica ce se cuvine a se aplica „modului propriu al sensibilității lirice, de ordin interior și de expresie ermetică”, n-ar putea, așadar, fi, socotește Șerban Cioculescu, decît una de „intuiție simpatcă” a obiectului, care cere „o conivență a simțirii dincolo de convențiile artei sociale clasice”, adică ceea ce estetica germană desemnează prin termenul de *Einführung*.

ABDICĂ oare autorul *Variatăților critice*, prin asemenea propoziții, de la criteriul rațiunii? Ci-

tuși de puțin, intrucît rațiunea se cade a intra nu doar în operația de tilcuire a exegetului, ci și în cea de elaborare a poetului. Voînța, disciplina, ca resorturi ale lucidității suverane, au constituit principiile poeticii lui Baudelaire, care i-au fost revelate prin intermediul lui Edgar Poe: „Ea împune intelectualizarea creației, chiar dacă poema își trage seva din subconștient sau oniric. Totuși această intelectualizare merge împotriva tiraniei rațiunii, stăpina absolută a epocii clasiciste. Deși afirmația pare contradictorie, ea corespunde realității. Într-adevăr, inteligența artistică se împacă perfect cu sugerarea stărilor subliminare ale conștiinței, explorate de Poe și de lirica modernă”. Cu o remarcabilă larghețe, Șerban Cioculescu punctează metamorfoza poeziei care, dintr-un *discours* al conștiinței rațiocinante, exploatînd poncifurile sentimentului, trece într-o viziune a registrului sufletesc în ansamblu, compus însă din „motive fragmentare și discontinue”: „impresii, sentimente, stări de vis, stări subconștiente și iraționale”. Neîndoios, rațiunea rămîne un pilon al acestui ansamblu al psihicului omenesc, fără a-i reveni însă, în creație, un rol exclusivist, exterminator al clar-obscurului, și nici măcar cel de-a încifra inutil, cum se mai întîmplă, „de a întuneca, prin arti-

ficiu verbal ceea ce este clar, ci rostul de a păstra zonei obscure a conștiinței caracterul ei nebulos”. Nu e departe teoria bergsoniană a duratei vii, concrete, calitative, de esență spirituală, sfidătoare a generalităților oneroase, care girează viul artistic, împărțită în mod declarat de coechipierul criticului în discuție, Vladimir Streinu.

Bineînțeles, nu sînt evitate obiecțiile de care se izbea (și se mai izbește!) o atare mutație a poeziei, ce, refuzînd adaptarea la un context inert, reclamă, invers, adaptarea unui public specializat la limbajul novator. Reprezentantii unei arte sociale, etnice sau de clasă, vād în această evoluție a lirismului o aberație și un pericol, intrucît, disociindu-se de tendențiozitățile extraliterare, poetul nu-și mai asumă rolul de conservator ori reformator al artei. Replica lui Șerban Cioculescu are în vedere individualismul poeziei „ermetice”, care nu s-ar putea răsfrînge decît în mediul „citorului singularitic, desprins din grup”, cu „un potențial sufletesc de impresionabilitate deosebită”. Ar fi nesperios să urmărim congruența textului poetic modern cu mentalitatea colectivităților: „Nu construim așadar pe scheme psihologice universale, după tipul credinței iluministe

(continuare în pagina 15)

Luciditate malițioasă

A profesor la Facultatea de Limba și Literatura Română a Universității din București, unde între 1965 și 1975 putea fi ascultat istorisind "trecurte vieți de doamne și domnițe" și ca director, în aproximativ aceeași perioadă, a Bibliotecii Academiei, lume labirintică a cărților, imaginată parca de Borges, Șerban Cioculescu și-a creat o faimă de erudit de modă veche, ajungând să figureze și în unele anecdote cu circulație în mediul studentesc. Chiar și după ce a ieșit la pensie, putea fi văzut în fiecare dimineață la secția de manuscrise a legendariei biblioteci; acolo cerceta cu luare aminte și cu o sclipire ghidușă îndărătul ochelariilor căzuți bătrânește pe nas hârtii îngălbenite de vreme și tot acolo primea vizitele unor trimiși ai ziarelor și revistelor cărora le distribuia punctual plicurile, din vreme pregătite, cu articole scrise întotdeauna *de mână*.

Spirit de formație franceză (după absolvirea Facultății de Litere și Filosofie din București, a studiat, între 1926 și 1928, la Sorbona și la Collège de France, iar în 1971 a publicat volumul *Medalioane franceze*), Șerban Cioculescu era un raționalist convins, pe care nici momentele de exaltare colectivă nu l-au contaminat și nici primejdiile n-au reușit să-l transforme într-un anxios. A rămas un filolog epicureic, înclinat să-și îndulcească asceza zecilor de ani petrecuți în biblioteci cu fine voluptăți de colecționar și cu delicia ironiei.

Pentru lumea comunistă, întruchipă - în mod miraculos - climatul intelectual din perioada dinaintea războiului. Nu întâmplător, în aproape toate interviurile care i se luau, reveneau obsesiv întrebări referitoare la vârsta sa înaintată, la testamentul spiritual pe care îl va lăsa urmașilor și așa mai departe. Această curiozitate aproape indecentă se explica nu prin vârsta propriuzisă, ci prin sentimentul că istoricul și criticul literar aparținea *altei epoci*.

Îi aparținea, de altfel, chiar în mai mare măsură decât unii colegi de generație, întrucât, prin personalitatea sa, o ilustra mai fidel și mai consecvent decât ei. Stând de vorbă cu Șerban Cioculescu sau citindu-i cărțile (există o corespondență perfectă între om și operă) aveai senzația unei călătorii în timp. Într-un timp destul de apropiat calendaristic, dar amețitor de îndepărtat ca mentalitate.

Deși saturat de informații și perfect articulat ca dezvoltare logică, scrisul lui este în mod evident rezultatul unui efort făcut *cu plăcere*. Chiar și azi, parcursându-i textele, îl "vedem"

pe Șerban Cioculescu cum întoarce în tihnă filele cărților, cum își transcrie amuzat câte un citat, cum consultă tacticos vechi lexicoane. Stilul pedant și digresiv folosit în redactarea comentariilor este acela al lui Odobescu din *Pseudokinetikos*, noutatea constituind-o înlocuirea reveriei cu o luciditate malițioasă.

Individualismul cordial, dar ireductibil, de citadin cu simțul umorului, îl făcea pe Șerban Cioculescu impropriu pentru orice fel de înregimentare, ca și pentru susținerea unor campanii propagandistice sumbre și de lungă durată. Se pare însă că în combaterea gândirii iraționale și a spiritului gregar tocmai această atitudine relaxată dă rezultate. Grația piruetei toreadorului este adeseori mai eficientă decât năpustirea nămolosă a taurului cu ochii injectați de sânge.

În *Titu Maiorescu și posteritatea lui critică*, Eugen Lovinescu a recunoscut că, în absența unei organizări a intelectualilor într-un front comun, acțiunea capricioasă și aparent inofensivă a lui Șerban Cioculescu s-a soldat cu izbânzi nesperate: "Ortodoxismul, misticismul, «criterionismul», «trăirismul», «părvanismul», cu toate derivatele lui: getism, dacism, scitism, cimerianism, orice, numai fondul nostru roman nu, agită de mult tânără generație, convergând spre scopuri previzibile; spiritele critice mai înțelegătoare de scopurile lor ideale ar fi trebuit să se organizeze de mult pe un front comun împotriva adversarului ce se arăta la orizont[...]. N-au înțeles totuși primejdia, în realitatea ei, și n-au luptat decât incidental. Mai înzestrat în această privință, Șerban Cioculescu a tras și el câteva focuri de pușcă și a nimerit. Articolele răzlete împotriva misticilor și a mistagogilor sunt cele mai bune, singurele care transpun lupta într-un plan ideologic, legitimând-o."

Este adevărat, în același timp, că, în absența oricărui exces, se ajunge mai greu la crearea unei opere monumentale. Șerban Cioculescu însuși, în unele pagini confesive declară (și regretă) că i-a lipsit necesarul "graunte de nebunie". Contribuția lui la afirmarea literaturii române constă nu o într-o întreprindere de mare anvergură, ci într-o prezență spirituală difuză, fertilizatoare.

Cuvântul "monumental" a fost uneori pronunțat în legătură cu monografia consacrată vieții lui Caragiale, însă cine parcurge cu atenție cartea constată că și aici inițiativa intelectuală nu depășește nivelul *glosării* pe marginea unor documente.

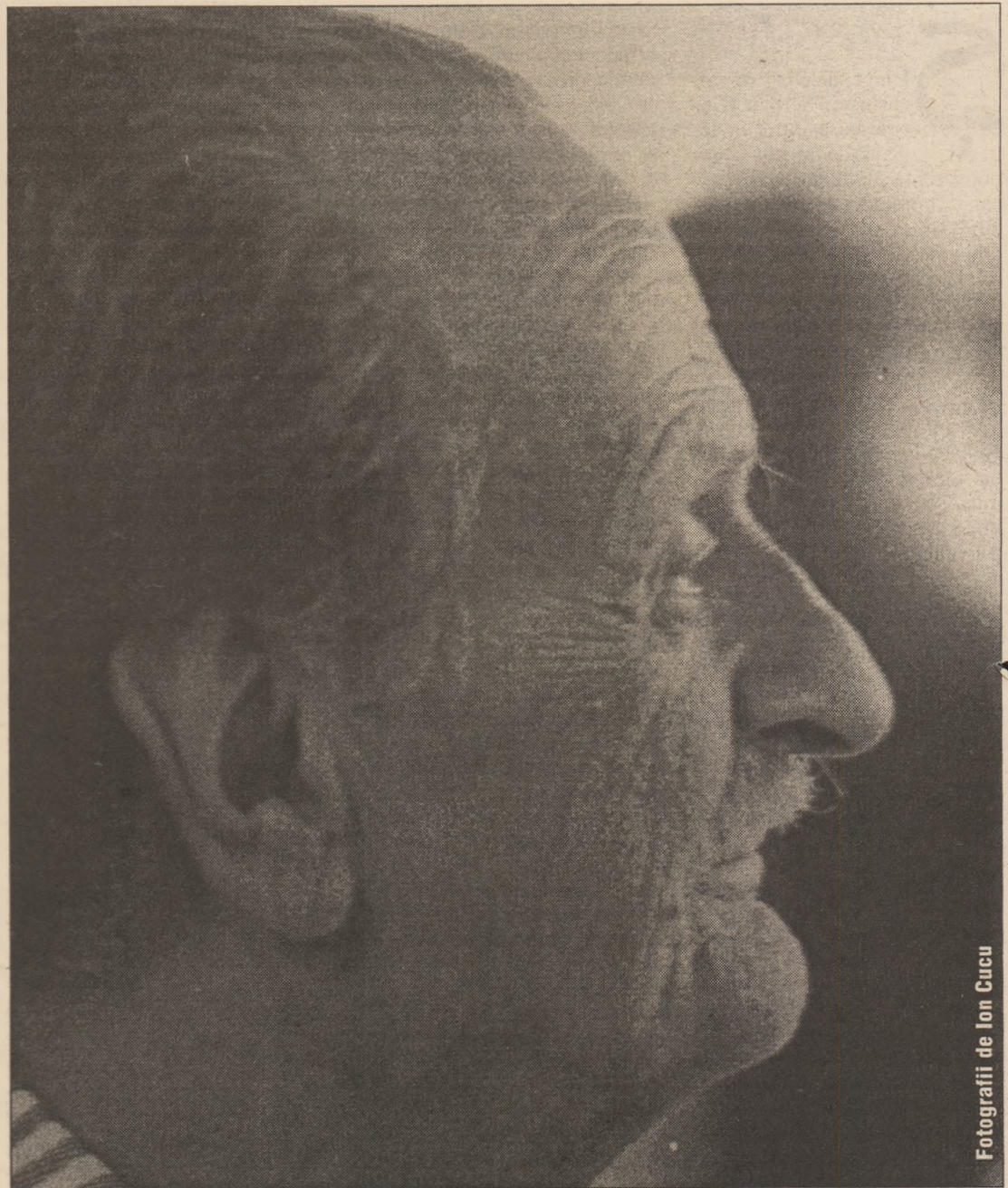
Aceasta a făcut Șerban Cioculescu timp de peste o jumătate de secol: a glosat, pe marginea

la o nouă lectură

de Alex. Ștefănescu

Șerban Cioculescu

Fotografia de Ion Cucu

unor documente, a unor reviste, a unor cărți. A investit însă în îndeletnicirea lui modestă atâta competență și atât farmec, încât până la urmă și-a depășit condiția, câștigându-și dreptul de a glosa pe marginea literaturii române înseși.

Un cititor solitar

REFRACTAR la asocieri, aflat mereu într-o surâzătoare opoziție, Șerban Cioculescu nu s-a dedicat impuneri unui curent anume sau descoperirii de noi scriitori. Spre deosebire de criticii de direcție, care acționează asemenea unor regizori, intervenind direct

în desfășurarea spectacolului literaturii, el a rămas un spectator. (S-ar putea analiza, aici, modul cum și un spectator influențează spectacolul.) Iar în calitate sa de *privitor ca la teatru* nu și-a sincronizat aplauzele și nici exclamațiile de dezaprobare cu ale celor din jur, ci a reacționat de fiecare dată pe cont propriu, așezat parca singur într-o lojă. Scrierile lui sunt de fapt rezultatul unor reflecții de *cititor particular*, care nu se consultă cu nimeni înainte de a-și spune părerea și, în general, nu se conformează unui plan de edificare a conștiinței publice.

În mod curios, Gheorghe Grigurcu a făcut la un moment dat, înainte de 1989, observația

că Șerban Cioculescu "s-a oficializat". Există însă numeroase dovezi, inclusiv respingerea sistematică (și, bineînțeles, nedreaptă) a poeziei lui Nichita Stănescu, un poet aproape unanim acceptat, că el a continuat până la sfârșitul vieții să citească literatura română în solitudine, refuzând să devină un critic de stat.

Refuzul organic al oricărei forme de înregimentare nu exclude, însă, existența unor "afinități electivă". Doi sunt scriitorii care de-a lungul timpului l-au preocupat în mod special: I.L. Caragiale și Tudor Arghezi. (Monografia *D. Anghel* din 1945 este o teză de doctorat și n-a fost precedată sau urmată

de lucrări cu același subiect.)

După ce a îngrijit, cu admirabilă rigoare filologică, diferite ediții Caragiale - *Correspondența dintre I.L. Caragiale și Paul Zarifopol, 1905-1912* (1935), *Opere* vol. IV-V (1938-1942), *Opere* vol. I-IV (în colab. cu Al. Rosetti și Liviu Călin; 1959-1965), *Documente inedite I.L. Caragiale* (1964) - și după ce i-a consa-

gie minuțioasă pentru descoperirea și descifrarea a sute de documente, a polemizat elegant, dar insistent, până la obținerea unei victorii depline, cu fiecare dintre detractorii marelui scriitor, a comentat cu sagacitate de psiholog iconografia existentă, l-a portretizat (în apă tare) pe răsfățatul de către posteritate Mateiu I. Caragiale și l-a evocat

interesului pentru opera lui I.L. Caragiale. Cu o curiozitate de copil rămas singur acasă, el deschide unul după altul sertarele acestei opere și se lasă absorbit de cercetarea mărunțișurilor enigmatice pe care le găsește în ele. Prin atitudinea lui însuflă cititorilor sentimentul că biografia și creația autorului *Scrisorii pierdute* sunt inepuizabile ca obiect de cercetare și îi molipsește de fervoare exegetică.

Șerban Cioculescu poate fi însă considerat și trezorerul altei opere - al operei lui Tudor Arghezi. Nu avem în vedere doar cartea din 1946 - *Introducere în poezia lui Tudor Arghezi* -, care seamănă prin intenție cu *Introducere în opera lui Ion Barbu* de Tudor Vianu, ci și zecile de articole scrise de-a lungul anilor despre poetul "singur și pieziș". Sensibil îndeosebi la "diversitatea" acestei opere și la ingeniozitatea de ordin lingvistic, Șerban Cioculescu a apărut-o mereu - împotriva unor adversari reali sau imaginari - de acuzația că ar fi obscură, greu inteligibilă. Cu plăcerea dezlegării unei probleme de perspicacitate, a demonstrat, în mod demonstrativ, poemul *Inscripție pe un portret* (în articolul *O privire asupra poeziei noastre ermetice*, inclus în volumul *Aspecte lirice contemporane* din 1942), ca și alte poeme considerate sau susceptibile de-a fi considerate "ermetice". Plăcându-i să joace rolul de Sancho Panza și să i-l lase lui Tudor Arghezi pe acela de don Quijote, Șerban Cioculescu a inversat a-deseori, pe neobservate și poate fără știrea lui, rolurile.

Cu Eugen Simion...

...și cu George Macovescu

crat marelui scriitor câteva cărți - *Viața lui I.L. Caragiale* (1940), *I.L. Caragiale* (micromonografie, 1967), *Caragialiana* (1974) -, Șerban Cioculescu a început să fie considerat, pe bună dreptate, un "specialist" în I.L. Caragiale.

Nu este însă exclus ca, parcurgând această impunătoare bibliografie, un cititor de azi să se simtă dezamăgit constatând că în cuprinsul ei *nu* se configurează o interpretare de ansamblu a operei caragialiene. Nu există, cu alte cuvinte, un Caragiale în *viziunea* lui Șerban Cioculescu.

Istoricul literar s-a mulțumit să sesizeze "aspecte", cum ar fi ironia, sugestia, raporturile cu poezia, momentele patetice etc. De asemenea, a făcut o arheolo-

pe Luca I. Caragiale.

Impresia de construcție este creată, eventual, de faimoasa monografie *Viața lui I.L. Caragiale*, însă și aici putem vorbi mai curând de o convergență tematică a capitolelor decât de o unitate reală comparabilă cu suflul unificator care străbate lucrarea similară consacrată de G. Călinescu lui Mihai Eminescu. Este inutil, așadar, să tot încercăm - așa cum a încercat Mihai Ungheanu în articolul *Critica simpatetică* din volumul *Pădurea de simboluri*, 1974 - să demonstrăm că există o asemenea unitate. Finalitatea întreprinderii lui Șerban Cioculescu constă în altceva decât în zidirea unui templu și anume în întreținerea

Dreptul de a spune nu

CRITICĂ bazată pe un pozitivism filologic și profesată de un voluptuos al lecturii, cu un registru al preferințelor extrem de întins, de la calambururile de cafea și până la romanele-frescă este, în principiu, mereu actuală. Și totuși, într-o oarecare măsură, critica lui Șerban Cioculescu s-a demodat.

Faptul că o critică de maximă disponibilitate pare totuși, astăzi, rigidă se explică nu prin perimarea "metodei", ci, pur și simplu, prin istoricizarea gustului estetic, pe care criticul și istoricul literar și l-a format, să nu uităm, la începutul secolului. Putem cu ușurință observa că referințele din scrierile sale nu depășesc, cronologic, zona spirituală reprezentată de Victor Hugo și Charles Baudelaire, de Sainte-Beuve și Benedetto Croce. Singurele îndrăzneii constau în citarea unor reformatori ca Mallarmé sau Lautréamont. În literatura română, la fel, preferințele

BIBLIOGRAFIE

CRITICĂ ȘI ISTORIE LITERARĂ. *Correspondența dintre I. L. Caragiale și Paul Zarifopol (1905-1912)*, Buc., FLA, 1935 ● *Viața lui I. L. Caragiale*, Buc., FRC, 1940 (ed. a II-a, rev., Buc., EPL, col. "Monografii", 1969; ed. a III-a, Buc., Min., col. BPT, 1972, ed. a IV-a, repere ist.-lit. de Maria Rafailă, Buc., Min., col. "Patrimoniu", 1986, ed. a V-a, Chișinău, Ed. Hyperion, 1992) ● *Istoria literaturii române moderne* (în colab. cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu), Buc., Casa Școalelor, 1944 (ed. a II-a, Buc., EDP, 1971, ed. a III-a, Buc., Em., 1985) ● *Dimitrie Anghel: Viața și opera*, Buc., Ed. Publicom, 1945 (ed. def., Buc., Min., col. "Introducere în opera lui...", 1983) ● *Introducere în opera lui Tudor Arghezi*, Buc., FRM, 1946 (ed. a II-a, rev. și ad., Buc., Min., col. "Introducere în opera lui...", 1971) ● *Varietați critice*, Buc., EPL, 1966 (st. și art.; ed. a II-a, Chișinău, Ed. Litera, 1997) ● *I. L. Caragiale*, Buc., Tin., col. "Mici monografii", 1967 (cu ilustr., portret și facs.; cupr. și o bibl.) ● *Medaliaoane franceze*, Buc., Univ., 1971 (st. și art.) ● *Aspecte literare contemporane, 1932-1947*, Buc., Min., 1972 (st. și art.) ● *Itinerar critic*, Buc., Em., vol. I - 1973, vol. II - 1976, vol. III - 1979, vol. IV - 1984, vol. V - 1989 (st. și art.) ● *Caragialiana*, Buc., Em., col. "Bibl. Em.", 1974 (st. și art.; ed. a II-a, ad., 1977; ed. a III-a, 1987) ● *Viața și opera lui Teodor Vărnăv*, discurs rostit la 3 febr. 1975 în sedință solemnă de acad. Șerban Cioculescu; cu răspunsul acad. Al. Philippide, Buc., Acad., 1975 ● *Poeți români*, Buc., Em., 1982 (st. și art. despre V. Alecsandri, M. Eminescu, Al. Macedonski ș. a.) ● *Eminesciana*, Buc., Min., 1985 (st. și art.) ● *Argheziana*, Buc., Em., col. "Bibl. Em.", 1985 (st. și art.).

MEMORII, CONVORBIRI. *Amintiri*, Buc., Em., 1975 (ed. a II-a, rev. și ad., 1981) ● *13 rotonde prezidate de Șerban Cioculescu*, Buc., Muzeul Literaturii Române, 1976 ● *Dialoguri literare*, Buc., Min., 1987.

*

Șerban Cioculescu a îngrijit ediții din opera lui I.L. Caragiale. A scris prefețe la cărți de Tudor Arghezi, Aurel Baranga, V. D. Barnovschi, Al. Bădăuță, Ion Biberi, Lucian Blaga, Al. Claudiu, Emilian Constantinescu, Irena Dașkevici-Puschila, N. Davidescu, Valeriu Dinu, Mariana Dumitrescu, N. Filimon, Virgil Gheorghiu, Ioan D. Gherea, Domnița Gherghinescu-Vania, Bazil Gruița, Ion Heliade-Rădulescu, Șt. O. Iosif, Barbu Brezianu, Robert Merle, Constantin Monea, Mihai Moșandrei, Gr. Sălceanu, Al. Pelimon ș. a.

Figurează cu un studiu, alături de Mihai Beniuc, Teodor Vărgolici ș. a., în antologia *Lenin și literatura*, alcătuită de Mihai Novicov, Buc., 1970.

le lui Șerban Cioculescu îndreaptă spre literatura "dealtădată" (nu întâmplător, în *Istoria literaturii române moderne*, realizată în colaborare cu Vladimir Streinu și Tudor Vianu, a scris despre Vasile Cârlova, Gh. Asachi, I. Heliade-Rădulescu, Costache Negruzzi, Grigore Alexandrescu, M. Kogălniceanu, N. Bălcescu, Al. Russo, Vasile Alecsandri, D. Bolintineanu, N. Filimon, Al. I. Odobescu, B.P. Hasdeu și I. Codru-Drăgușanu), din perspectiva sa apogeul - irepetabil - fiind atins în perioada interbelică.

Cea mai bună dovadă că la mijloc este o problemă de gust și nu una de metodă o constituie faptul că tehnica de analiză și de validare teoretică a creației dinaintea războiului poate oricând - așa cum a conceput-o Șerban Cioculescu - să explice și să justifice și literatura din a doua jumătate a secolului douăzeci. Iată, ca exemplu, o frază teoretică a sa formulată în anii '40 pe care am putea-o folosi drept motto nu numai pentru interpretarea poeziei lui Arghezi sau Blaga, ci și pentru legitimarea poeziei lui Nichita Stănescu, adică tocmai a

celui pe care Șerban Cioculescu l-a considerat un reprezentant dezagreabil al ereziei moderniste:

"În locul peisajului exterior și al descriției obiective, poezia modernă propune impresii spiritualizate; în locul anecdotei, momente sufletești ale duratei subiective; în locul sentimentelor gradate după normele procedurale ale retoricii, stări morale discontinue."

Și s-ar mai putea să existe o explicație; aflat, ca de obicei, în opoziție față de unanimitate (am văzut, deja, că pentru a-l susține pe Tudor Arghezi a simțit nevoia să inventeze în prealabil o campanie împotriva poeziei acestuia), Șerban Cioculescu a luat act cu mefiență de entuziasmul exploziv, asemănător cu o orbire, produs de literatura generației 1960. Ca și în cazul raporturilor cu G. Călinescu - a cărui triumfală *Istorie a literaturii române* a cercetat-o tipic, cu dorința vădită de a găsi fisuri în marmură - el s-a prevalat de drepturile imperprescriptibile ale unui cititor particular și a spus *nu*. Întâmplător a greșit, dar în principiu a avut dreptate. ■

Caragiale și baletul

VOLUMUL *Excelsior* de Alexandru Macedonski, apărut în 1895, s-a „bucurat”,

în același an, de o semnăare malițioasă din partea lui Caragiale:

„Primum la redacție un volum de versuri cu un titlu, deși savant și exotic, dar îndestul de popular. E vorba de *“Excelsior*, poezii de d-nul Alexandru Macedonski”.

Excelsior... Iată un comparativ care a iritat de multe ori în mod superlativ pozitivă mea persoană.

Am avut săpunul *Excelsior*; savantul meu amic, tânărul profesor de istorie la Facultatea de litere, d. Neculai Iorga, un alt Pic de la Mirandole, între *quibusdam aliis*, mi-a dat și o dulce versiune a odei răposatului Tennyson, dulcele (cu atât mai dulce că a fost cel din urmă) poet oficial al curții britanice; am văzut căzînd balonul *Excelsior* și reușind baletul *Excelsior*.

E ciudat: mai adesea reușește o direcțiune să aibă un balet bun decît un balon să aibă o bună direcțiune.

Iată un balet în adevăr mirific! o idee mare vulgarizată prin cadriluri! o gîndire virilă simplă, exprimată printr-un complex de pulpe de sex contrariu!

E simplă, în adevăr, această nobilă concepție – simplitatea este un atribut al nobleții! Spiritul Luminii în lupta-i seculară cu Duhul Întunericii, Luceafărul scilpitor contra Tenebrelor oarbe... Binele contra Răului – *Excelsior!*

Avem mai întîi prologul. În mijlocul unor talazuri negre, sub un cer acoperit cu nori negri, stă în lanțuri, pe o stîncă neagră, sub călcîiul unui demon mai negru ca toate, o umbră albă – e geniul civilizației sub călcîiul Raului. Muzica este lugubră – o dezvoltare de acorduri disonante, în care domină nota sfîșietoare a unor dureri haotice, și care urmărește gîfîind o rezolvare depărtată într-un acord perfect.

Deodată, o rază luminoasă – o minune a electricității! – sparge tavanul scenei și se oprește deasupra interesantului grup a celor două genii. La atingerea luminii lanțurile captivului se sfarmă, demonul negru rămîne trîsnit, iar geniul alb se ridică triumfător: *tutti* la orchestră, a-cordul atît de mult așteptat izbucnește, și apoi, fără pauză, imnul secular de biruință al libertății! *Excelsior!*

Ni se desfășură pe urmă în cinci acte – cam lungi, ce e drept – reprezentarea alegorică a triumfurilor, încet-încet, veac cu veac, cîștigă de geniul Luminii: abolirea sclaviei, aplicările electricității la fabricațiunea

ciorapilor și la telegrafia submarină, străpungerea Gothardului și Suezului și, în sfîrșit, fraternizarea puterilor garante sub bagheta miraculoasă a zeiței *Pax-Concordia... Excelsior!*” (*Gazeta poporului*, 1895, nr. 228)

AM zăbovit asupra acestui text în *I. L. Caragiale față cu kitschul*, identificînd în el nucleul spectacolului *100 de ani. Revistă istorică națională a secolului XIX, în 10 ilustrațiuni*, reprezentat la 1 februarie 1899 pe scena Teatrului Național din București, după un scenariu întocmit de Caragiale. Similitudinile cu baletul *Excelsior* se fac observate încă din *Tabloul I*, care ne înfățișează Moldova și Muntenia sub chipul unor femei

cernite și legate în lanțuri. „În mijlocul scenei, un demon înalt și mîndru, cu aripe enorme negre, vrăjește întinzînd ghearele și aripele în dreapta și în stînga. [...] Deodată se aude un sunet de buciom depărtat. Femeile ridică fruntea. Demonul tresare. [...] Pe stîncă din mijloc apare în lumină albă un înger strălucitor. La această apariție demonul își strînge îngrozit aripele. Captivele se ridică încet-încet.”

Pînă aici, lucrurile sînt clare. Din păcate, în legătură cu baletul *Excelsior*, o frivolitate nepermisă în cercetarea științifică m-a făcut să cred și să afirm că ar fi fost o născocire a lui Caragiale: „persiflînd titlul volumului de versuri *Excelsior*, tipărit de Al. Macedonski, Caragiale imaginase un... balet cu același

nume [...] și concepușe minuțios desfășurarea întregului spectacol” (*I. L. Caragiale față cu kitschul*, București, 1988, p. 109). Că faptele nu stau așa mi-am dat seama recent, prin hazardul răsfoirii unui volum de Jules Lemaitre: *Les contemporains. Etudes et portraits littéraires*, cînuîeme sîrie. Într-o scrisoare din ciclul *Quelques billets du matin*, datată 18 iulie (1889), criticul îi povestește verișoarei sale, destinatară majorității epistolelor, o vizită în culisele teatrului parizian de balet „Eden”. Finalul scrisorii conține, pentru noi, informația decisivă: „L’Eden a repris, comme vous savez, ce ballet d’*Excelsior*, qui eut tant de succès il y a quelques années. C’est à coup sûr une idée extraordinaire que

d’avoir voulu exprimer par des mouvements de jambes la victoire du Progrès sur l’Obscuratisme et de M. Homais sur les fils de Loyola. Mais qu’importe? Ce ballet exprime tout aussi bien, si l’on veut, Apollon vainqueur de Typhon, ou Ormuz d’Arimann. Il est, d’ailleurs, énorme et somptueux; il tient de la féerie et de la manoeuvre militaire. On m’a dit qu’il était classique en Italie et que, lorsqu’on y va recoler des danseuses, toutes, sans exception, vous récitent d’abord, avec leurs pieds, la polka d’*Excelsior*. C’est leur songe d’Athalie ou leur récit de Thérémène...” (*op. cit.*, p. 247-248)

ARE va să zică, baletul *Excelsior* a existat cu adevărat, cum rezultă de altfel, la o lectură mai atentă, chiar din articolul lui Caragiale: „am văzut căzînd balonul *Excelsior* și reușind baletul *Excelsior*”. Interesant apare faptul că, dincolo de atestarea în sine a baletului, textul lui Jules Lemaitre relevă o atitudine foarte... caragialiană față de respectivul spectacol coregrafic: „C’est a coup sûr une idée extraordinaire que d’avoir voulu exprimer par des mouvements de jambes la victoire du Progrès sur l’Obscuratisme et de M. Homais sur les fils de Lojyola.” Caragiale va scrie în același spirit și aproape cu aceiași termeni: „Iată un balet în adevăr mirific! O idee mare vulgarizată prin cadriluri! o gîndire virilă simplă, exprimată printr-un complex de pulpe de sex contrariu! [...] Spiritul Luminii în lupta-i seculară cu Duhul Întunericii, Luceafărul scilpitor contra Tenebrelor oarbe...” Să-l fi citit Caragiale pe criticul francez? Posibil. Probabil. Nede-monstrabil.

Premiera pariziană a baletului, după cit înțelegem de la Jules Lemaitre, avusese loc pe la 1885 („il y a quelques années”). iar textul lui Caragiale a apărut la 10 noiembrie 1895. În acest răstimp de un deceniu, *Excelsior* a fost oare reprezentat și la noi? Relatarea amănunțită din *Gazeta poporului* m-ar face să cred că da. Aștept cuvîntul specialiștilor în domeniu. E vacanță, e vară, e cald, iar un drum la Biblioteca Academiei depășește momentan zelul meu științific. Îl pun înapoi în raft pe Jules Lemaitre, mulțumindu-i cordial pentru că m-a scos din eroare. O nouă montare a baletului *Excelsior* pe scena Operei Române... pardon! a Operei Naționale, după instalarea statuii lui nenea Iancu pe un magnific mușuroi de ciment în fața Teatrului Național din București, ar încununa „în adevăr mirific” deliciile Anului Caragiale.

Ștefan Cazimir

prepeleac

de Constantin Ţoiu

Reflexe pariziene

IV

ÎN călătoriile cu metroul în perimetrul central, dacă ai de mers multe stații într-unul din vagoanele verzi ce nu se deschid automat, trebuind să ridici în sus cu putere un fel de clântău, nu te plictisești deloc... După ce în primele zile îmi trecu aiureala specifică trecerii bruște dintr-un mediu într-altul, încep să observ cu stupefacție – acesta-i cuvântul – că pe pereții vagonului nu sunt scrise reclame ci poezii în toată regula din lirica națională sau internațională.

Mă ridic, ținându-mă bine de peretele vagonului care se hâțână tare fiind mai vechi decât metroul nostru și silabisesc versurile unui poet indian, al cărui nume nu am reușit să-l rețin, dar care scria așa, citez din memorie:

Când ziua puternică apare iar noaptea își leapădă podobele ei (stelele) ca o femeie în fața oglinzii... Splendid! Sunt... unde sunt? Pe la Odeon. Ceva mai frumos despre cer și evoluția lui nu am mai citit decât în Eneida lui Virgiliu și, în picioare, în vagonul clătinător, recit în gând după ce trec de Odeon: *Vertitur interea coelum ruit oceano nox... Între timp, cerul se rotește și din ocean dă buzna noaptea învâluind pământul, polii și vicleniile grecilor... mirmidonumque dolos...* (când U-lisse nascocise Calul troian)...

Pe la stația Cluny-Sorbona îmi mut privirile în stânga vagonului și încep să citesc ceva cu istoria construirii metroului în care călătoresc... Cum, în se-

colul trecut, pe la începutul lui, ajungându-se cu săpăturile în dreptul stației Piața Saint-Michel de astăzi și întâmpinând dificultăți, inginerii avură ideea de a îngheța în acel loc malul Senei, rivegauche, și abia apoi să-l străpungă cu forezele ca să treacă pe celălalt mal, instalând la iuțeală inelele de beton, până când gheața realizată nu ar fi început să se topească revărsându-se la loc în Sena... Cunoșteam procedeul, citisem în țară. Dar să aflui lucrul aici, în vagon, la fața locului, nu departe de stația pomenită mi se păru ceva extraordinar. În onoarea tehnicii nazdrăvane, bat ușor în perete cu pumnul.

Terminând de citit istoria metroului parizian, aveam să aflu că era vorba doar de un fragment, autorii lui invitându-te să continui povestea pe celelalte linii, ca și cum ele ar fi fost niște edituri rivale, dar de care nu se poate să nu ții seama.

Și intru la Cluny în sfântenia medievală de muzeu care adăpostește *La Dame à la licorne*... În sala centrală, în semi-umbră tapiseriile de la finele secolului XV, lână și mătase. Mon seul désir..., a mon seul désir... Cele cinci simțuri (care de fapt sunt doar patru, mirosul confundat cu gustul: Auzul, Văzul, Mirosul, Pipăitul, Gustul. O Tele-Viziune color. Prințesa încercând să cunoască, să prindă, surprindă Himera, Ficțiunea, Transcendentul, poate, sub forma Calului de basm cu un corn lung în frunte prin intermediul simțurilor fizice individualizate, cântate în culori ca anotimpurile lui Vivaldi prin sunete...

Tapiserii părănd actuale față de *Joueur de viole* de la 1190, calcar, Renania. Catedrala Cologne. Un cântăreț la vioară, fără cap, cu picioarele încrucișate, cu vioara, de calcar, în modul cel mai simplu făcută, proptită pe genunchii lipiți...

Un Crist pe cruce, – lemn lustruit ca osul ce pare că zboară... Cel mai elansat Crist, mai adevărat, se spune că aparține tocmai acestui secol primitiv. Fără misticism, expresionism, fără abuzul ideilor preconcepționate. Secol străin interpretărilor ideologice, aspirând către esența spirituală. Perspectiva, pe atunci încă nedescoperită, mai târziu avea să complice, să falsifice totul, tocmai încercând, eronat, să redea realitatea cât mai fidel. ■

SERIA derivatelor cu sufixul modern și internațional *-ism* e, cum se știe, deschisă și foarte bogată. Fenomenul nu este, de altfel, specific limbii române și nici foarte nou. Iorgu Jordan, în *Limba română actuală* (1943, 1947) considera sufixul "foarte productiv", ilustrându-și afirmația cu un lung șir de exemple culese din publicațiile vremii: *copism, haotism, ienicerism, mareșalism, rudimentarism* etc. Din presa ultimului deceniu se pot aduna altele, pentru a dovedi ușurința cu care se formează noi cuvinte: mai ingenioase sau mai greoaie, pornind de la baze uneori atipice din punct de vedere stilistic sau morfologic (cuvinte populare, interjecții), producând un adaos semantic sau doar forțând interpretarea: "Ofensiva *mîrlănismului*" (*România liberă* = RL 1169, 1994, 16); "*Heirupism*" (RL 1160, 1994, 3); "ateul convertit la *liber-cugetătorism*" (RL 2015, 1996, 20); "*chilipirgism* isterizat" (RL 2093, 1997, 2); uneori formarea cuvântului este explicitată în text: "această aiuritoare lipsă de legătură între discurs și punctul său de plecare e una din formulele umane de a o lua razna. Plecînd de la personajul schiței lui Caragiale, i-aș spune *lefterpopescism*" (*Evenimentul zilei*, 1057, 1995, 1). Adesea, împrumuturi recente care se lasă ușor analizate au deja în structura lor sufixul *-ism* (*multiculturalism*). Transparența, de altfel, este criteriul demn de a fi adoptat în caz de oscilație între două forme. Etimologia multiplă funcționează în continuare, termenii internaționali intrînd acum în română predominant prin engleză, dar cu corecții aduse în uz de compararea implicită cu alte limbi. În ultima

păcatele limbii

de Rodica Zafiu

"Consumism" / "consumerism"

vreme circulă tot mai mult cuvintele *consumism* și *consumerism*: ambele, bineînțeles, neînregistrate de DEX. Sensul e de obicei același, diferența de formă explicîndu-se prin sursele diferite ale neologismului. *Consumerism* provine fără îndoială din engleză. Îl găsim, în mod previzibil, în texte traduse din această limbă, în articole și documente din Internet. Cu *consumism* situația e mai puțin clară: corespunde perfect cuvîntului *consumismo* din italiană și din spaniolă, dar cum aceste limbi nu sînt principalele surse de împrumut actual, pare necesar să presupunem și o formare internă, de la *consum*, cu sensul preluat după modelele străine și cu forma adaptată derivării românești.

Cuvîntul ridică și o problemă semantică: englezescul *consumerism* are două sensuri foarte diferite între ele: unul pozitiv – de "protecție și promovare a intereselor consumatorilor" – și altul mai curînd negativ – de "preocupare (excesivă) spre achiziționarea de bunuri" (cf. *Oxford English Dictionary*, 1999). În italiană, limbă cu care e foarte util să comparăm româna în ceea ce privește sistemul derivativ și adaptarea termenilor străini, s-a produs o anumită specializare: *consumerismo* (preluat din engleză) s-a specializat cu sensul de "mișcare de apărare a consumatorilor", fiind dublat de un calc cu același sens, *consumatorismo*; în vreme ce *consumismo* (formație internă) s-a fixat pentru sensul clar negativ, implicînd o interpretare ideologică și morală, legat de formula "societate de consum". Familia lexicală a cuvîntului, deja destul de bogată (*consumista* "consumist", "protagonist sau victimă a consumismului", *consumistica* "consumistică; doctrina consumismului", *consumistico* "consumistic", adjectiv, C. Quarantotto, *Dizionario del nuovo italiano*, 1987), a intrat în mare parte în dicționarele generale (cf. Zingarelli 1996).

Disponem de atestări în română, furnizate de Internet, pentru ambele forme: sînt ceva mai numeroase cele pentru *consumism*: "despre colectivism și *consumism*" (arhiva *Lumea Magazin*); "lume trăind obsesii materiale acute, prăbușindu-se vertiginos spre *consumism* și

confort facil" (revistanorii.com); "revendicarea ... magicului de către comercial, de către *consumism*" (*Suplimentul de marți, Observatorul din Constanța*, nr. 62-64, 2001), "un tînar ... moare de plictiseală și de *consumism*" (cotidianul.ro 2000); "o societate pervertită de lux și *consumism*" (virtualia.org); "*Consumismul românesc*" – e-seu umoristic de H. Gârbea etc. Din exemple se poate deduce existența unui subsens influențat probabil de sinonimia de *consum* = *comercial*, legat deci nu atît de mania cumpărării, cît de lipsa de valoare artistică a unor produse culturale: "divertisment și valoare în *consumism* cultural", "cohortă de pelicule de «*consumism* comunist»" (*Observator cultural*). Sînt destule atestări și pentru *consumerism*: "neîncrederea față de *consumerism*" (orizontliterar.ro); "manelele trimit automat la *consumerism*" (*Monitorul de Brașov*, 26.07.2001); "*consumerism* și românism" (diasporacoronița.ro) etc.

Cred că se înțelege din modul în care am descris situația actuală că mi se pare preferabilă forma *consumism*, datorită caracterului ei analizabil; *consumerism* presupune o bază de derivare (*consumer-*) inexistentă în română. E oricînd posibilă și o specializare semantică a celor două cuvinte. Evoluțiile lingvistice sînt însă imprevizibile. ■

Centenar Șerban Cioculescu

Editor și comentator de ediții

ANDATA după moartea (1 mai 1934) lui Paul Zarifopol, care tipărise la Cultura Națională, în trei volume, ediția I. L. Caragiale, *Opere* (1930-1932), Alexandru Rosetti l-a chemat, pentru continuarea ediției, pe Șerban Cioculescu. Alegerea nu se putea mai fericită, fiindcă acesta s-a dovedit, în cele patru volume pe care le-a tipărit, între 1938 și 1942, volume care au cuprins notițe critice, literatură și versuri, articole politice, cronici dramatice și teatral, s-a dovedit posesorul unei tehnici desăvârșite de îngrijire și comentare critică a unei opere clasice și, totodată, un mare prețuitor al celui care inițiasse ediția. Zarifopol, scrie urmașul său, „era înarmat cu cunoștința metodei filologice a editării critice”, a „introdus la noi ceea ce după el se cuvine să fie o tradiție editorială”, introducerile lui la cele trei tomuri vădind „intimitatea secretă a laboratorului”. Intra în admirația pe care o avea pentru Zarifopol și marele noroc pe care l-a avut acesta de a-l fi avut pe Caragiale „în unicat”: „A fi trăit atâția ani, șapte sau opt, în vecinătatea geniului, a fi schimbat cu el vederi și impresii, mari și mărunte, despre câte se asociază într-o minte neastâmpărată și scânteietoare, a fi ascultat împreună simfoniile lui Beethoven, în comuniune cu «inefabilul», ascunzându-și unul altuia lacrimile mistice, după ce mai întâi îi podidise roua nerușinată a răsului, acest noroc l-am considerat totdeauna privilegiul unic al lui Zarifopol.” Cinstea pe care i-o făcea Al. Rosetti, avea să scrie criticul, l-a găsit „buimăcit și dezorientat”, între altele și pentru că avea să continue opera de editor a unuia care s-a „format la severa școală filologică germană”.

Contând pe marile daruri de editor ale lui Zarifopol, cel care acceptase continuarea ediției a crezut, inițial, că avea o misiune ușoară. Avea însă să înțeleagă îndată că-l așteptau ani buni de cercetare a colecțiilor publicațiilor la care colaborase autorul *Momentelor*. A dovedit, și s-a mândrit cu aceasta, mai mult decât Zarifopol (care uneori apelase la serviciul de scotocitor de reviste al lui Barbu Lăzăreanu) răbdarea și plăcerea de a cerceta *direct* presa vremii, a vădit „fervoare pentru cel mai mic vestigiu al duhului caragialian” astfel încât declara cu mândrie că volumul al cincilea, „atât în ce privește articolele po-

litice, cât și cronicile dramatice, va înlesni descoperirea unui Caragiale aproape necunoscut”. Volumele următoare au inclus, împotriva opiniei puriștilor, și „gogoșile”, „mofturile”, „miticisemele”, care au contribuit la conturarea umorului caragialian. Atâtea și atâtea pagini, care au apărut fără semnătura autorului lor, i-au fost atribuite grație darului cercetătorului de a recunoaște „cadența duhului și a frazei lui Caragiale”, dar pe care-l dobândise criticul și editorul în urma îndelungatei frecventări a opereii scriitorului, a cunoașterii ortografiei speciale, sintaxei, lexicului, ortoepiei acestuia. Într-un studiu, din „Revista Fundațiilor Regale” (1940, nr. 5), Pompiliu Constantinescu releva că, în editarea opereii lui Caragiale, Cioculescu „și-a înmănușat... toate fibrele sale de istoric, vizibil în cercetarea migăloasă de texte și variantele lor, de iscoditor de date, de descoperitor de texte uitate sau identificate în ziarele timpului, unde a colaborat Caragiale fără semnătură, de cronologist al celor mai mici scrieri ale marelui comic, de puneri la punct biografice și bibliografice, de numeroase adevăruri documentare, de covârșitoare importanță și fără de care nu se mai poate vorbi, în cunoștință de cauză, despre scriitorul cărui i-a închinat un adevărat cult.”

IN alegerea pe care a făcut-o Al. Rosetti a contat, fără îndoială, și opera de cronicar al edițiilor a lui Cioculescu, care de prin 1930 începuse un astfel de oficiu recenzând edițiile din poezia lui Mihai Eminescu. Să menționăm, ca un fapt semnificativ, că rubrica permanentă pe care a avut-o în „Revista Fundațiilor Regale”, i-a fost încredințată de Paul Zarifopol după ce i-a citit, în primul număr al amintitei reviste, riguroasa cronică la ediția *Poezii* de M. Eminescu, îngrijită de Constantin Botez. Cu o consecvență de admirat, a scris despre aproape toate edițiile din opera eminesciană. Și-a spus cuvântul cu maximă franchețe, despre ediția lui G. Ibrăileanu (1930), spre exemplu, reproșându-i aplicarea șovăitoare a criteriului modificării limbii, iar în ediția lui Mihail Dragomirescu a constatat că lecțiunea textelor era „mai defectuoasă decât în oricare din edițiile precedente”. Într-un moment când nu avea drept de semnătură, când deci șoma, când nu i se cereau colaborări, a avut timp să examineze, în opt scrisori (aprilie-mai 1953) către

Perpessicius, modul cum acesta, în volumul M. Eminescu, *Poezii postume* (1953), a folosit semnele diacritice. A rezultat o cercetare de benedictin, pentru care modul cum erau folosite, de către editor, trema, accentul grav, apostroful, căciula pe i sau u (scurt) nu era o chestiune minoră.

S-a înțeles, din cele menționate până acum, că Cioculescu n-a scris o cronică axată pe biografia scriitorului, pe dezbaterile problematicii opereii și a ecourilor ei critice, tip de cronică ce-și are și ea justificarea ei când este practică de alții, ci o cronică filologică, tehnică. Tipul de cronică pe care l-a propus, cu o desăvârșită consecvență, și-a avut și contestatari și aderenți. Cel mai „mordant” dintre cei care l-au „probozit” a fost E. Lovinescu, într-un foileton din „Adevărul”, preluat în *Istoria literaturii române contemporane 1900-1937*. „Spectacol ciudat – scria Lovinescu – al unui spirit vioi, vindicativ, agresiv, căutând să-și ascundă zelul partizan în tranșeele amănunțelor și considerațiilor de ordin bibliografic, istoric, documentar, comparând edițiile între ele, cercetând variante și variații, restabilind puncte și virgule, discutând cu gravitate date minime, aducând obiecții infinitezimale și inutile, în ton doct și peremptor, spectacolul vechilor pustnici ce voiau să-și înfrângă tentațiile trupului sub asprimea cilicului”. Replica la acest punct de vedere n-a întârziat, atât din partea unor critici, cât și a celui vizat însuși. Mihai Sebastian, în „Revista Fundațiilor Regale” (1939, nr. 2), scria între altele: „Există capitole de literatură în care nimic nu e «minim». Orice nouă precizie ce ni se poate aduce în legătură cu Eminescu și Caragiale este prețioasă. Când d. Cioculescu numără «punctele și virgulele» ediției Scurtu pentru a le confrunța cu ale altor ediții mai recente, nu face numai un act de justiție, reabilitând o lucrare pe nedrept discreditată, dar limpezeste o dezbatere. Felul minuțios în care domnia sa verifică textele de care se servește arată o precizie de metodă, pe care ar fi în drept s-o invidieze orice istoric literar de profesie. D. Cioculescu nu utilizează decât informații verificate la sursă.” De vreo două ori, însuși Cioculescu a luat distanță critică față de opinia lui Lovinescu, față de sintagma „zelul partizan”, de epitet precum „vindicativ”, „agresiv”, caracterizând, totodată modul cum alcătuiți ediții

Cu autorul articolului

E. Lovinescu. Într-un text, inclus în *Caragialiana* (p. 67), scria: „Cât despre ironia din spatele observației de restabilire a punctelor și virgulelor, nu am a mă rușina. E. Lovinescu a publicat, în editura «Ancora», Benvenisti, un mare număr de clasici români, i-a publicat, ca să zic așa, cu foarfeca. A luat de fiecare dată o ediție recentă, în două exemplare, le-a decupat textul, le-a lipit pe foi albe, fără a le colaționa conform metodelor științifice în vigoare, cu ultima ediție, îngrijită de autor, și le-a trimis la tipar, precedate, ce e drept, cu câte o excelentă introducere, în care-și desfășura talentul de caracterizare a omului și a opereii. Era aceasta o ediție critică? Las pe fiecare să judece. La inevitabilele greșeli de tipar ale textului folosit, se adăugau altele noi, atenția marelui critic fiind mai ales ațintită ca nu cumva să se strecoare vreuna în scrisul său.”

Departe de a fi ceea ce spusese E. Lovinescu, exagerând evident, cronică edițiilor scrisă de Cioculescu și adunată în volume precum *Varietăți critice*, *Eminesciana* și *Itinerar critic*, vizează chestiuni de fond ale unei ediții critice: modul cum este restituit textul clasic, cu acuratețe filologică sau cu superficialitate, cum este comentat și anotat critic textul. Nu neglijează nimic din ceea ce trebuie să concure la ținuta științifică a ediției. Dintre aceste componente face parte și indicele de nume, care, cum a dovedit de vreo două ori, nu e la îndemâna oricui să-l alcătuiască. Mi-amintesc că, în urmă cu ani buni, o eminentă colegă de la Editura Minerva, în criză de timp ori pentru ca să-și inițieze fiica, proaspăt absolventă de facultate, i-a încredințat alcătuirea indicelui de nume la o lucrare destul de pretențioasă, care cerea bune cunoștințe de istorie literară și de istorie. Recenzând cartea, expertul Cioculescu a observat îndată partea ei slabă și s-a ocupat, într-un întreg bre-

viar, numai de indicele de nume. Altă dată, tot în 1979, recenzând volumul *Mateiu I. Caragiale – un personaj. Dosar al existenței*, ediție îngrijită, în colaborare, de Al. Oprea, s-a ocupat de același indispensabil indice. Alcătuit, ca obligație de serviciu, de o novice, indicele cuprinde „tot felul de făpturi, printre care și curcanii și curcile crescute în ferma de la Sionu, moșia de zestre a lui Mateiu”. Numele lui I. L. Caragiale lipsește însă din indice, fiindcă în textul matein el apărea doar sub forma *tata*. În schimb este prezentă... Marghioala din expresia „tron Marghioalo”, și Mița (biciclista). A fost preocupat, în cronicile sale, nu doar de modul cum sunt editate texte clasice de către editori de profesie, ci și de modul cum își reeditează unele opere anumiți scriitori, ca Mihail Sadoveanu, spre exemplu, în *Opere*, vol. I. Cronicarul face observații privind revizuirile de text, variantele stilistice, examinează fazele *pritoririi* textelor, cu scopul de a „surprinde semnificațiile evoluției artistice” a autorului *Baltagului*.

Este interesant de știut dacă unii dintre cei vizati de cronicile lui Cioculescu le-au socotit a aduce – potrivit lui E. Lovinescu – „obiecții infinitezimale și inutile”. Am amintit mai sus părerea structural defavorabilă a criticului față de ediția Mihail Dragomirescu, care de fapt era prezentată, pe copertă, a fi a institutului pe care acesta îl conducea. Întâlnindu-l pe cronicar, autorul ediției a recunoscut nu doar justetea verdictului acestuia, ci și că, de fapt, este ediția sa, pe care a prezentat-o a fi a institutului doar pentru ca să-și justifice acestuia existența. Luând cunoștință de cele opt scrisori, amintite mai sus, Perpessicius i-a mulțumit sagacelui examinator al ediției postumelor eminesciene și i-a promis că la o nouă ediție i le va include în volume, ediție pe care n-a mai apucat s-o tipărească. Spre plăcuta sa surprindere, criticul a

primit mulțumiri din partea lui Aurel Martin, directorul Editurii Minerva, pentru cronică la *Scrisori către N. Iorga* (II), cea cu indicele pe care l-am amintit. Adușăm, la aceste exemple, propria noastră mărturie, a mea și a colegilor mei editori, pentru care cronică la Cioculescu, apărută, începând din 1965, în „Gazeta literară” și continuată, din 1968 până în 1988, în „România literară”, a fost citită cu consecvență și mare interes, pentru că era datorată editorului celor două serii din opera lui I. L. Caragiale, și al altor ediții precum Șt. O. Iosif (1939), Ion Codru Drăgușanu (1942), Caragiale, *Scrisori și acte* (1963), pentru că era scrisă de un cronicar pe care-l caracteriza cu adevărat acrimia filologică. Editor el însuși, nu s-a scris întotdeauna doar elogios despre edițiile pe care le-a elaborat. Astfel, despre ediția sa *Peregrinul transilvan* a avut o „ieșire fulminantă” (expresia este a lui Cioculescu) Leca Morariu, în buletinul pe care-l scotea la Cernăuți, în care unor erori ale ediției le-a dat, spunea Cioculescu într-o scrisoare către G. T. Kirileanu, o „proporție catastrofică”. Chiar și în acest caz Cioculescu a privit observațiile ca prilej de meditație „asupra condițiilor cât mai exacte ale unei editări scrupuloase”.

Tipărirea în ediții critice a scriitorilor clasici este departe de a fi înfăptuită, și de aceea este de așteptat și de dorit ca să se formeze o nouă generație de destoinici editori. Întrebându-l, într-un interviu pe care mi l-a acordat în anul 1987, ce le-ar recomanda tinerilor ce se dedică editării clasicii române, îmi spunea că aceștia trebuie să aibă, în cercetările lor, multă răbdare și să consimtă la un „spor de muncă”: „Îndemnul meu este: să aibă răbdare, pentru că răbdarea și munca sunt răsplătite de descoperirile pe care le face. Nu proastă a fost bucuria mea, — cum ar fi zis Creangă — de câte ori descopeream câte-o bucată în care geniul lui Caragiale sărea în ochi. Dar semnata: Falstaff, Zoil, sau nesemnata deloc. Trebuie să le spun un singur lucru tinerilor cercetători: Conșimțiți la un spor de muncă, veți fi răsplățiți cu un spor de descoperiri și cu plăceri noi! Există plăcerile acrimiei, când are rezultate pozitive, iar decepțiile sunt mai puține decât bucuriile. Trebuie să existe într-o cultură întotdeauna și o critică specializată. Nici pe mine nu m-a obligat nimeni să fac ediția Caragiale, dar era atât de ispititoare propunerea și atât de onorabilă, încât n-am putut-o refuza.”

Jordan Datcu

DACĂ ironia a fost un dar natural al lui Șerban Cioculescu, latură a umorului moștenit din familie, care l-a apropiat de opera lui I. L. Caragiale, la fel lirismul nativ a fost coarda sufletească fără de care n-ar fi înțeles printre primii însemnătatea creației lui Arghezi, Blaga sau Barbu. Printre manuscrisele de pe biroul scriitorului am găsit două pagini îngalbenite de vreme, purtând titlul *Fiecare cu himera sa*. E un text de proză de un straniu lirism, ce pare a fi relatarea unui vis.

Scrișul este cel din tinerețea criticului, iar textul poate fi o talmăcire — dar nu am descoperit din cine anume —, încât ne îngăduim și ipoteza, de minimă probabilitate, a unei opere proprii. Păstrată prin decenii, parabola trebuie să-i fi părut lui Șerban Cioculescu a conține un exemplar adevăr.

Simona Cioculescu

Inedit

Centenar Șerban Cioculescu Fiecare cu himera sa

SUB un mare cer cenușiu, într-o mare câmpie colbuită, fără drumuri, fără iarbă, fără un scaiet, fără o urzică, am întâlnit câțiva oameni care mergeau incovoiați.

Fiecare din ei purta în spinare o enormă Himera, grea cât un sac de făină sau de cărbune, ori echipamentul unui pedestru roman.

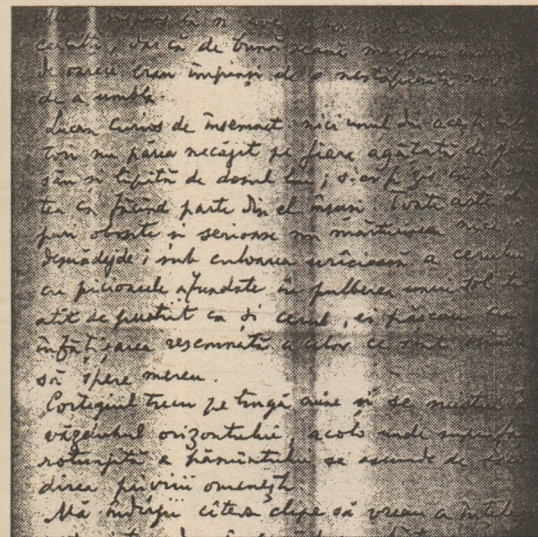
Monstruoasa dihanie nu era însă o povară inertă: dimpotrivă, înfășura și apăsa omul cu mușchii săi elastici și puternici; ea se încopcia cu cele două vaste ghiare în pieptul călărit; iar capul ei fabulos se ridica de-asupra frunții omului, ca una din acele groaznice cășci cu care războinicii de altădată sperau să mărească groaza inamicului.

L-am luat la rost pe unul din acești bărbați și l-am întrebat unde mergeau în acest chip. Mi-a răspuns că n-avea habar, nici el, nici ceilalți, dar că de bună seamă mergeau undeva, deoarece erau împinși de o nestăpânită nevoie de a umbla.

Lucru curios de însemnat: nici unul din acești călători nu părea necăjit de fiara agățată de gâtul său și lipită de dosul lui; s-ar fi zis că o socotea ca făcând parte din el însuși. Toate aste chipuri obosite și serioase nu mărturiseau nici o desnadejde; sub culoarea urăcioasă a cerului, cu picioarele afundate în pulberea unui sol tot atât de pustiit ca și cerul, ei pășeau cu înfățișarea resemnată a celor ce sunt osândiți să spere mereu.

Cortejiul trecu pe lângă mine și se mistui în văzduhul orizontului, acolo unde suprafața rotunjită a pământului se ascunde de iscodirea privirii omenеști.

Mă îndârjii câteva clipe să vreau a înțelege acest mister, dar în curând se abătu asupra-mi Ne-păsarea atotputernică și datorită ei rămăsei mai din greu copleșit decât ei înșiși de către strivitoarele lor Himere. ■

Despre poezie

(urmăre din pagina 9)

în repartitia egală a rațiunii între oameni. Mai puternice (...) decît diferențele intelectuale sînt varietățile noastre de sensibilitate”. Un alt reproș de sorginte tradiționalistă vizează o presupusă lipsă de tradiții a poeziei moderne. Trecînd peste ceea ce socotește a fi „predecesorii falși” ai „ermetismului” și anume prețioșii, gongoricii, eufuiștii (chestiunea e, oricum, discutabilă!), Șerban Cioculescu crede a găsi „originea (sa) primordială” în formulele magice. Dacă „misterul e condiția esențială a poeziei”, de ce să nu-i dibuim faza primară în conexiunile dintre magie, religie și știință, în acea zonă „nedeslușită” în care aceste domenii se interpenetrau, așezată la obirșia civilizațiilor? „În societățile străvechi, magii lucrau asupra primitivelor cu sortilegii sau descințete, care nu erau decît străpungeri intuitive ale misterului înconjurător. Descințetele magice se foloseau de vorbirea fără punți logice, dar străbătute de fire nevăzute. Primele potriviri ritmice au fost cu siguranță inventate de magicieni”. Menționînd lucrarea lui Al. Dima, *Zăcămintele folclorice în poezia noastră contemporană* (1936), Șerban Cioculescu consideră cu pertință

că: „Motivele magice în inspirația poezilor contemporani își au explicații în nevoia modernilor de a-și împropăta viziunile prin întoarcerea deliberată la simțirea naivă”. Cu atît mai mult cu cît încă Baudelaire scria, în cuprinsul unui text referitor la poezia lui Théophile Gautier: „este în cuvînt, în verb ceva *sfințit* (quelque chose de sacré) care ne oprește a face dintr-insul un joc de hazard. A minui în mod savant o limbă înseamnă a practica un fel de vrăjitorie evocatoare”. Spre a consemna, în altă parte, „efectul magic al poeziei” sau „versuri de o astfel de magie”. Ar fi putut fi menționată aici și notoria atracție a supraréalismului pentru practicile magice, pentru, în genere, primordialitățile enigmatice, dar autorul *Itinerarului critic* se arată reticent față de avangardă, asupra căreia are impresia a putea articula „indredpățite rezerve”...

Pe această cale, raționalistul oricum extrem de tolerant care a fost Șerban Cioculescu se apropie, s-ar părea în chip „scandalos” pentru cei obișnuiți a suspecta transcendența, vîzînd-o în ireductibilă opoziție cu o conștiință ce se respectă, de analogia dintre poezie și rugăciune. E o întîmpinare a acelei metafizici estetice căreia i-a dat expresie abatele Bremond (*La poésie*

pure, Prière et poésie, 1926). Reformulînd unele principii scolastice, acesta propunea conceptul unei „poezii pure”, ambivalente, imanente și în același timp transcendente poemului. În vederile sale experiența mistică nu absoarbe poemul, ci-l pătrunde, îi învăluie specificul. Misterul însuși de care poezia e inseparabilă nu l-ar putea lipsi de aura lui sacrală. „În discuțiile prilejuite de problema poeziei pure, mai acum zece ani, scrie Șerban Cioculescu, s-a făcut apropierea dintre poezie și rugăciune. Ferindu-ne de identități pripite, vom incuviința însă că starea de poezie e într-adevăr intrudită cu starea de extaz și de har a evlaviei religioase, că interiorizarea lirică se aseamănă cu spovedania. Fără profesie de credință religioasă, poetul care se minunează de tainele firii și care comunică descifrările sale sfoase se apropie de esența extazului religios. Numai așa se explică faptul că numeroși poeți moderni, fără să «atace» temele convenite ale credinței, comunică un fior de natură religioasă prin sensul misterului de care sînt stăpîniți”. Să observăm apropierea pozițiilor. Fără a se ridica împotriva „poezii pure”, intrudite cu extazul religios, precum, bunăoară, Paul Souday (criticul francez cu care-l asemăna E. Lovinescu), autorul *Aspectelor lirice contemporane* vădește, dimpotrivă, în ciuda vocației sale intelectualiste, „laice”, o remarcabilă înțelegere pentru o asemenea perspecti-

vă „de adîncime”. Henry Bremond însuși va admite, în cadrul ampleror controverse ce le-a iscat, că factorii raționali joacă un incontestabil rol în elaborarea poemului, deși cooperează, inevitabil, cu cei iraționali. Dispunînd de un instrumentar variat, cu specificare sensibilă ca și abstractă, în diverse gradații, creația poetică produce o elevație spirituală, analoagă experienței mistice, dar fără o identificare cu aceasta. Arta nu e o imitație sau o anexă a altui domeniu, ci o lucrare autonomă „pentru a surprinde, cum precizează Șerban Cioculescu, esențialul și autenticul”, în versiuni proprii. Calea sa spre mister e particularizată.

Numeroasele analize pe care Șerban Cioculescu le-a dedicat poezilor noștri, de la Tudor Arghezi, Lucian Blaga, G. Bacovia, Ion Barbu, V. Voiculescu, Ion Vinea, Ion Pillat, Al. Philippide, Ion Minulescu la Virgil Gheorghiu, Radu Gyr, Radu Boureanu, Virgil Carianopol, Miron Radu Paraschivescu, confirmă disponibilitatea generoasă a criticului în raport cu poezia, antenele fine de care dispunea spre a o percepe și evalua, depășind etalonul strict cerebral, geometria rațională, într-o sferă a complexității inefabile. „N-are ce să caute aici cel ce nu e decît geometru! Dacă judecata lucrează cu trasee directe, gustul presupune o serpentină, o curbă vie” (Thibaudet).

Gheorghe Grigurcu

SERBAN Cioculescu a ținut un jurnal propriu-zis între anii 1945-1949-50, din care nu mi-a citit în nici un rând, dar de care, când și când îmi vorbea, de pildă, prin 1945, despre o lungă și foarte interesantă conversație cu Mihail Sebastian, pe punctul de a-și lua în primire un post cultural în Occi-

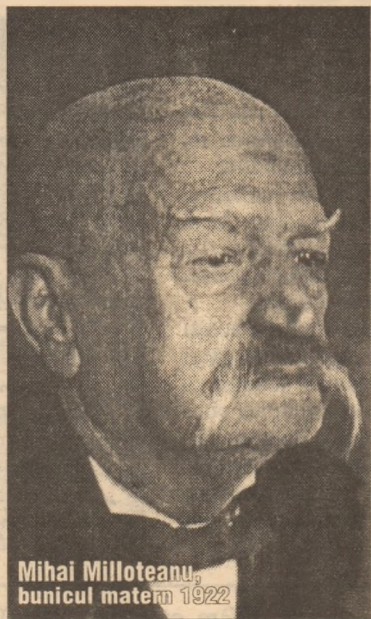
dent. L-am întrebat în ce constase interesul convorbirii și mi-a replicat, ermetic, că notase discuția, pe larg în jurnal. Mi-a dat, totuși, să înțeleg că fusese vorba de o mărturisire referitoare la o mare deziluzie politică suferită de Mihail Sebastian. Curând apoi, pe picior de duca, M. S. fusese victima unui stupid accident de circulație – dacă

accident va fi fost. Tata îmi povestea cum, la înmormântare, mama scriitorului țipa, cu deznădejde: „Copilul meu frumos și inteligent”.

Jurnalul patern a fost distrus de către autorul lui cu oarecare timp înainte descinderii Securității și, desigur că dacă ar fi fost găsit ar fi îngreunat simțitor situația celui anchetat timp de patruzeci și patru de zile. Și nopți.

Constanta Milloteanu, mama în 1900

Mihai Milloteanu, bunicul matern 1922

Peste decenii, luase obiceiul de a nota în agendele anuale, de tip caiet, treburile zilei, cu această precizare că rareori trecea de luna ianuarie, după care filele rămăneau virgine. Agenda anului 1973 este, în această privință, un model. Vom reda cele mai multe din însemnările în cauză, îndemnați mai cu seamă de mai ampla descriere a

Luni 1 ian. Revelion acasă, în familie. Mă retrag la orele 0,45.

Dim. Plimbare cu Mima¹⁾ la Paula²⁾, vreme frumoasă – ne întoarcem de la ea pe jos până la Ministerul de Agricultură, de unde luăm troleul.

Marți 2 ian. Dim. cu Mima la plimbare, vreme splendidă.

Vineri 5 ian. Îmi trimite Jalbă corecturi până la pag. 336 incl. din Tratat, vol. III, dau lui Hozoc să-mi facă 2 foto I. Popovici Bănățeanu și titlul de carte.

Sâmbătă 6 ian. – fostă Bobotează – dim. într 5 și 7 scriu Breviarul *Un poet al dialecticii*.

– la 8 la B. A. R. – Mima s-a sculat bine.

– Mihail Straje (Statcu Mihail) Semnez permise prezentate de Traian Teodorescu. Mă vizitează Olga Ștefănescu (13.33.29) cu Pavel Chihaia să vadă (lectură incertă) un pretins tablou de Sava Henția, după un cunoscut portret al lui I. Heliade Rădulescu.

– N. Dimitriu. Două reușite schițe umoristice.

– G. Potra îmi arată cărți rare din colecția A. Procopiu, fratele Irinei Procopiu.

– Mă vizitează d-na Vasilache căreia-i restitui fotografia Marichii Sion la vârsta de 10 ani.

– rezolv hârtii Iovanelli.

– telefon dra Brukner. A tradus *Scrisoarea III-a*.

– Telefon de la Gafița. Veturia Goga dorește să doneze Academiei toate manuscrisele lui Octavian.

Șerban și Radu Cioculescu în 1913

unei întâlniri cu George Ivașcu, al cărui chip, cu puternici ochi albaștri îmi revine, de altfel, în minte. Mi-a fost, în una din clasele liceale mici, profesor (suplinitor) de limba română și-mi amintesc uimirea de care se lăsa cuprins față de modicitatea cunoștințelor noastre gramaticale. Țintindu-mă cu privirea, potrivită tenului roșcovan, părea că mă ia martor uluirii sale – dacă nu cumva fusesem eu însumi subiectul mirării sale: memoria oferă astfel de alternative! Peste un car de ani, îmi comandase, la România literară, o poezie legată de comemorarea lui Ion Heliade Rădulescu, împrejurare în care citisem opera poetică a maestrului, spre a produce un soi de replică, în ton. Mai practic, Traian Lalescu, autor al celei de a doua poezii comemorative, se mulțumise să se încline la înclinarea statuii, într-un galant gest.

Notele din agenda, din care am spicuit, fără inginerie, și unde am aflat datele referitoare la G. I., au darul de a reconstitui, succint, programul zilnic al Directorului general al Bibliotecii Academiei, fie și pe o perioadă așa de scurtă, dar, credem, suficient de cuprinzător. Ele nu reconstituie o epocă, nu au fost scrise în vederea publicării și nici nu trasează un portret complex, dar întorc, cumva, din marea sa trecere, timpul. Prin urmare:

– Hozoc mi-aduce reproducele pentru Tratat (I. Popovici Bănățeanu) iar Sima seriile de fotografii la retragerea la pensie a Martei Anineanu și la recitalul de poezie de la C. O. Ș., inițiat de Ion Magnea Potopin.

– La anticariatul de lângă Hanul lui Manuc. Rețin pe Blanchard (Les Mavrogheni), 2 vol. 180 de lei volumul și 4 volume din Hurmuzachi, cu 100 de lei volumul.

Duminică 7 ianuarie. Dim. plimbare cu Mima pe jos, până la florăria de dincolo de liceul Lazăr, de unde iau o AZALEE pentru Mioara. La telefon, Horia Oprescu îmi vorbește în termeni entuziaști de realizarea excepțională a procesului Caion, cărțule de 86 pagini, e de părere să repetăm reprezentanța, când ploaia torențială de seară l-a oprit să asiste. Băieții de la *Manuscriptum* mi-au ținut cu desăvârșire secretul.

– Seara la Mioara Minulescu. Dna Valeria Sadoveanu.

Luni 8 ian. Scriu, la invitația Sânzieniei Pop: Critica și poezia.

– De telefonat lui Jalbă; Nadia îmi duce îndărăt șpalturile și clișeele

centenar Șe

Agendă (1970, 1

La 80 de ani cu familia

“ “ “ Oprea, îmi a exemplarul din procesul Caion Bibliografie.

– N. Dimitriu îmi aduce comitetului de stabilire a pensiei Radu Boureanu, Ion Caraion, Iu Naum, Alex. Andrițoiu, V. Teodorescu, Mihail Izbășescu, Traian Iancu, Laurențiu Fulgănuș Neagu. Trad. Amururic Ovidiu.

– Marți 9 ian. Un vis cu morți, întâi a unei persoane chip, apoi un mod lin de a măge, fără durere și fără regret, c imagine pe un ecran sau ca o care în acea apă nu prea adâului Mallarmé de care-mi v Ion Barbu: „Un peu profond seu calomnié/la mort”.

– Mă vizitează la ora 11 vașcu. Are la el un dublu sp articolul meu: Un poet al dia cii. I l-a dat Mircea Grigores să-l citească cu atenție. Îl re în doi, îi fac mici retușe. Îi la tudinea dacă ar mai fi ceva de sau de adaos. Venise cu o c stomacală violentă, pe care i nat-o ceaiul de mentă oferit dia Lovinescu. Are la el nelipsită de whisky. Nu refuză

Cioculescu

Inedite (1988)

Fotografie de Ion Cucu

tar de vin alb Chateau-Ri-Carmel, demi-sec, care-i grozav și de care nu știa ni- Se lasă în voia amintirilor: Canal, Aiud. Rolul lui la a. L-a turnat Horia Liman, e-l introduse la *Vremea*. ub numele Paul Ștefan, iar onim la un ziar de dreapta. ția lui Calinescu ar fi fost abila. Ar fi răspuns, la întredacă-l cunoaște pe acuzat; gur, el mi-a înlesnit orien- re stângă!" A fost condam- la a treia schimbare de t de judecată (dacă am în- ne). La *Vremea*, sub legio- condus C. A. Donescu, care erzise. După 23 ianuarie i luat direcția Vladimir, ră- eral. Un al treilea frate era Așadar familia se aranjase n timpul instrucției, voiau ge în procesul Pătrășcanu. udecat abea după trei ani de e, mai teribilă decât cele e de Soljenițan. e acord să scriu în nr. viitor Al. Claudian - Scrie ce icând! ropune să-l vadă pe minis-

tru, ca să obțină doctoratul cu Istoria literaturii, vol. 1. Semnează statele de plată pentru colaborarea la Tratat. Pleacă după 2 ceasuri de conversația în zig-zag. Arată bine, fresco și volubil. Semnez hârtii Traian Teodorescu, M. Iovanelli (unghii de fiară, nacrata), Nadia. În *Rom. lib.* o nepoată anunță moartea lui Cezar Spineanu "„dr. în matematică", în vârstă de 85 de ani. Fănică Iubu telefonase acasă că înmormântarea va avea loc la Cernica, mâine la orele 14. Curios! Nu-l știusem pe „Puiu", cum îi spunea familia, „en odeur de saint-tété".

Toată d.a. citesc cu interes mereu spirit *Umbre* de Aurel Leon, Junimea, 1972, primită - curios - cu dedicația lui V. Firoiu. E cartea unui excelent memorialist, fost elev al Conservatorului din Iași și fost redactor la *Opinia*.

Pe ziua de miercuri 10 ianuarie, agenda notează, în primul rând: „Alt telefon de la Ivașcu - alte rețușe!"

- Joi 11 ianuarie. Mă vizitează Camil Baltazar - mi-aduce alte două volume ale lui și-mi dă ghes să scriu - în sfârșit - și despre el.

Mi se plânge de ingratitudea d-nei Rebreanu față de el, care i-ar fi stilizat memoriile. Ea, d-na Petrovici și d-na Goga, spune el, și-ar fi nenorocit soții. Liviu, dacă ar fi trăit, pretinde el, n-ar fi pățit nimic după 23 August. I s-ar fi cerut să mai scrie alte cărți de forța lui *Ion* și a *Răscoalei*. Vorbește precipitat, stropșit, tușind sec, din veche obișnuiță.

D-ȘOARA Brukner. Îmi prezintă câteva traduceri din *Vinea* și o *Scrisoare a treia* (*Lettre*, în loc de *Epître!*), în alexandrini de 15 silabe, la care nu mă sfiesc să-i spun că ar trebui să renunțe. Se mărturisește româncă și creștină. Îmi povestește de un mai larg popas al ei la Avignon. De urmele românești pe care a pășit acolo. Îi dau din B. A. R. poeziile lui Tonegaru și primul volum al lui Nichita Stănescu, din care i s-a cerut să traducă (Vârgolici, la Minerva). Vineri 12 ianuarie. VIS DE MOARTE - CU STREINU VIU! O invazie imanență. Care din noi căzu, mă-ntreb, nu știu.

Promit Melaniei Livadă (scurtă vizita) prefața la studiul ei despre Pompiliu Constantinescu. Mă vizitează Radu Boureanu. Mi-aduce volumul *Poezii*, 1 și 2, Editura Minerva, 1972. Mă asigură că nu le oferă decât criticilor pe care îi stimează. La plecare îmi spune: Te sârut! I-am răspuns, firește: - Te îmbrățișez. Cum mi-a lăsat și niște buletine de împrumut și îmi spune că le va ridica mâine, se oferă să-mi aducă și o altă carte, de articole politice.

La bufet cu Potra. Mi-arată un „unicat", un diario cu campaniile lui Veterani din 1686 contra turcilor. Îmi spune că a dat 2.000 de lei pe această broșură, luată de la Gilli Pomescu, ca și o alta, despre obiceiurile turcilor, tipărită la Jean de Tournes, pe care a dat 3.000 de lei, tot atunci, înainte de marea devvalorizare, de după 1944.

C. C. Giurescu mă ține în curent cu Mesrobeanu, care a înțeles ca el să nu facă decât Prefața la documentele despre Mihai Viteazul, descoperite la Roma. Îmi vorbește de văduva lui Zenobie Păclășeanu, rămasă cu o pensie lunară de 487. L-am îndreptat cu petiția ei la acad. Miron Niculescu.

În ultimul moment Mihai Ilovici, informat că eroul său, Camil Petrescu, ar fi activat în ilegalitate. Asta-i bună! Camil era gogist, iar în 1941, sub direcția lui Cacaprostea, făcea cronică războiului la R. F. R.

- Sâmbătă 13 ianuarie. Dim. 5-7 scriu Breviarul despre Claudian, poet și sociolog. La 11 cu Mima, la d-rul Horneț, care e de acord cu mine că e vorba mai mult de o astenie, decât de o boală.

La Bibliotecă. N. Dimitriu îmi spune că la Casa Sadoveanu, seara, după o masă copioasă și bine stropită, E. J. o invectivează pe V. L. cam în felul acesta: „Du-te în p-

Mioara și Șerban Cioculescu în 1927 la Paris

mă-tii, putoare, curvă etc. Iar ea-i răspunde: „- F-ți mama ta, porcule, etc.

La Editura Eminescu, Valeriu Râpeanu îmi propune să mă angajez cu o carte dintr-o serie nouă pe care o inițiază. Îi ofer pentru la toamnă un volum de studii despre Caragiarele, care să facă pandant *Vieții*. E de acord. De luni încoace voi primi prima serie de pagini dactilografiate din cartea mea, la aceeași editură.

- Alice Sterescu mă ține în curent cu vizita lui Postelnicu - Radu Voinea.

- La prânz iau masa cu Mima și cu Ilinca ⁹ la C. O. Ș.

- Sâmbătă 20 ian. Vizite: *Aurelian Păunescu*. Ultimele lui epigrame sunt excelente. Interesante și niște încercări lirice mai libere, cărora i-am sugerat să le dea titlul de Hai-Kai-uri românești. Am să-l caut la telefon pe *Aurel Martin*, să-l întreb de ce nu-i publică volumul de fabule și epigrame, prezentat mai de mult.

- *Virgil Gheorghiu*. Din timiditate, îmi dă să citesc o scrisoare a lui. Mi-aduce un volum inedit de versuri, la care ar dori o prefață, precum și un număr de alte poezii, din care să aleg 10 (zece) pentru seara de poezie și recital muzical, unde se va produce el, dimpreună

cu Mihai Constantinescu și unde urmează să spun un cuvânt introductiv.

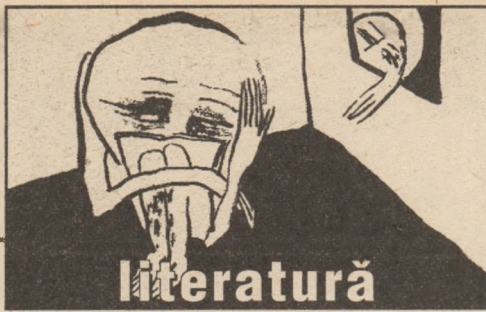
Agenda anului 1984 are, pe prima filă, adnotarea: „Primită la pomul de Crăciun (pardon, Moș Gerilă)". Aici, la data de 3 ianuarie: „Breviar. Bella giomata. La B.A.R mi se comunică moartea, anul trecut, prin sinucidere, la Chișinău, a acad. Eugen Russev: s-a autodefenestrat, în locuința sa de pe str. Lenin 159, de la etajul al treilea."

Situația generală evolua: „11 ianuarie, miercuri: „La B.A.R. COLAȚIONARE. - La Flacăra Marin Soreescu mă duce cu mașina la hotelul Flora. Așteptare de o jumătate de oră. Discurs Adrian Păunescu, apoi apelul și înmânarea diplomei. La sfârșit sunt împins să iau cuvântul. Mi se face o neașteptată manifestație de simpatie, aplauze prelungi, ridicare generală în picioare, cu un «mulți ani trăiască», într-o variantă necunoscută. Închei, jenat, spunând că o asemenea apoteoză ar trebui să se încheie, la dorința mea, cu evaporarea visului meu. Alte ropote de aplauze. Mă aduce acasă cu mașina lui, Eugen Simion".

Barbu Cioculescu

(continuare în pagina 18)

Centenar Șerban Cioculescu

Agende inedite

(1970, 1984, 1988)

(Urmare din pagina 17)

JOI, 19 ianuarie: „La prânz la Casa M. Sadoveanu îi arăt lui Solomon Marcus versiunea ultimă din *Inscripție pe o biblie* în care se găsește de două ori cu majuscule *Cuvântul*, fără ca Arghezi să-și dea seama că e vorba de Iisus însuși și nicidecum de un cuvânt oarecare...” La 12 aprilie: „Dan Rădulescu mi-aduce semnalul ITINERAR CRITIC IV. Seara, șampanizare în familie pentru dublul eveniment: însănătoșirea lui Mima și apariția cărții. În formă mare Șerbănel, Simona – o doare capul, Barbu – răcit. Mima gustă o picătură și-mi trece paharul, seara scriu jumătate articol EMINESCIANA 35”, iar a doua zi: „sculare la 4 1/2 – îmi bâzâie de o oră în cap fraze pentru încheierea articolului – la 6 1/2 e gata.”

Și, desigur, însemnări care nu interesează posteritatea: *duminică 23 septembrie*: „dispare Tomy”. *Era câinele casei, despre care vine, din nou vorba, pe 1 octombrie*: „Reapare Tomy la ora 15 3/4, după ce, cu câteva minute înainte, Barbu venind acasă, spunea că i-a dat de urmă, pe str. Buzești și că l-a identificat într-un câine mort, pe marginea trotuarului. Am plâns ca prostul, ca să-l văd «inviat» și să-mi împrăpățez ochii cu alte lacrimi, de bucurie.” *La capătul agendei, o coliță filatelică, din 1942, cu Titu Maiorescu și o foaie volantă cu decriptarea personajelor calinesciene, adică*: „Ioanide = El! «Eram cel care»; Gulimănescu = prof. Andrei Oțetea; Pomponescu = prof. Ion Petrovici; Suflețel = prof. C. Balmuș; Gaitany = prof. Al. Rosetti; Conțescu = prof. C. Rarincescu (jurist); Gonzalv Ionescu = prof. N. Georgescu-Tistiu; Smărăndache = prof. C. (Sache) Botez; Hagie-

nuș = prof. I. M. Marinescu (istoric); Dan Bogdan = prof. Iorgu Iordan; Gavrilcea = Corneliu Zelea Codreanu; Hangerliu = Al. Cantacuzino; principesa Hangerliu = Alexandrina (Didina) Cantacuzino; Saferian Manigomian = Krikor Zambaccian (Corneliu Baba i-a făcut portretul după pag. 81); Câinele lui Ioanide este Fofează, câinele autorului”

AGENDA anului 1988 are pe prima pagină scris: „Primită la Pomul de Crăciun în seara de 24 decembrie 1987, de la Barbu”. *Deasupra zilei de 1 ianuarie notat*: „Călindar”. *Din textul primei zile a anului*: „Încerc să aplic literal principiul: nulla dies sine linea. Cred că am intrat la propriu în anul morții. Măcar de-ar fi așa! J'en ai marre.” *Poftit, pe 4 ianuarie, să scrie despre tov. E.C.*: „Am declinat oferta din cauza oboselii și de boală.” *Era, dealtminteri, deprimat de maladia regresivă a mamei, ca și de situația generală. Gândul la moarte revine, pe 13 ianuarie, în partea secundară a notei*: „O vorbă a cumnatului meu, Dumitru Manoiilescu, decedat în somn, la vârsta de 80 de ani. Spunându-i cineva, nu mai știu cu ce ocazie, de cealaltă lume, de după moarte, el a replicat: Mie îmi place mai mult această... Era fiu de popă din satul Fâstâci (Moldova) și văr primar cu Mihail Manoiilescu, mândria familiei”.

Acum, Șerban Cioculescu începe să-și noteze cu frecvență visele: 14 ianuarie: „vis ciudat de dim. Intru la Capșa dintr-o sală goală într-alta tot goală; în prima un chelner cu care schimb două cuvinte, strângându-i mâna, în cea de a doua, un sobor de chelneri la taclale. Nici un client! Mă retrag în tăcere, foarte

Cu G. Ivașcu, D.R. Popescu, Al. Paleologu și C. Toiu în 1982

mirat”. Tot la acea zi: „Rom lit. Remarcabil art. al lui Paleologu despre Eminescu și poeziile lui postume.”

O notă mai lungă, din 16 ianuarie, o sâmbătă: „Către dim, un vis curios, de pe vremea lui Al. Lăpușneanu. Îmi reinnoiesc cunoștințele vechi de limbă latină, răsfoind o *Grammaire latine élémentaire* de Bréal și Perwa (Exemplar împrumutat ca elev din biblioteca liceului Traian din Turnu-Severin. Am uitat să-l restituie. Nu mi-a fost reclamat). Rețin la exemplele propoziției infinite cu verbul a permite SINITE ME MEO VIVERE MODO (lăsați-mă să trăiesc în felul meu, sau după capul meu!) Se subțiaseră romanii! Ce vremuri... Ita se res habet = așa stau lucrurile (la sg.) Aliud me fatum manet = altă soartă mă așteaptă.

Un vis curios! Se făcea că Streinu îmi comunica noutatea: înființa o societate comercială. L-am întrebat dacă dispune de capital. Mi-a răspuns negativ. L-am sfătuit să se împrumute. Când m-a trezit prostata, am sesizat abolirea noțiunii de timp. Acum numai statul face comerț!” Plăcerea pentru studiul limbii latine revine, pe marți 19 ianuarie: „Admir concizia și precizia geniului latin, răsfoind aceeași *grammaire élémentaire*. Mi-aduc aminte de cea mai scurtă vocabulă și propoziție latină: *i* (du-te!), imperativul sg. de la verbul *ira* (eo-ivi-utum). Este răspunsul la *eo*. Cel mai scurt posibil, n-am uitat de tot nobila limbă.”

În aceeași zi, cele lumesti: „Mă vizitează, la ora 12, I. Opreșan. Îmi aduce cartea de interviuri despre Lucian Blaga, în care figurez (uitasem, însă, deși l-am dat abia cu doi ani în urmă, martie 1986). Ce e drept, în interval am mai dat și altele, destul de numeroase, de aceea cele mai vechi dispar din câmpul memoriei. Îi povestesc printre altele, târgul prin care Goga l-a convins

pe preotul Triteanu să-i cedeze marital pe Veturia, făcându-l în schimb episcop. MITRĂ CONTRA MITRĂ! (dixit).”

Domină, însă, sferele lecturii: „Citesc disdedimineață din cartea nouă de Mircea Florian, primită ieri de la văduva lui, Angelica: *Recesivitatea ca structură a lumii* (foarte bogate referințe, mare erudiție etico-filosofică)”. *Alte lecturi îl întorc la gândul sfârșitului, pe fondul unei nete înrăutățiri a sănătății*: „Joi 21 ianuarie (...) Concluzia lui Jean Paris, la al său *Joyce par lui même*, colecția Écrivains de toujours, Seuil, Paris, 1959: «peu de gens assisterent à l'enterrement civil, et sur la tombe du plus grand écrivain de ce siècle, deux maigres oraisons furent prononcées» (...) pag. 180.” *Urmează două rânduri șterse – singurele din agendă. Rămâne „este ilizibil – îl prefer pe Proust.”*

Luni 29 februarie: „Scriu *Breviarul*. Seara mi-aduce Simona un exemplar cu dedicație din *Manuscriptum* 4, 1987, cu planșele fotografice închinat mie și lui Dan Simonescu, la 85 de ani. Splendidă schiță mi-a

creionat Marin Sorescu, scăpărătoare de spirit și f. măgulitoare; G. Stempel a scris, spune el, cu un condei de argint, omagiul pentru Dan Simonescu, foarte obedient.” *Și, din nou, visele*: „Mărțișor, vise confuze. Iarăși tematica eșecului. Nu-mi găsesc calea.” *Notele continuă până pe data de tereizeci și unu mai. La întâi iunie notase, cu majuscule CIREȘAR. Era spitalizat, suportase o operație, nu mai credea în vindecare. Între agenda din 1960/61 și cea din 1988 trecuseră decenii. Nu-mi pot da seama dacă ar fi admis publicarea agendelor – în parte sau integral. Poate, însă, că dând tiparului fie și doar câteva note, îl reintălmim...*

Barbu Cioculescu

¹Numele alintat al soției – Maria; ²Paula Manoiilescu, sora Mariei Cioculescu; ³Vin din Israel, care se distribuia de sărbătorile evreiești în Capitală; ⁴Cezar Spineanu, fruntaș țărănist, lider în județul Dâmbovița – nașul meu la botez. A ispășit ani grei de temniță în regimul comunist. Bun retor. Liberalii îl numeau Mirabeau-ul Dâmbovițelor; ⁵Fiica mea și nepoata lui.

Serban și Barbu Cioculescu împreună cu Vladimir Streinu în 1936

Cu Eugenia Tudor Anton și Marin Preda în 1978

Literatură

Folclor din timpul comunismului și nu numai...

A APĂRUT un nou număr (2-3/ 2002) al revistei *Memoria ethnologica*, revistă de patrimoniu etnologic și memorie culturală editată de Centrul Creației Populare Maramureș, cu sediul la Baia Mare. Este vorba nu de un periodic oarecare, de interes local, ci de o enciclopedie în continuă extensiune a folclorului românesc, din care se publică trimestrial câte un volum. Redacția formată din Dumitru Iuga (coordonator), Florin Pop și Nicolae Păuna Scheianu, ei înșiși specialiști în domeniu, are în jurul ei o întregă armată de colaboratori competenți - folcloriști, etnologi, istorici -, la curent cu cele mai moderne metode de investigare creației populare (sau deținători ai unor metode proprii).

Paginile revistei sunt ingenios organizate grafic, conținând, în afară de studii și eseuri, mai multe mii de versuri tipărite ca marginalii. Studiile și eseurile prezintă toate interes. Iată numai câteva titluri: *Mărturiile ale creștinismului vechi în folclor. Botezul de Paști* de Silvia Chițimia, *Sărbătoarea plugarului: reconstituire și restituire* de Narcisa Știuță, *Despre neam - câteva observații* de Anamaria Iuga, *Moșă - mediator între nou-născutul "ne-cunoscut" și lumea "cunoscută"* de Mihai Dăncuș, *Fata Pădurii și Omul Noptii - legende mitologice* de Parasca Făt, *Miturile și tentația (re)actualizării* de Gheorghe Mihai Bârlea, *Desvrăjirea și decreștinarea lumii* de Nicolae Iuga, *Descântecul - corolarul magicului* de Emilia Coralia Pop, *Câteva considerații privind situația etnologiei românești* de Vasile Avram, *Prolegomene privind religia în Balcani* - de John Nandriș (trad.: Nicolae Păuna Scheianu), *Vremea. Magie meteorologică* de Pamfil Bîlțiu și Maria Bîlțiu.

Unele texte cuprind evocări ale unor momente de o tulburătoare frumusețe din viața satului românesc de altădată. Nicoară Timiș povestește cum erau "șezătorile de odinioară" la Borșa: "După ce cinau, fetele ve-

Ioan Nădișan: Sărbătoritul pe tilegută la Târnăava din Hoteni

neau la șezătoare. Unele cu cieri de lână ori de cânepă, altele cu cosăle, sau tricou ciorapi și mănuși. Cele mai tinere fete erau însoțite la șezătoare de mamă sau bunică. Lucrul fetelor dura cam până la miezul nopții. În șezătoare veneau și feciori. Aceștia cântau din fluier, ori spuneau povești. Gazda casei, om mai în vârstă, spunea diferite întâmplări și povești. Și fetele horeau hori frumoase, de dor și de dragoste, ori de lume. Uneori, când în șezătoare veneau feciori mai tineri, fetele le horeau hori satirice, ori le aduceau apă și otavă, să mai crească. De obicei feciorii umblau într-o seară în mai multe șezători. În unele, feciorii cântau și jucau cu fetele după muzica interpretată la fluier. Dacă aveau feciorii de mers și la alte șezători, ei, cam după un ceas, cel mult două, își luau rămas bun și plecau. Fetele îi petreceau, pe unii dintre ei, până în tindă sau până în șatră, apoi își reluau lucrul, că așteptau și alți feciori.

Dacă nu veneau feciori în șezătoare, o femeie mai în vârstă și pricepută făcea descântece de adus feciori. Și, după descântecul de adus, nu dura mult și se auzeau cum vin feciorii cântând. Pe lângă horit și joc, în șezătoare se mai practicau și alte moduri de a se simți bine. Feciorii luau, unii dintre ei, fusele de la anumite fete și acestea trebuiau să și-l răsumpere. Plata pentru a-și primi fusul era sărutul. De obicei fusul era luat de către fecior de la fata de care era sigur că va accepta sărutul. Altfel, refuzul în-

semna întinderea firelor toarse pe fus pe garduri. Dar așa ceva se întâmpla foarte rar. Era obiceiul ca anumite fete să doarmă cu feciori în șezătoare. După ce cutreierau 2-3 șezători, feciorii trăgeau la una dintre ele unde aveau fete cumsecade. La ultima șezătoare feciorii, 5-6, se opreau și, cam după miezul nopții, dormeau acolo cu fetele. Fiecare fecior se așeza lângă o fată pe care o cunoștea mai bine, ori o iubea. Fetele care se înțeleseseră să doarmă în șezătoare se opreau din lucru. Celelalte fete plecau acasă, fie însoțite de feciori, ori de frați sau bunici, ori și singure, dacă locuiau în vecini. Se obișnuia ca feciorii să aducă horincă, cu care cinsteau gazda casei și pe celelalte persoane din șezătoare. Fetele închinau, puneau paharul sau oiaga la gură, dar nu beau. Dacă horinca era pusă în pahar, acesta trecea la fete din mână în mână, ele îl duceau până la gură și-l dădeau mai departe.

Gazda casei aducea fân sau paie, le așternea pe jos, așeza peste ele cergi groase de lână. Mai scotea 2-3 cergi de acoperit. Fetele și feciorii, perechi, rămăși în șezătoare, se culcau și dormeau toți împreună, unii lângă alții, cât erau casa și așternutul de mari. Atât fetele, cât și feciorii, nu se dezbrăcau, dormeau îmbrăcați. Doar pieptarele și sumanele și le puneau de căpătâi, în loc de perină. Nu se stingeau lampa, ci se potolea, iar focul ardea mocnit în cuptor, ori în șpori. Fetele și feciorii perechi nu dormeau de fapt, ci stăteau la

povești în șoaptă. fiecare, atât fata, cât și feciorul, aveau ce-și spune, câte-n lună și în stele. În mod decent, să nu-i audă ori să-i vadă, feciorii îmbrățișau fetele, le sărutau, dar numai atât. Dacă feciorul pune mâna pe pieptul fetei ori mai la vale, atunci fata îl respingea și risca să rămână singur. Între cei doi avea loc o dragoste curată. Deși dormeau împreună, ei își purtau respect și nici vorbă să aibă loc actul sexual între ei, așa cum credeau unii, necunoscători ai acestui obicei. E greu, desigur, să creadă unul neavizat că între cei doi tineri îndrăgostiți, dormind împreună, nu se întâmpla nimic."

A FEL de frumoase - neverosimil de frumoase - sunt și versurile populare (hori, strigături, tipurituri, cântece de leagăn, jocuri de copii, amintiri, balade, orații și strigături la nuntă) reproduse în revistă. Un singur exemplu:

"Mare-i noaptea și nu dorm./ Ce se face bietu somn?/ Da' l-oi pune somn pe somn/ Și-ntr-o noapte tât îl dorm./ Da' l-oi pune tât p-olaltă/ Și tât l-oi dumi odată."

Ioan Chiș Ster clarifică problema așa-zisului "folclor poetic nou", creație caricaturală, de fapt, a unor activiști culturali din timpul regimului comunist care atribuiau în mod abuziv țăranilor cântece de slavire a stilului de viață impus de sovietici:

"Frunzucă verde de vie./ Drag mi-e la gospodărie./ Când viu sara din câmpie/ Văd lanu de

grâu frumos./ Suflă-l vântu-n sus și-n jos./ Mai îl suflă căta soare -/ Drag mi-e că nu văd răzoare./ Frunză verde și una./ Bine-mi place a lucra/ Pământu tot o tarla..."

A DEVĂRATELE sentimente ale țăranilor față de "gospodărie" (gospodăria colectivă), față de "pământu tot o tarla" etc. reies din adevăratul folclor, creat - clandestin - în timpul comunismului:

"Du-te, tătucă,-nainte/ Și-i fă loc la președinte/ Și-i sapă groapa-n pătrat/ Să încapă toți din Sfât/ Că-am avut zece hectare/ Și ne-o dat treizeci de are./ O, da' n-ai avut lădoi fești./ Cu ziar te-o învălit!"

Definițiile de o ironie caustică date modului de viață comunist ca și parodiarea formulelor de proslăvire a comunismului ilustrează - încă o dată - rafinamentul creației populare românești. În *strigături* care nu durează decât câteva secunde sunt concentrate idei politice mai ofensive și mai subtile decât în romane de sute de pagini:

"Bine-mi pare că nu-s scris/ În partidul comunist;"

"Cine lucră politic/ Azi i domn, mâine-i nimic;"

"Ie-ne, Doamne, ce ne-ai dat/ Și ne dă ce ne-ai luat;"

"Trăiască cine-a trăi./ Trăiască comunistii./ Nu ne temem noi de ii -/ Muștele și țânțarii!"

"Frunză verde laba găștii/ Să trăiască comunistii./ Frunză verde de săcară -/ Să trăiască până-astară;"

"S-o suit frunza la munte/ Ș-o ajuns coada de frunte./ Da' coborât-o frunza jos./ Iară-i coada unde-o fost."

Citind *Memoria ethnologica* reconstituim drumul parcurs de la șezătorile de altădată, pline de farmec, la grotescele baluri organizate de syndicate la căminele culturale. "Ie-ne, Doamne, ce ne-ai dat/ Și ne dă ce ne-ai luat." - nimeni nu a mai exprimat atât de inteligent și decent și, în același timp, cu atâtă tragism, starea de spirit a românilor din timpul comunismului.

Alex. Ștefănescu

Francisca Nistor: Poartă din Mara, 1937

memoria ethnologica
Revistă de patrimoniu etnologic și memorie culturală

• Cluj
• Cluj
• Lăpuș
• Maramureș

Revistă creată de Centrul Creației Populare Maramureș
nr. 2-3 (ian 02) - noiembrie - iunie 2002 - ISBN 15502

CORNELIA Ștefănescu a publicat, la sfârșitul anului 2001, la Editura Elion, o carte intitulată *Destinul unei întâlniri. Marcel Proust și românii*, care se cere citită și continuată atent în multiplele și atât de actualele ei indemnuri. Multiple, căci volumul de care vorbim îmbina viu pagini de sociologie a literaturii și a creației cu pagini de istorie și analiză literară, abordând convergent laboratorul de creație al romancierului sau unele aspecte mai puțin cunoscute ale canonului proustian și critica literară consacrată scriitorului în cadrul culturii române din perioada interbelică. Actuale, căci studiile proustiene cunosc, în ultimii douăzeci de ani, o înflorire neobișnuită determinată de cel puțin patru factori majori: (1) studiile de genetică textuală care, pornind de la descoperirea unor noi manuscrise, au fost de natură să innoiască radical și iconoclast imaginea textului proustian dovedind, între altele, ca, în conformitate cu ultima intenție auctorială, *În căutarea timpului pierdut* rămâne o operă neterminată, întreruptă de moarte imediat după o *Albertine disparue* redusă drastic la două din cele patru capitole pe care i le știusem și în a cărei arhitectură *Timpul regăsit* nu mai ocupă de acum un spațiu cert; (2) publicarea integrală, datorată lui Philip Kolb, a corespondenței proustiene care, totalizând 21 volume și peste 5 000 de scrisori, e de natură să precizeze turburător modul în care înțelegem referențialitatea construită a operei literare, permițându-ne să localizăm evenimente și personalități etimon în raport cu situațiile și personajele proustiene; (3) așa-numitele *Gender Studies* care, pornind de la homosexualitatea lui Proust, au ridicat fascinante probleme de scriitură privind, îndeosebi, modul în care poate fi realizată „dinăuntru”, de un scriitor care nu a cunoscut iubirea pentru un partener de sex feminin, prezentarea complexă a acesteia, întotdeauna din punctul de vedere al unui personaj masculin, fie el Swann îndrăgostit de Odette, Naratorului visând la Albertine, Saint-Loup fascinat de Rachel etc.; și (4) studiile care abordează literatura nu prin prisma reprezentării, ci din punctul de vedere al emoțiilor care duc la scris, pe care scrisul le constituie performativ sau pe care, în urma lecturii, cititorii ajung să le trăiască în cheie proprie pornind de la cartea pretext.

În termeni de sociologie literară, Proust aparține tipului de scriitor care creează în legătură strânsă și explicită cu oamenii printre care i-a fost dat să trăiască. Grupul său de referință – ara-

tă Cornelia Ștefănescu – include un număr important de români, cu care el întreține relații privilegiate, ce vor dura până la moarte, cărora li se alătură cu devotament în întreprinderile lor și la care apelează pentru nevoile diverse ale operei. Este vorba de frații Anton și Emmanuel Bibescu, primul, diplomat de carieră și autor dramatic, al doilea, membru al parlamentului român și cunosător pasionat al artei catedralelor; de surorile Anna de Noailles, scriitoare, și Hélène Caraman-Chimay și de fratele lor Constantin Brâncoveanu, director al revistei *La Renaissance latine*; de mama celor trei, Rachel Raluca Brâncoveanu, interpretă recunoscută a lui Chopin, în a cărei vilă Bassaraba din Elveția Proust începuse să meargă încă din anul 1893; de Elena Kostachi-Epureanu, căsătorită Bibescu, mama lui Anton și Emmanuel, al cărei salon, celebru în epocă, era punct de întâlnire pentru muzicieni ca Liszt, Wagner, Gounod, Debussy, Saint-Saëns, Fauré, scriitori ca Leconte de Lisle, Pierre Loti, Jules Lemaitre, Maeterlinck, Porto-Riche sau pictori ca Bonnard, Vuillard, Odilon-Redon; de mai târziu cunoscuta Hélène Șuțu și de nu mulți alții.

CORNELIA Ștefănescu a întregit figura plină de inedit a lui Anton Bibescu apelând, alături de volumul editat de el însuși – *Lettres à Bibesco* și de scrisorile bogat adnotate publicate de Kolb, la însemnări din jurnalul lui Sebastian și din cel al scriitoarei americane Minna Curtis pe care Kolb nu le utilizase. Răsfoind volumul înțelegem cât de adânc a fost contactul lui Proust cu familia și preocupările prietenului său român. La moartea Elenei Kostachi-Epureanu, în 1903, Proust se zbate să-și convingă prietenul îndoliat, pe care vrea să-l consoleze, de oportunitatea venirii lui până la Corcova, eventual până la Strehaia în „Nehedinti” (Strehaia fiind pentru el, subliniază Proust, un nume devenit nu mai puțin familiar decât Senlis), poate „măcar” la hotelul Bulevard din București în lunile de primăvară ale anului 1904. În momentul nămirii lui Anton la Legația română din Londra, Proust va scrie impresionante și abile scrisori de recomandare lordului Fitz-Maurice, președintelui Academiei Regale și altor cunoscuți prestigioși, insistând cu plăcere vădită asupra darurilor deosebite ale amicului său. Alături de Anton Bibescu, Proust este membru în Comitetul pentru apărarea raselor asuprite din Ungaria, se preocupă de răscoalele țărănești din 1907 sau de frământările de la granița cu Bulgaria din 1913, îl convinge pe Bernard Grasset

Românii lui Proust

să viziteze România în 1914, așteaptă cu neliniște intrarea României în război în 1916. Prietenia îi deschide prea-parizianului și prea-fragilului Proust nu numai societatea românilor pendulând între București și Paris, ci și pe aceea din țară. Cele 200 de scrisori din corespondența Proust - Anton Bibescu publicate de Kolb (cărora, dacă ar fi să ne conducem după Martha Bibescu, le-ar trebui alăturate alte 200 prin cercetări viitoare) ni-l arată pe autorul francez interesându-se pe indelete și comentând în cunoștință de cauză fapte și incidente privindu-i pe Dr. Herescu (în 1898), Generalul Budișteanu, fostul ministru de război, Grigore I. Ghica, trimis extraordinar și plenipotențiar al României la Paris (în scrisorile din 1902), Ion Brătianu, președintele Consiliului român (în corespondența din 1915), prințul Dimitrie Ghica, Generalul Alexandru Averescu, Petre Carp, Alexandru Marghiloman, Take Ionescu, Nicolae Grigore Filipescu (în scrisorile din 1916), moartea Margheritei Lahovary (sora Marthei Bibescu) sau a lui Paul Moruzi (vărul Hélènei Șuțu) în corespondența din 1918, printre mulți alții. În același timp, Proust deploră prietenește sacrificarea talentului de autor dramatic al lui Anton Bibescu, chiar dacă ea se produce în numele intereselor majore ale României, recomandă presant teatrelor Gymnase sau Athénée piesele acestuia *La Lutte* și *Le Jaloux*, le contactează cu succes, în vederea punerii în scenă, pe Sarah Bernhardt și Réjane, care se vor decompanda ulterior. În momentul căsătoriei lui Anton Bibescu cu Elizabeth Asquith, Proust va

apăra cu strășnicie documentată, împotriva celor care se grăbiseră să vorbească de mezialianță, titlul și originea nobilă a prietenului său (cf., în volumul *Pastiches et mélanges*, textul *L’Affaire Lemoine*). Mai voalată, prietenia cu Emmanuel Bibescu (pe care Proust îl poreclise Almée și despre care Gauguin a scris la rândul-i cu căldură în corespondența sa), ni se conservă – arată Cornelia Ștefănescu – sub formă indirectă, în numeroasele scrisori adresate lui Anton, dar vizându-l de fapt pe enigmaticul său frate, sinucis timpuriu. De Emmanuel, Proust este legat îndeosebi datorită pasiunii acestuia pentru vechile catedrale ale Franței. La colecția de fotografii și la indicațiile sigure ale lui Emmanuel, autorul apelează ori de câte ori planuiește un drum de studiu. E greu de știut la care dintre cei doi frați se gândea cu precădere Proust atunci când îi asemăna pe cei doi Bibești fraților Karamazov ai lui Dostoievski. E posibil însă ca firea discret neamțioasă a lui Emmanuel în raport cu mai vitalul lui frate (la fel cu cea a Hélènei Caraman-Chimay în raport cu Anna de Noailles, la fel cu cea a lui Marcel Proust el însuși) să-și fi spus cuvântul în afinitățile elective care par a-l fi unit adânc pe Proust cu unul și cu cealaltă.

A RÂNDUL lor, subliniază autoarea, „românii lui Proust” își pun influența, deloc neglijabilă, în slujba prietenului și a operei sale. Frații Bibescu intervin la NRF pentru publicarea volumului *O dragoste a lui Swann* și organizează o întâlnire a lui Marcel Proust cu Gide,

Copeau și Schlumberger, în vederea apariției la Gallimard a romanului. Constantin Brâncoveanu îi oferă lui Proust o rubrică în *La Renaissance latine* (unde urmasă să apară, de altfel, și traducerea *Bibliei de la Amiens* începută de Dna Proust, verificată pentru transpunerea din engleză de Marie Nordlinger și, poate, și de Anton Bibescu, reluată în vederea „francizării” de Proust, care intenționase inițial să le aibă drept cosemnatate pe cele două colaboratoare). În timpul vieții lui Proust, Anton Bibescu, Martha Bibescu și Anna de Noailles citiseră, trimise de acesta spre consultare, unele manuscrise ale lui Proust și îi incredințaseră prietenului, într-un scop de conlucrare similară, manuscrisele lor. După moartea lui Proust, Anton Bibescu scrie introducerea la traducerea în română a volumului *O dragoste a lui Swann* făcută de Radu Cioculescu și publică, în Franța, în 1949, volumul *Lettres à Bibesco*, prefațat de Thierry Maulnier în care e reunită pentru prima dată o parte a corespondenței sale cu Proust. Chiar dacă volumul a fost editat capricios, cu erori de datare și transcriere salutar precizate de Philip Kolb, el a pus în circulație un material prețios pentru înțelegerea vaselor comunicante care-l uniseră pe scriitor cu oamenii epocii sale și cu căutările lor. La rândul ei, Martha Bibescu răspunde aceleiași datorii morale publicând, sub titlul *Au bal avec Marcel Proust*, o colecție de scrisori primite de la acesta, iar Hélène Șuțu cinstește memoria prietenului, oferindu-i spre editare lui Paul Morand (în volumul intitulat *Le Visiteur du soir*) un număr de 45

de scrisori primite de la Proust.

Trăsătura comună care face ca românii din preajma lui Marcel Proust să se dispună într-un grup sociologic compact, într-o minoritate privilegiată, este originea lor aristocratică. Prestigioase nu numai în România, titlurile de noblete ale celor amintiți îi pun în relație, prin gramatica alianțelor, cu familiile înaltei aristocrații europene, în Franța cu familiile de Noailles, Montesquiou, Chimay, Beaufrémond, de Guiche și de Gramont, prin care ajunge până în contemporaneitate, insistă Proust în *L'Affaire Lemoine*, sângele capetin. Originea nobilă explică, în cazul celor ce scriu (Martha Bibescu, Anna de Noailles, Anton Bibescu), ca și în cazul celor care practică arta sau istoria artelor (Rachel Raluca Brâncoveanu, Emmanuel Bibescu), atitudinea de amator luminat, situat în afara și deasupra „servituților breslei”, la care pare să fi fost sensibil, prin asemănare „temperamental-profesională”, Marcel Proust. Proveniența aceasta „rară” crează, în același timp, exemple umane pe cale de dispariție de care, trăind în anii de dinamism și corupție pe care ne-am deprins să-i cuprindem sub numele de „Belle Époque”, Proust se simțea irezistibil atras. Alături de aristocrația franceză a epocii, arată Cornelia Ștefănescu, prietenii francezi ai lui Proust și cunoștințele lor au fost asimilați, canibalizați, prefăcuți treptat în personaje de roman sau în „rude prin alianță literară” ale acestora. Anna de Noailles a fost modelul vicontesei Gaspard de Revillon în *Jean Santeuil*. Hélène Caraman-Chimay este cumnata celebrei contese Greffuhle, pe

care Proust a transfigurat-o în prințesa de Guermantes. Rachel Raluca Brâncoveanu este, prin ceea ce am putea numi un proces de „dezaristocratizare”, unul dintre modelele apăsător-neuitatei Doamne Verdurin. Apartamentul de la Ritz al Hélènei Șuțu, iluminat parsifalic de „boules de neige” dispuse în vase uriașe, a fost transpus în salonul alb al Odettei Swann. În chihlimbarul sonatei lui Vinteuil e cuprins, ca interpret al sonatei lui Franck, George Enescu, pe care Charlus îl menționează de altfel în volumul *Prizoniera*. O Maria Sturza devenită prințesă Gorciacov se află, ca model, îndărătul prințesei Șerbatcev, contesa Odon de Montesquiou-Fezensac (născută Maria Bibescu și, ca atare, mătușă a fraților Bibescu) a pătruns, în schimb, în mod „deschis” în romanul proustian, fără a-și schimba numele.

ALĂTURI de prietenii trăitori la Paris sau pendulând cu regularitate între moșiile din România și casele din Franța, Cornelia Ștefănescu îi include implicit printre „românii lui Proust” și pe scriitorii sau criticii literari din România care au analizat și interpretat cu pasiune pătrunzătoare opera romancierului în perioada interbelică, atunci când aceasta nu fusese încă tradusă decât fragmentar, în revistele vremii. În capitolul *Reacții românești față de cosmogonia proustiană*, prețios pentru oricine dorește să urmărească receptarea lui Proust în cultura noastră, autoarea discută pe larg punctele de vedere exprimate, deseori în dialog, de Mihai Ralea, B. Fundoianu, Cora Irineu, Mia Frollo, Ovid Densusianu, F. Aderca, E. Lovinescu, G. Ibraileanu, Paul Zarifopol. I.D. - Gherea, Perpessiciu, Liviu Rebreanu, C. Stere, Cezar Petrescu, Mihail Sebastian, Anton Holban, Camil Petrescu, Eugen Ionescu, Emil Gulian, Emil Botta, Dan Botta, Henriette Yvonne Stahl și G. Călinescu.

În finalul rândurilor de față, nu rezistăm impresiei de lectură care ne determină să o situăm printre „românii lui Proust” pe însăși Cornelia Ștefănescu. Fie că este vorba de drumuri inițiatice „în

căutarea lui Marcel Proust” cum sunt cele la casa „mătușei Léonie” din Illiers-Combray, la Martha Bibescu în insula Saint-Louis sau la Delft pe urmele întâlnirilor luminoase dintre Proust - Vermeer și Dan Botta - Proust, fie că recitește texte mai mult sau mai puțin uitate, nuvela *Indiferentul*, de exemplu, în care scrutarea subiectivității, abordată în *În căutarea timpului pierdut* exclusiv prin prisma și în favoarea unui Narator masculin se efectuează încă, experimental, din punctul de vedere și interesul existențial al personajului feminin (putem visa, pornind de aici, la cum ar fi arătat *În căutarea timpului pierdut* dacă, în locul Naratorului, introspecția și povestirea ar fi fost încredințate unei Naratoare), fie, în sfârșit, urmărind în opera proustiană semnificația adâncă a cuceririlor tehnicii din Belle Époque (de la termometru, calorifer cu apă, becul electric, cinematograf, telefon, la telegraf, imprimerie, fotografie, lift, tramvai, metrou, tren, automobil, aeroplan), cu transferurile mitice pe care ele le-au determinat sub pana proustiană.

ARTEA Corneliei Ștefănescu ne face să visăm plănuitor. Ce minunat ar fi ca în viitorul apropiat, acum că dispunem, alături de traducerea lui Radu Cioculescu și Vladimir Străinu, de monumentală traducere a Irinei Mavrodin (1987-2000), să dăm în cultura românească și în exegeza proustiană în general locul cuvenit „românilor lui Proust”. Ar fi vorba, întâi, de o parcurgere atentă a celor 21 de volume de corespondență proustiană publicate de Kolb pentru a vedea, pe larg, problematica, existențială și estetică, a schimbului de scrisori dintre Proust și corespondenții săi români. Apoi, de cercetarea arhivelor românești, franceze și americane, personale și publice, în căutarea a ce lipsește, pornind bunăoară de la afirmația amintită a Marthei Bibescu, care dubla volumul corespondenței atestate dintre Anton Bibescu și Marcel Proust. Numai după un asemenea preambul, lectura din perspectivă românească a *Căutării* ar putea fi întreprinsă cu șanse maxime de detectare a modului sinuos în care întâmplările de gând, de vorbă sau de faptă ale unora sau altora dintre partenerii români ai vieții lui Proust au pătruns în țesătura scrisă a unuia dintre romanele magistrale ale secolului XX. A modului în care au „comunicat” între ele prin capilare subiective de excepție cultura franceză și cea românească, la începutul unui secol de curând încheiat.

Sanda Golopenția

ochiul magic

Topografia nemuririi

PENTRU scriitori, în confortul nemuririi începe atunci când devin adrese. Harta Bucureștiului seamănă cu o bibliotecă în care un proprietar pasionat de cărți a ținut cândva ordine, cu gândul la afinități și la valori, dar în care au intervenit apoi nenumărate mâini străine care au făcut vraiste armonia de odinioară. Puține cărți și-au păstrat locul inițial, lipsesc titluri importante, cite un nechemat se strecoară între volumele de raftul întâi, epocile se amestecă, seriile rămân desperecheate.

La fel ca în viață, scriitorii sînt urmăriți de capriciile soartei și în posteritate: unii s-au ales cu piețe și bulevarde, alții cu cite o alee sau o intrare (care, de mică ce e, e marcată pe hartă s-au o cifră), unii stau în centrul atenției, alții sînt marginali, adică în zone în care nici taximetriștii nu se aventurează, unii stau în lux, alții mai la mahala, unii stau lângă rude și prieteni, alții sînt vecini cu te miri cine. I.L. Caragiale, privit în timpul vieții cu o anume suspiciune, abia dacă are, după moarte, o străduță, în același timp centrală și dosnică, adică puțin umblată, și o intrare. Este vecin cu Maria Rosetti, care, exact ca pe vremea cînd trăia, stă alături de C.A. Rosetti, îl urmează, ca să nu spunem că îl urmărește. Rosetti are însă și o piață, cu statuie, doar pentru el. De altfel pașoptiștii sînt bine reprezentați topografic: istoria le-a dat bulevarde și piețe centrale, în timp ce literatura – întotdeauna afacere păguboasă – abia dacă le-ar fi dat o uliță prost pavată. Împreună cu Lunca Siretului și Peneș Curcanul intră în ghidul Bucureștilor strada Vasile Alecsandri. Oricum, mai puține onoruri decît în viață. Eminescu are o stradă lungă, fără vecinătăți literare, deși în București există strada Epigonilor și strada Floare Albastră, străduța Ipotestii precum și, pentru sentimentali, intrarea Veronica Micle. Creangă nu are stradă în București, ca un moldovean ce se află, în schimb bănețeanul Slavici, da, o străduță și o alee Păcală, care poate intra tot în contul lui. Mă bucur că Petre Ispirescu, al cărui jurnal a fost pentru mine o revelație, e bine încadrat: din strada lui se duc și vin strada Făt-Frumos și strada Ileana Cosînzeana. La fel de potrivit e așezat Ion Budai-Deleanu, unul dintre puținii scriitori căruia posteritatea nu i-a păstrat chipul, ci poema (și strada): stă lângă strada Muzelor și strada Olimpului. În schimb strada Cenușăresei, din alt cartier, se înfîlnește, neașteptat, cu

strada Titu Maiorescu, ca o glumă a anilor '50.

Ajungem la interbelici. Strada Liviu Rebreanu duce în Balta Albă (care i s-ar fi potrivit mai degrabă lui Alecsandri) și are aspect de bulevard estic. Faptul că se întinde doar între blocuri are un sens: Rebreanu s-a mutat la un moment dat la bloc (noutate în epocă) și a consemnat asta în jurnal. Desigur, un alt fel de bloc decît cele de pe strada lui de acum. Sebastian a dobîndit o stradă, (se învecinează cu Ispirescu), iar prietenul său Eliade un bulevard, în capătul opus al Bucureștiului, ca și cum posteritatea ar fi vrut să-i despartă pentru totdeauna. Galaction își întinde strada pe lângă *Cimitirul israelit*, ceea ce cu siguranță nu-l supără, întrucît și în cele mai antisemite perioade istorice i-a apărut curajos pe evrei. Pe partea cealaltă, strada Bacovia, nu departe de încă două-trei cimitire. Mult mai bine stau, la cîteva străzi distanță, într-o zonă civilizată, între cartierul muzicienilor și cel al capitalelor, G. Călinescu (casa lui a creat strada lui) și Tudor Vianu. Ceva mai încolo, o mică intrare pentru un mare scriitor: Camil Petrescu. Eugen Lovinescu e în cartierul gării, ceea ce ar trebui pus în legătură cu oaspeții săi, veșnici călători.

Lângă Grădina Botanică se află, foarte singuratică, intrarea Constantin Noica, și pe lângă spitalul Militar, strada aceluiași, care se intersectează brusc cu Bulevardul Dinicu Golescu, de care trece la repezeală. Asemenea înfîlniri la colț de stradă, potrivite sau nu, abundă: Grigore Alexandrescu și V. Alecsandri, G.M. Zamfirescu și Nicolae Filimon, Mircea Eliade cu Molière, Șt.O. Iosif cu Cerna și Anghel, bulevardul Goga cu străduța Blaga, Alexander von Humboldt cu... Ion Moțun etc.

Dintre numele care lipsesc din biblioteca stradală a Bucureștiului sînt Costache Negruzzi (există doar fiul său, Iacob, poate pentru că a trăit atît de mult încît să fie contemporan și cu strada Eminescu și cu intrarea Camil Petrescu), Mihail Sadoveanu (există în schimb strada Baltagului), Ion Barbu (ironia soartei face să fie reprezentat doar un tiz al său, sergent), Cioran și Ionescu, Urmuz, Geo Bogza, suprarealistii. În schimb, cred că am putea suporta cu bine pierderea din biblioteca pașilor noștri a lui *Theodor Ne-culuță, poet*.

Ioana Pârvolescu

P.S. Harta pe care am consultat-o e din 1998-99. Eventualele scăpări sau schimbări trebuie puse pe seama ei.

Marcel Proust - fotografie de Otto-Pirou

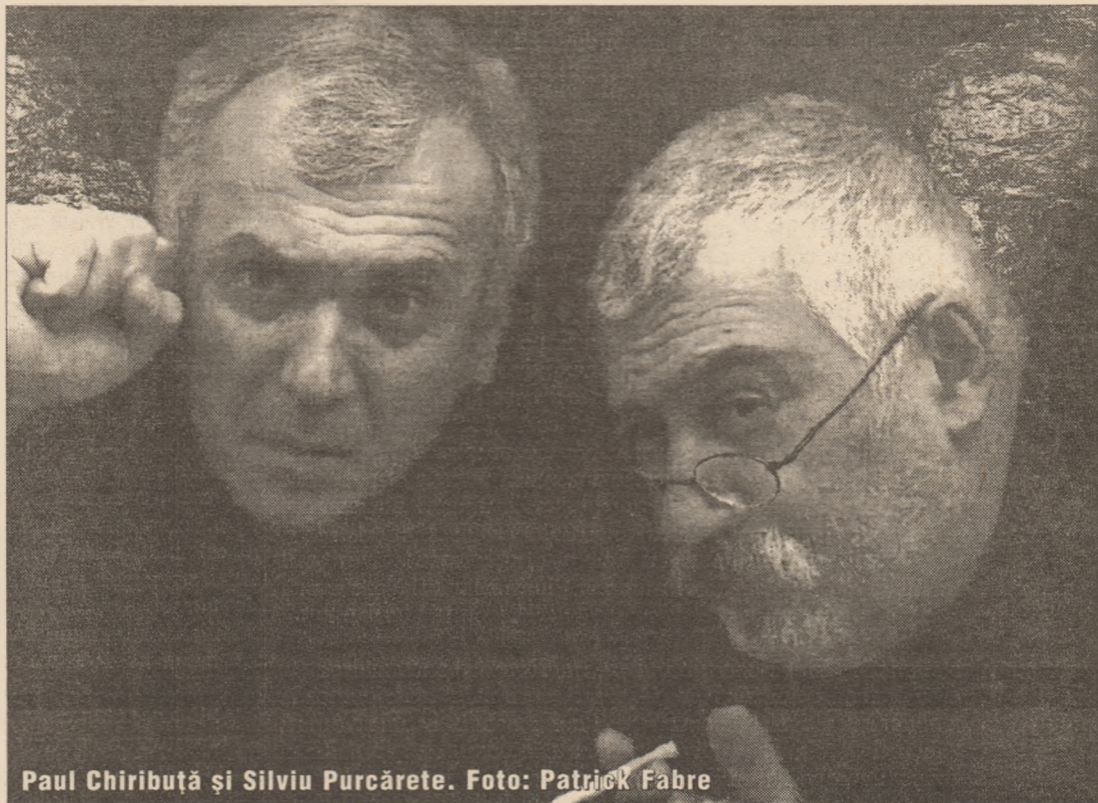

teatru

Am fost vindecat de blazare

– interviu cu Paul Chiribuță –

Paul Chiribuță și Silviu Purcărete. Foto: Patrick Fabre

PAUL CHIRIBUȚĂ, ce înseamnă prietenia pentru tine și cum ai defini-o?

– Fiind un copil singur la părinți, am simțit de când mă știu nevoia de prieteni și de longevitatea relației cu ei. Am prieteni de la grădiniță, iar prietenia durează și în zilele noastre. Ei fac parte din familia mea. Nu știu dacă pot să dau o definiție deșteaptă.

– Nu deșteaptă neapărat, normală...

– Să știi să împarți cu cineva și bucuriile, și necazurile, fără să le explici, fără să explici nevoia de celălalt. Asta presupune să știi să dai, să știi să primești, dar să știi să faci și compromisuri. Din toleranță și iubire, din sentimentul firesc că nimeni nu este perfect.

– Vorbește-mi despre *Piatra-Neamț în trei imagini, recurente pentru cel care și-a dus acolo ani buni din viață, din profesiunea lui.*

– Prima imagine este o poieniță în parcul din Piatra unde, copiii fiind, ne construim o cazemată. Aveam 8-9 ani și am muncit la ea o vară întreagă. Mi-aduc aminte perfect forma construcției, mirosul de rășină de la brăduții din jur. O altă este legată de prima mea dragoste: o ploaie, impermeabilul fetei și sunetul picăturilor căzând pe el... nu știam să ne sărutăm, era spre toamnă, ne-am apropiat obraji: senzație delicată, un obraz tânăr, rece și proaspăt. A treia imagine. Eram student, tatăl meu murise când mă găseam în anul doi de actorie, la Facultatea de Teatru, IATC, din București. Spre cimitirul din Piatra-Neamț există o alee de castani unde întotdeauna este o altă temperatură decât cea din restul orașului. Întorcându-mă de la cimitir, abia atunci, în studenție, am realizat și am simțit această diferență clară. De ce atunci? Nu știu. Am trecut pe acolo de mii de ori. Doar atunci însă am simțit că am ieșit dintr-un tunel al timpului, plin de umezeală și am ajuns la soare.

– Ce-ți lipsește în Franța?

– Prietenii. Un soi de comunicare și libertatea ei.

– *Sînt mulți ani de la spectacolul Piațeta făcut de Silviu Purcărete la Teatrul Tineretului din Piatra-Neamț. Un spectacol formidabil, special, cu un spirit anume, care, într-un anumit mod, a strîns toată distribuția din care făceai și tu parte, Maia Morgenstern, Oana Pellea, Coca Bloos, Simona Măicănescu, Marica Teslaru (Filimon), Traian Pîrlig, Oana Albu, Claudiu Istodor, Liviu Timiș. Scenografia îi aparține Ninei Brumușilă, muzica originală, lui Vasile Șirli. Tu ai făcut și asistență de regie. Au trecut ceva ani din 1986. Îți mai*

amintești o zi de repetiții?

– Una precisă nu. Am să încerc să combin mai multe momente. A fost o nebulie... Ce se repeta cu obstinație, după opt-nouă ore de muncă? Făcutul cartofilor prăjiți! Ne strîngeam toți și despicam firul în pais-prezece. Țin minte naveta lui Silviu la București, venirile și plecările lui, atmosfera care se încingea din ce în ce mai tare, disputele fetelor. A fost un spectacol care s-a construit fără să ne dăm seama, fără să fim conștienți că se întâmplă ceva fundamental pentru cariera fiecăruia. Am lucrat ca în transă, a fost ca o stare de grație în care pluteam cu toții.

– *Ce n-ai știut, în 1996, când ai plecat la Limoges, la invitația lui Silviu Purcărete, proaspăt numit director de Ministerul Culturii din Franța, la Théâtre de l'Union?*

– O groază de lucruri. N-am știut, decât doar teoretic, că există o asemenea imensă diferență între două psihologii culturale, între două popoare. Deși sîntem francofoni, deși statul modern român îl are ca model pe cel francez. Cu toate astea, deosebirea este mare și altfel sesizabilă cînd începi să intri în sistem, să faci parte din altă societate. Nu e simplu deloc. Mi-a fost foarte greu, la început, să ajung la finețea lucrurilor, a mentalităților, a codului. Am învățat mult

în acești cinci ani de zile. Sînt mai aproape de o direcție, știu pe unde trebuie să caut. M-am întrebat ce pot eu să le aduc nou, proaspăt. Am încercat o dată, de pildă, să le explic studenților de la școala noastră de teatru o nuanță de arsură. Nu aceea provocată de ceva fierbinte, ci arsură fierului cînd stă iarna în ger. Răspunsul a venit iute: nu simțiseră niciodată genul acesta de arsură pentru că nu știau cum este gerul și intensitatea lui. Altă experiență de viață, alte repere.

– *Cum ați făcut Academia teatrală în 1997, Silviu Purcărete și cu tine, un regizor și un actor din România? Pe ce anume din tine ai contat foarte tare?*

– Pe capacitatea mea de observator al oamenilor și pe experiența mea de actor, pe dragostea de a sonda, de a cerceta, de a încerca. Ca într-un laborator. Mai adaugi ceva, scoți altceva. Cu infinită pasiune și răbdare. Mi-am educat ieșirile și pornirile mele colerice. Am devenit mult mai introvertit, mai înțelept, mai răbdător. Cu toți și cu mine. Am simțit că este nevoie să alternez practica, munca de actor cu cea de profesor. Fiind în beneficiul ambelor ipostaze. Momentul *Danaidele*, unde l-am secondat pe Silviu Purcărete, a fost o intermediere, o trecere importantă de la experiența de scenă, la cea pedagogică, la alt tip de disciplină. În patru luni, am inventat

zeci de exerciții, de teme, de modalități pedagogice. N-am repetat, în tot intervalul, nici un exercițiu. A fost un antrenament, extrem de dur și de util, totodată. Mi-a dat curaj și mi-a trezit gustul pentru aventura pedagogică, pentru ce am construit, după aceea, la Limoges. Am învățat că pedagogia în teatru este un act de creație. Momentul *Danaidele* m-a incitat foarte mult, ca o încercare, ca o provocare. Iar Silviu Purcărete este cel care a înțeles asta și m-a susținut enorm. A avut încredere în proiectul meu și a semnat un cec în alb. De fapt, prietenia înseamnă și reciprocitate. Fără încrederea lui, fără autoritatea și prestigiul său, mi-ar fi fost infinit mai greu și, poate, imposibil. Academia s-a înființat sub patronajul lui, ca director al teatrului. Și mai e ceva: amîndoi am avut norocul să trăim ani formidabili, să întîlnim marii profesori ai școlii românești de teatru. De aici am plecat. Am citit mult, am încercat să astup multe lacune teoretice pe care le aveam, m-am plimbat pe la toate școlile din Franța, am asistat la cursuri, am învățat administrație instituțională, organizare. Toate în același timp. Și scurt. Trei ani de zile am muncit ca un rob. Șansa noastră a fost prima promoție a Academiei. Imediat după absolvire, toți și-au găsit locuri, au cîștigat toate concursurile la care au par-

ticipat. Fără să ne propunem asta, prin tot ce au învățat, prin atitudine, talent și muncă ne-au făcut reclamă. Fără să pun accent pe ceva anume, am stimulat o pregătire complexă, am încercat să-i fac să înțeleagă că actorul trebuie să fie un partener de dialog, și nu doar un executant. Alături de regizor și de scenograf, și el este creator al spectacolului. De aceea, programa propusă de noi oferă multe uși, ferestre spre lume, spre lumea interioară, spre lumea teatrului. De aceea, am invitat specialiști importanți pe anumite domenii – de la teatrul elisabetan, la Nô, la dans, la commedia dell'arte. Am vrut să le dăm instrumentele de ultimă oră cu care să descopere lumea, geografia interioară. Am încercat, ei fiind actori, să-i construim, pînă la un anumit punct și de acolo să învețe, să știe să se construiască singuri. Direcția școlii este clară și coerentă, este definită acum. Urmăresc în continuare lucrul acesta prin potențarea capacităților fiecărui stagiu, ținut de persoane diferite, în general nume dintr-o specialitate sau alta. Nu vreau să-i pregătesc punctual pentru commedia dell'arte sau dansul Butô, deși au străbătut aceste stagii. Au învățat însă libertățile și rigorile improvizatiei, au învățat să simtă pămîntul, să-și concentreze energia. Semnalele din exterior sînt percepute altfel de corp, de minte, de suflet, simțurile sînt antrenate, sînt trezite altfel, se intră într-o metafizică a simțurilor, a sunetelor pe care le poate produce o voce antrenată zilnic. Astfel, ei își conștientizează eul artistic, fac cunoștință cu el, îl investighează și atunci știu pe ce mizează. Cu ce pleacă la drum. Și totul, dar totul, trebuie explicat ca un exercițiu fundamental al comunicării, ca o formă de respect.

– *Simți că etapa Limoges este un fel de răscruce în viața ta?*

– Da, începe să se definească așa. Atunci cînd am plecat, am crezut că o fac doar pentru trei sau patru ani. Am stat, o vreme, între două țări cu sentimentul că nu trebuie să o pierd pe nici una. Anii aceștia mi-au schimbat felul de a gîndi, de a vedea lucrurile, de a le înțelege, m-au modificat într-un mod foarte profund.

– *Mai ai timp să-ți faci și meseria. Și nu oricum.*

– Spectacolul în care joc acum se numește *Bucătăria* și este făcut de Mladen Materic și Peter Handke. Am descoperit o ființă fermecătoare în Peter Handke, în ciuda aerului ciufut pe care îl afixează. Textele lui sînt niște poeme extraordinare de frumoase. *Bucătăria* nu este o piesă pur și simplu, în accepțiunea tradițională a cuvîntului, este un ansamblu de scene și de

cinema

Armăsari, păsări, șoriceii

Spirit - armăsarul vestului sălbatic

tău, fie că îți e semen, fie că e din altă rasă sau specie. Cucerit de farmecul ingenuu, dar și de actualitatea poveștii și a personajelor sale, regizorul Rob Minkoff (*The Lion King*, *The Little Mermaid*, *Beauty and the Beast*) a trecut, după marele succes de stimă și public al primului Stuart Little, la aducerea pe ecran a continuării aventurilor acestui șoricel viteaz și cu suflet mare. A rezultat, și de astă dată, un film-basm gândit și realizat cu o imaginație și o fantezie debordante. Un film cum nu se poate mai potrivit pentru petrecerea plăcută a ultimelor zile de vacanță.

SPIRIT - Armăsarul vestului sălbatic - S.U.A. 2002. Înduioșătoarea poveste a unui cal sălbatic - Spirit (voce Matt Damon): nașterea sa într-un loc pustiu și necălcăt de piciorul omului din vestul Americii, capturarea și ducerea lui într-un fort, servitutea la care îl supune un crud colonel (voce James Cromwell), eliberarea și prietenia lui cu un tânăr indian-piele roșie, Little Creek (voce Daniel Studi). Ne-am obișnuit ca poveștile sfârșitului de secol XX și începutului de secol XXI să fie istorisite de computer. Desigur, și povestea lui Spirit este, în mare măsură opera tehnologiei de vârf, doar e vorba de Dream Works Pictures, studiourile din care au ieșit atâtea glorie ale animației 3D - cum ar fi *Prințul Egiptului*, *Antz* și oscarizatul *Shreck*. Dar, arată producătorul Jeffrey Katzenberg - unul dintre fondatorii DreamWorks SKG (alături de Steven Spielberg și David Geffen) -, "computerul nu este autototemic când e vorba de animație tradițională. Prin acest film animat am vrut să imbin animația realizată de mână cu tehnologia actuală, pentru a crea

un film care să fie potrivit pentru ambele concepții. Am căutat un cuvânt potrivit pentru această situație. Consider că este vorba despre o reinventare a animației tradiționale, astfel că un cuvânt potrivit ar fi *tridigital*". Dar, dincolo de modalitatea de realizare, această poveste tridigitală prezintă și alte puncte de interes. Mai întâi, este - susțin realizatorii lui - primul film de animație care are drept personaj principal un cal. Există câteva elemente (coloană vertebrală lungă și neflexibilă, o musculatură bine conturată, o mare varietate de mersuri etc.) care fac ca acest animal, deși foarte frumos și foarte iubit de om, să fie greu de desenat și animat. Așa se face că James Baxter, cel ce s-a ocupat cu realizarea personajului Spirit, a făcut muncă de pionierat. Apoi, în acest film animalele nu vorbesc, deși acțiunea este povestită așa cum o vede un cal: "Ne-am dat seama că în situația în care un cal ar vorbi, am realiza o comedie. Așa că am hotărât să facem animalele să pară cât mai naturale și să le lășăm să joace prin intermediul animației", arată regizorul Kelly Ashbury (autor de cărți ilustrate pentru copii, animator din 1983 la Walt Disney Feature Animation și din 1995 la DreamWorks, membru în echipele de realizare ale unor desene animate celebre ca *Mica sirenă*, *Frumoasa și Bestia*, *Toy Story*, *Prințul Egiptului*, *Shrek*, *Evadare din cotet*. Dar, dacă ceea ce gândește căluțul Spirit este redat prin narațiune, ceea ce simte el se reflectă în melodiile compuse de faimosul Bryan Adams și în muzica lui Hans Zimmer (Globul de Aur pentru *Gladiatorul*, Globul de Aur și Oscar pentru *The Lion King*). Nu ezitați: mergeți să vedeți *Spirit - armăsarul vestului sălbatic!*

Viorica Bucur

poeme care se spun în anumite situații de viață, prin care trecem cu toții. Bucătaria este locul în care par să se petreacă cele mai importante lucruri ale destinului nostru. Eu i-am spus mamei că mă însor tot în bucătărie. Că vrem sau nu, că ne dăm seama sau nu, istoria trece și prin bucătărie. Am avut succes la Paris, am fost invitați la Festivalul de la Viena și, la sfârșitul lui august, la Edinburgh, iar în noiembrie avem un turneu prin Franța. Este un spectacol sensibil, emoționant, cu impact la public. Am fost obligați să folosim, să speculăm toate mijloacele de expresie, să punem în valoare tot drumul inventiv până la rostirea cuvintului pe scenă.

- Mă întorc la partea pedagogică. Am văzut studiul lui Radu Penciulescu făcut cu studenții Academiei de Teatru de la Limoges, pe tema *Antigona*, studiu prezentat la Sinaia, la sfârșitul lunii iulie, în cadrul întâlnirilor Școlilor și Academiei de Teatru din lume. Au fost antrenați și prinși de propunerea lui Penciulescu, o propunere aproape de lumea în care trăim astăzi, o *Antigona concretă*, un Creon palpabil. Penciulescu a reușit să iasă de sub presiunea capodoperei, să o trateze firesc.

- Radu Penciulescu a mai lucrat la Limoges un stagiu Shakespeare. Anul acesta a fost a doua colaborare. Hegel consideră *Antigona* cea mai înaltă și mai morală operă a umanității. De unde ataci o capodoperă când te afli pus în fața ei? Penciulescu spune că soluțiile nu vin decît din text. De acolo aflăm că este vorba despre momentul zero după un război nimicitor. Totul trebuie reconstruit. Creon, pe de o parte, vrea să reorganizeze instituțiile laice, societatea vrea să restabilească legile după care cetatea să reînceapă un ciclu vital. *Antigona*, pe de altă parte, vrea să respecte tradiția, obiceiurile, sacralitatea și să-și îngroape morții. Tragedia se naște din faptul că se bat două adevăruri la fel de valabile. Penciulescu nu-l vede, de asta, pe Creon ca pe un dictator. El este obligat, însă, să-și respecte cuvântul pentru că numai așa poate impune o lege. O altă nuanță adusă de Radu Penciulescu o primește pe Ismena. Trebuie reabilitat și acest personaj care alege viața, este de părere el. Cu toate compromisurile ei. Îi admirăm de regulă pe cei care optează pentru moarte. A alege viața însă nu se dovedește mereu foarte simplu. Am învățat enorm asistînd la orele lui Radu Penciulescu, unul dintre cei mai mari pedagogi ai teatrului mondial.

- Care sînt persoanele care te-au marcat, a căror întâlnire este semnificativă?

- Una este bunica mea

maternă care în 1916 s-a dus pe jos, de la Buhuși, pînă la linia frontului, cu haine de schimb și mincare pentru soțul ei. L-a găsit, s-au văzut și a plecat înapoi, făcînd cam o săptămînă pe drum. Așa încît, vestea morții bărbatului ei a ajuns acasă, prin poșta, înaintea întoarcerii ei. A doua este o mătușă, o soră a mamei care și-a dorit ca odraslele ei să învețe carte. N-avea bani și le căra desagi cu mincare, în fiecare săptămînă, traversînd dealuri pe jos, la un internat din Piatra-Neamț. Trebuie că este ceva aici, cu femeile astea din familia mea și cu drumurile lor, înainte și-napoi, făcute pe jos.

- Ce spectacol porți cu tine, în sufletul tău, de cînd faci meseria asta de actor în România sau aiurea?

- Clasa moartă a lui Kantor. L-am văzut în 1977, la Festivalul de la Nancy, unde mersesem cu Teatrul Tineretului, cu spectacolul *Tinerețe fără bătrînețe* al Cătălinei Buzoianu. Clasa moartă m-a zdruncinat profund...

- Ce te nedumirește cel mai tare cînd vii în România?

- Faptul că trebuie să-mi întregesc fata, material, și acum, deși am făcut-o, firesc, cînd era studentă. Și-a terminat studiile, a avut burse și masterate, dar salariul pe care îl primește nu-i ajunge aproape pentru nimic. Continuă să mă nedumirească aberația aceasta.

- Ca actor mai ai vreun proiect, vre-o propunere?

- Ar fi ceva ce-mi doresc foarte tare să se împlinescă: *Scaunele* de Eugen Ionesco, în regia lui Silviu Purcărete. Parteneră ar fi actrița Ana Ciontea. Și soția mea.

- Poți să repeși acum, în final, celebra bilbă dintr-un spectacol de la Piatra Neamț, nesemnificativ cu totul, cu rememorarea căreia s-au încheiat, într-un hohot de ris, multe serii petrecute, cîndva, împreună?

- Spectacolul se numea *Nastratin Hoge*. Eram la curtea vizirului mai mulți demnitari și colegul nostru, Gelu Birău, mai marele oștilor, avea de spus următoarea replică: "În loc de halate țesute cu fir de argint, vom purta halate de mitocani." Într-o seară, a ieșit așa: "În hoc de macate țucute ma fir..." și aici, pentru că-i mai lipseau cîteva picioare, a adăugat, ca să-și termine replica, "pabadam, pabadam". O prelucrare superbă care poate face obiectul unei analize (psihanalize!) pe text. Am stat șaisprezece ani la Piatra-Neamț, într-o vreme cînd Teatrul Tineretului însemna ceva. Spiritul de acolo a fost un fel de medicament care m-a vindecat de multe boli și m-a salvat, pînă astăzi, de la blazare.

A consemnat
Marina Constantinescu

(II)

S PRE deosebire de oricare alt loc din România, zona Casei Scânteii a fost una compact bolșevică, o adevărată citadelă a propagandei și a puterii comuniste, pătrunse și dominate integral de spiritul și de iconografia sovietică. Dacă arhitectura preia și reproduce, la scara mai mică, silueta Universității Lomonosov din Moscova, sugerând o migrație a culturii înalte, de tip academic, dinspre forul științific spre situl ideologic, statuia lui Lenin garantează simbolic, asemenea imaginii unui evanghelist în fața propriei variante scripturice, acuratețea și soliditatea întregii construcții mistico-dogmatice. Din acest loc, vreme de multe decenii, au fost emise și controlate cele mai subtile și mai agresive idei și norme ale totalitarismului, spațiul funcționând cumva, aproape autonom de celelalte centre ale puterii, ca un punct vital care ține în echilibru întregul mecanism al absolutismului comunist. Din această pricină, cea dintâi statuie care a suportat o execuție simbolică în primele zile ale revoluției și căreia i s-a organizat un ceremonial funebru impresionant, la limita parodicului grotesc cu sublimul dramatic, a fost tocmai aceea a lui Lenin. În vastul ambient al Casei Scânteii, pînă și acest moment al exilului magico-simbolic a avut ceva ieșit din comun prin amploare și printr-un anumit patetism al ritualului. O măreție posacă și hilară în același timp, un soi de jubilație atinsă vizibil de tonurile negre ale melancoliei au condus pe ultimul drum, legat în lanțuri pe platforma unei remorci imense, hoitul de bronz al unui Lenin, la fel de sinistru și de dezgustător, prin proporțiile-i neomenești, ca și celălalt, cel mineralizat artificial în racla de cristal din mauselele moscovite. Și de atunci nu s-a mai întîmplat aproape nimic. Cenușia Casă a Scânteii și-a deschis larg ușile spre presa liberă, spre cartea mîntuită de cenzură și spre administrația culturală din ce în ce mai ruptă de cultură, iar soclul din granit roșu, adus cîndva tocmai din Suedia, a rămas pustiu, un biet vestigiu al unei epoci încheiate în grabă, stîrbit, din loc în loc, fie de intemperii iernilor succesive, fie de vreo mîna de gospodar căruia-i lipsea, din bătaura sa de prin Giulești, tocmai cîteva plăci de granit roșu de Suedia. Într-un singur moment, însă în unul greu, pătruns de un patriotism demn de anvergura umilintei de dinainte, primarul Pădure a înfipt acolo un tricolor, tricolor care se mai poate vedea

cronică plastică

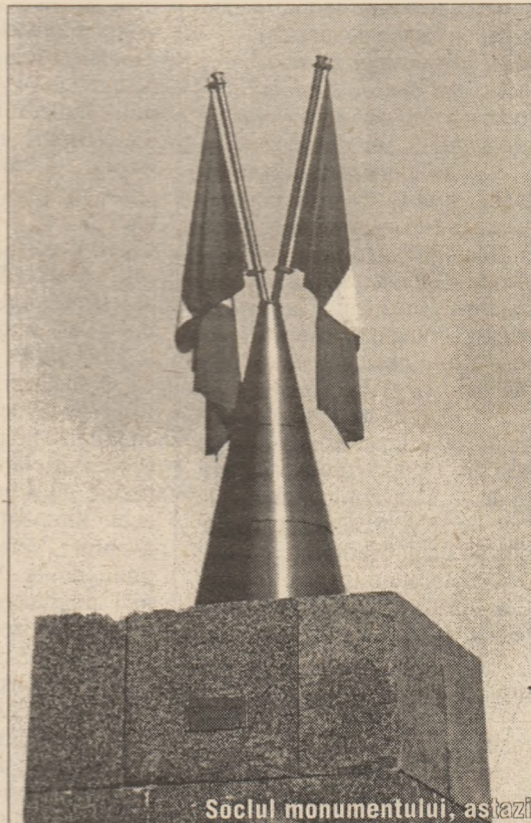
de Pavel Șușară

Răzbunarea lui Lenin

- monumentul public după 1989 -

Monumentul lui V.I. Lenin de Boris Caragea

Socul monumentului, astăzi

și în zilele noastre, înfipt, de această dată, de un cu totul alt primar. În rest, s-a mai făcut prin preajmă ceva grevă a foamei, s-a mai urcat cîte unul să vadă cum e să fii statuie atunci cînd statuia nu mai e, dar de reconstruit spațiul într-o nouă perspectivă simbolică și urbanistică n-a încercat nimeni cu adevărat. Și asta nu pentru că nu s-ar fi gîndit nimeni la acest lucru, ci dintr-un cu totul alt motiv: pentru că mitologia locului este colosală, iar provocarea nu poate fi decît pe măsură. Toate încercările de pînă acum, așa timide cum au fost ele, și cea cu Eminescu, și cea cu Iorga, și încă altele, deși au mizat pe figuri luminoase și cu o mare încărcătură morală, nici nu au trecut măcar de faza enunțului tocmai din pricina incapacității lor exorcizatoare în fața unei memorii satanice atît de copleșitoare. Și așa a rămas acest loc pînă în zilele noastre, după doisprezece ani de elan monumentalistic fără precedent, într-o stare ambiguă ca mesaj simbolic și complet nerezolvată din punct de vedere peisagistic. Ce se poate

citi acum în acest spațiu, așa cum a fost el conservat și valorificat în ultimul deceniu, este o simplă informație de context: anume aceea că s-a întîmplat ceva care seamănă a demolare, dar nu s-a întîmplat nimic care seamănă a construcție. Într-un anumit fel, această indecizie legată de statuia lui Lenin și de aventurile ei recente este chiar metafora tristă a întregului nostru comportament post-revoluționar: nu ne mai aranjează nici trecutul (pe care, în cazul statuii lui Lenin, l-am ascuns la Mogoșoaia), dar nu avem nici suficient curaj să punem în loc, fără ambiguități, un semn al viitorului. În această situație, prima întrebare legitimă și imperativă privește chiar necesitatea acestei înlocuirii de forme artistice, de repere peisagistice și de mesaje morale. Trebuie, cu alte cuvinte, pus cu adevărat ceva în locul lui Lenin? Răspunsul este simplu și categoric: acel spațiu trebuie reconstruit și fantoma lui Lenin, care seamănă foarte mult cu piciorul fantomă, acela care doare încă multă vreme și după ce organul fizic a fost

amputat, trebuie dislocată pentru reinstaurarea echilibrului simbolic și pentru deblocarea din captivitatea unui trecut spectral și neliniștitor. Aceasta, într-o perspectivă subtilă, ne-cuantificabilă în vreun fel anume și necontrolabilă cu instrumente statistice sau de altă natură.

DAR MAI există și un argument rațional, de natură urbanistică, unul care privește exclusiv morfologia spațiului public și configurația lui estetică. Într-un loc foarte autoritar al Bucureștilor și la capătul unui itinerariu mobilat cu vreo cîteva dintre cele mai importante lucrări monumentale din întregul oraș, *Monumentul Aviatorilor - Crucea secolului - Arcul de Triumf*, pe un traseu, și *Monumentul Infanteriei - Memorialul Apostu - Arcul de Triumf*, pe un alt traseu, păstrarea exclusivă a Casei Scânteii drept cap de perspectivă și singură formă urbană semnificativă reprezintă o imposibilitate morală și o agresiune inacceptabilă împotriva

logicii urbanistice elementare. Indiscutabil, micuța Lomonosov nu poate fi total camuflată, și nici nu este necesar acest lucru, după cum nu poate fi nici convertită formal prin cosmetizări directe pentru că ea este, într-un anume fel, o fatalitate arhitecturală a ultimilor cincizeci de ani, născută din impostură politică, o expresie a stalinismului dejist așa cum Casa Poporului este expresia maoismului ceaușist, dar prezența ei poate fi mult mai simplu atenuată prin reconstrucția imensului spațiu verde care o precede. Iar în centrul optic, moral și simbolic al acestuia se găsește reperul sculptural, prezența monumentală unică pe care statuia lui Lenin a reprezentat-o preț de cîteva decenii. În acest context, ridicarea unui alt monument care să disloce prezența fizică și sugestia mistică a bolșevismului expansiv și triumfător, pe care chipul lui Lenin le-a purtat neobosit prin Europa estică și centrală, trebuie să-și propună mai mult decît o simplă substituție de forme și de mesaj, anume regîndirea urbanistică a întregului spațiu și reconfigurarea, prin baraje optice și prin redistribuirea zonelor de interes, a Casei Scânteii înseși. A doua întrebare privește tocmai acest aspect, și anume legitimitatea comanditarului de a-și asuma actul exorcizator, și capacitatea executantului – artist, arhitect, echipă tehnică – de a ieși din sfera mică a *statuii* pentru a genera o modificare structurală a sitului și, în același timp, de a reuși să depășească denotația pretextului și întreaga epică a evenimentului particular pentru a asigura supraviețuirea monumentului și dincolo de mobilul imediat al nașterii sale. Dacă e să ne oprim la prima parte a întrebării, faptul că inițiatorul proiectului și comanditarul moral este Asociația Foștilor Deținuți Politici, filiala București, iar purtătorul ei de cuvînt este dl Constantin Ticu Dumitrescu, unul dintre cei mai consecvenți luptători pentru restabilirea echilibrului moral în societatea românească postdecembristă, orice suspiciune că locul de amplasare ar deveni monopolul unor comportamente narcisice și al unor interese meschine se spulberă de la prima strigare. Foștii deținuți politici, reprezentînd, în cea mai mare parte, acele categorii socio-umane care au consolidat România modernă și instituțiile sale fundamentale, care au fost în prim-planul proiectului comunist de uzurpare a intergului efort edificator al cîtorva generații de politicieni și de profesioniști, exterminați în lagăre de muncă și ucși civil în cazul în care n-au murit efectiv, au dreptul indiscutabil și imprescriptibil de a

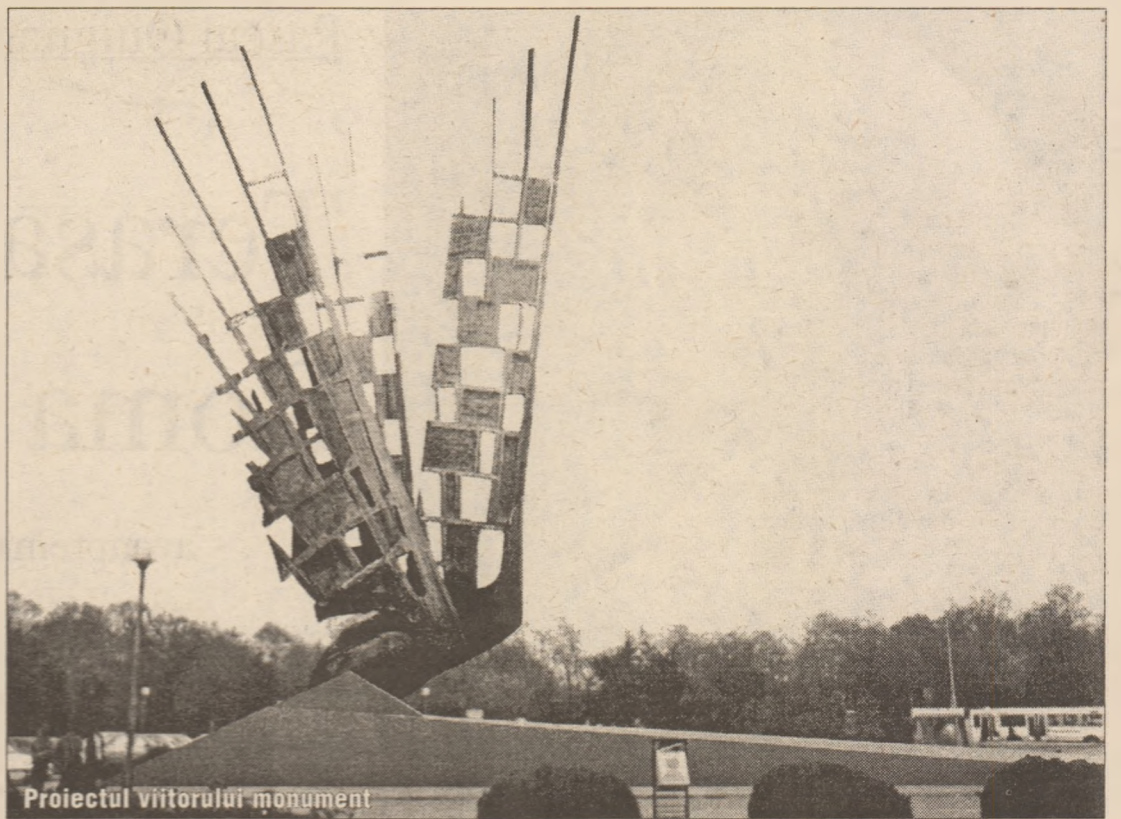

cere înlocuirea imaginii și a prezenței simbolice a propriului lor călău cu un însemn al libertății dobândite și al dreptății reînstaurate. Această substituție de repere simbolice, pe lângă faptul că este perfect legitimă ca eveniment concret, intră deplin și în scenariul marelui conflict magico-simbolic pe care l-am numit *războiul statuiilor*. Lupta însemnelor și întregul conflict de imagini sancționează, de fapt, instaurarea unor noi realități istorice și înscrierea existenței colective pe alte coordonate psiho-morale. Înlocuirea statuii lui Lenin din spațiul public românesc va fi una reală abia în momentul ridicării unui alt obiect, și nu în acela în care ea a fost demolată, iar această înlocuire este, dincolo de strictul eveniment mecanic, un act major de purgație morală și de exorcizare a unei realități malefice care depășește orice prezență civilă sau identitate istorică.

TRECÎND la celălalt termen al întrebării, la acela care privește sculptura propriu-zisă și șansele ei de a face față enormelor presiuni care se exercită asupra-i, lucrurile sînt destul de simple și par, în mod ciudat, a fi fost ordonate și într-un alt plan decît cel administrativ. Sculptorul Mihai Buculei, al cărui proiect a fost selectat finalmente, este un artist bine cunoscut, cîștigătorul mai multor concursuri pentru monumente publice, printre care și al celui de la Alba Iulia, pentru *Monumentul Unirii*. Unul dintre cei mai importanți sculptori români de astăzi, el a fost selectat pentru acest monument în urma unui concurs cu invitați. Dar și în situația în care nu ar fi fost organizat nici un concurs, el putea primi orice comandă de acest fel prin simpla opțiune a comanditarului și prin îndeplinirea tuturor criteriilor pe care le impune o succesiune de avize, culminînd cu avizul comisiei pentru artă monumentală a Ministerului Culturii, comisie constituită din oameni de artă și care se pronunță asupra proiectului din punct de vedere estetic. Pentru realizarea unei astfel de lucrări există trei modalități de selecție, la fel de valide din punct de vedere legal și profesional: prima dintre ele este concursul deschis, a doua o constituie concursul cu invitați, cel pe care Buculei l-a cîștigat, iar cea de-a treia privește atribuirea directă, în cazul în care comanditarul vrea să aibă semnătura unui anumit artist, și nu a altuia. Privind lucrurile și dintr-o altă perspectivă, una mai puțin supusă logicii administrative, dar nu lipsită de o anumită logică ascunsă, Mihai Buculei este artis-

tul cel mai potrivit pentru acest proiect. Elev al lui Boris Caragea, al cărui atelier îl și folosește acum, el pare a fi mandatat să repare simbolic, în același spațiu de creație și de execuție, ceea ce profesorul și înaintașul său a perturbat prin realizarea arogantei statuii a lui Lenin de la Casa Scînteii. Dar nu numai reconstrucția simbolică încearcă Buculei să o facă acum, ci și, sau chiar în primul rînd, reconstrucția formală și estetică. Evitînd radical tentația descriptivismului și a răspunsului istoricist și personalizat, aceea de a-l înlocui pe Lenin cu o altă personalitate de o anvergură similară, dar cu un alt suport doctrinar și de o altă orientare morală, așa cum, de obicei, se întîmplă în cazuri identice, Buculei a ales varianta formei nondiscursive, la limita sensului metaforic cu expresia abstractă.

ESTE vorba de o formă frecvent întîlnită în repertoriul mai recent al lui Buculei, și anume aceea a *arpei*, uneori numită *aripa de înger*, în fapt o construcție spațială de sugestie bidimensională, a cărei evoluție este preponderent ascensională și extensivă. Pentru spațiul de la Casa Scînteii el a propus o lucrare compusă din trei asemenea elemente, de cca. 20 m înălțime și de peste 50 t greutate, oarecum echivalentul unui bloc cu 5 etaje. O asemenea structură, a cărei forță rezidă nu în volumetrie, ci în ritmurile ascensionale și în succesiunea plin-gol, are trei calități esențiale: în primul rînd, ea întreprinde acea presiune a recuperării pe care ne-o tot impun omisiunile din sec. XIX, reprezentînd o formă contemporană, specifică dinamicii timpului ac-

Proiectul viitorului monument

tual, dar ea se și sustrage decis, tocmai prin absența oricărui mesaj denotativ, prin gradul înalt de generalitate care o scoate în afara tensiunilor mărunte ale vremurilor, acelei fatalități a războiului simbolic veșnic deschis. În al doilea rînd, ea impune, prin anvergura spațială și prin forța semnalului, regîndirea întregului spațiu și reconfigurarea lui urbanistică într-o altă perspectivă arhitecturală, această componentă revenindu-i arhitectului Alexandru Beldiman, și, în al treilea rînd, prin impactul vizual și prin dinamica lui în cele două dimensiuni, proiectul lui Buculei va schimba radical relația vizuală și, în subsidiar, psihologică, impusă de opacitatea monolitică a mi-

cuței Lomonosov. Pentru acest vast proiect, care este, în mod cert, și cel mai curajos care a fost lansat pînă acum pe piața românească, suma care s-a vehiculat prin presa ultimelor săptămîni, aceea de 600.000 euro este, și la un calcul elementar, complet nerealistă. Ea abia dacă poate acoperi turnarea, în cazul în care această activitate nu este asigurată cumva gratis de către Șantierul naval din Galați, unde această operațiune urmează să se facă. Dar strigătele de uimire și de mînie proletară din anumite ziare, strigăte lansate, în mare parte, din goana cîte unui Jeep ceva mai scump decît dreptul de autor estimat pentru Buculei, dovedește fie o nepricepere cra-

să, fie o rea-voință inexplicabilă, fie o continuare a escrocheriei mediatică pe care acestea au dovedit-o de fiecare dată cînd a venit vorba despre fenomenul artistic și despre piața de artă. Dacă mai punem la socoteală și un alt aspect al dubitațiilor de presă, rudimentar ca formulă de gîndire și dizgrațios ca modalitate de expresie, acela de a echivala o anumită investiție cu o detumare de fonduri din zonele defavorizate ale inequivalabilei noastre tranziții, adică de a socoti aceste sume în cantități de zahăr, de ulei, de pîine și de medicamente care nu mai ajung niciodată la nevoiașii cronici ai societății românești, atunci se naște încă o întrebare: aceea dacă nu cumva statuia lui Lenin a lăsat în zonă o moștenire mult mai grea decît ar da de înțeles doar soțul stingher și tricolorul lui provizoriu!?

P.S. În *Evenimentul zilei* de duminică, 4 august 2002, un articol nesemnlat, în anexa căruia un sinecurist de profesie depînge marile cheltuieli pe care le presupune ridicarea unui monument pe care-l face altcineva, are, în încheiere, și această constatare: „Prost gust, lipsă de responsabilitate, fațadă”. Cu *responsabilitatea* și cu *fațada* rămîine de văzut, dar în ceea ce privește *prostul gust*, aici lucrurile sînt absolut clare. Această sintagmă se va putea folosi în *Evenimentul zilei* doar atunci cînd directorul gazetei nu va mai purta costume din tablă zincată și alte accesorii vestimentare de aceeași natură. Pîna cînd se va întîmpla acest lucru, vorba ministrului, *ciocu' mic!* Să nu vorbim prea slobod de funie în casa spînzuratului. (P.Ș.)

Piața Presei libere

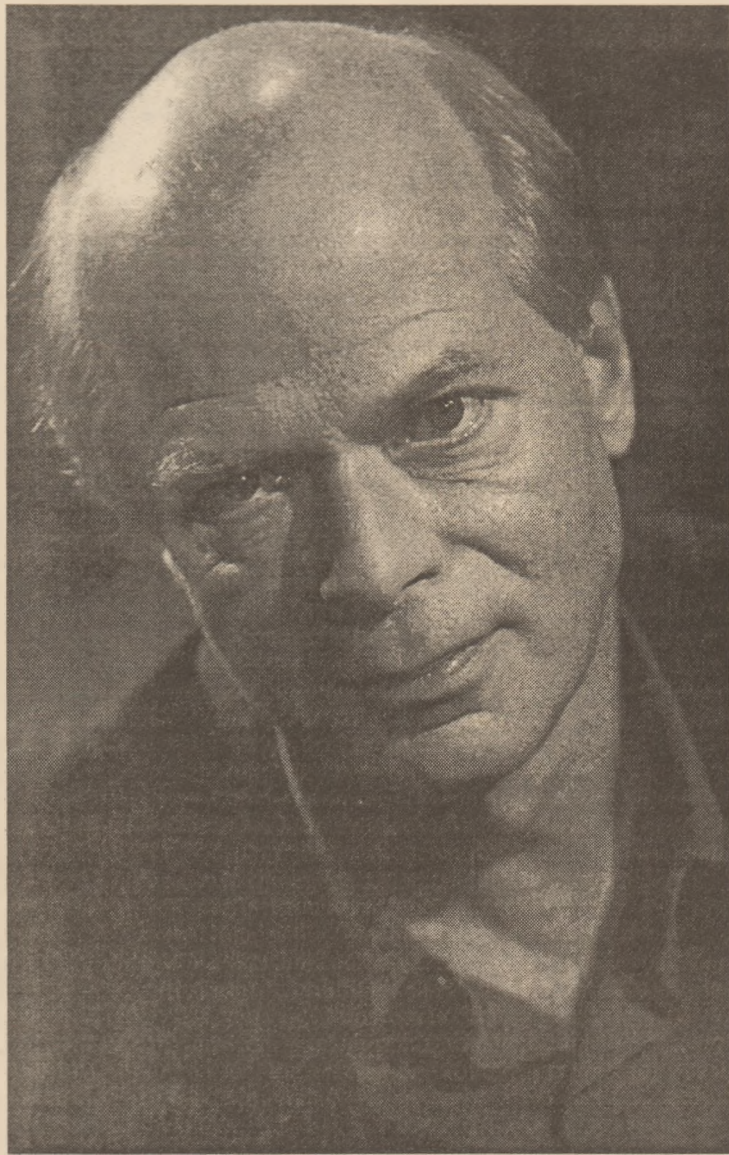

Pascal Quignard

Terasă la Roma

- avanspremieră editorială -

Capitolul I

MEAUME le spuse: „M-am născut la Paris, în anul 1617. La Paris, am fost ucenicul lui Follin. Al lui Rhuys Reformatul, la Toulouse. Al lui Heemkers, la Bruges. La Bruges iubeam o femeie, iar fața mi-a fost în întregime arsă. După Bruges, am trăit singur. Timp de zece ani am ascuns un chip hidos într-un sălaș săpat în faleza de lângă Ravello, în Italia. Oamenii sperați trăiesc în colțuri retrase. Îndrăgostiții trăiesc în colțuri retrase. Cititorii de cărți trăiesc în colțuri retrase. Oamenii sperați trăiesc suspendați în spațiu la fel ca figurile pictate pe ziduri, fără să respire, fără să vorbească, fără să asculte pe nimeni. Faleza ce domină golful Salerno era un perete cu fața spre mare. Nu am mai cunoscut plăcerea cu alte femei, după ea. Dar nu plăcerea asta îmi lipsește. Ci ea. De aceea, toată viața am desenat același trup într-o îmbrățișare la care am visat mereu. Negustorii de cărți de joc pentru care am lucrat la Toulouse numeau romanești cărțile în care figurile înfățișau eroi de roman. Antice, pe cele cu profeți din Biblie sau cu generali din Istoria romană. Erotice, pe cele cu scene care arată cum sintem ză-

misliți. Acum trăiesc la Roma unde gravez scene religioase și aceste cărți de joc scandaloase. Le vinde negustorul de stampe ce ține prăvălia *Crucea neagră*, de pe Via Giulia.”

Capitolul II

IN 1638, Jacob Veet Jacobsz, aurar din orașul Bruges, fu numit judecător colectiv pe anul acela. Avea o fiică ciudată și frumoasă. Era blondă, cu pielea foarte albă, ușor adusă de spate. Avea talia fină, mâinile fine, sinii bogați. Era foarte tăcută. Tinărul gravor Meaume o văzu la procesiunea de sărbătoarea aurarilor. Meaume avea douăzeci și unu de ani. Ucenicia și-o terminase la Rhuys Reformatul, la Toulouse. Meaume venise de la Lunéville împreună cu Errard Nepotul care apoi l-a părăsit ducându-se la Mainz.

Frumusețea ei îl lăsă buimăcit.

Silueta ei zvelta îl fermecă.

O urmări fără măcar să-și dea seama.

Ea însă îl observă. Meaume îi surprinse privirea ațintită asupra-i. Privirea aceasta va trăi în el toată viața. Fără a șovăi o clipă, își întrebă meșterul dacă ar vrea să-l prezinte fetei. Meșterul

PASCAL QUIGNARD s-a născut în 1948 la Verneuil-sur-Avre. A studiat filozofia și a predat la Universitatea din Vincennes și la Ecole des Hautes Etudes en Sciences Sociales. Este cofondator al festivalului de operă și teatru baroc de la Versailles. A făcut parte din comitetul de lectură al Editurii Gallimard. Din 1994 s-a consacrat în exclusivitate scrisului. Personalitate complexă și non-conformistă, îndrăgostit de muzică, de antichitatea greco-romană, dar și de Extremul Orient, Pascal Quignard și-a cîș-

tigat o notorietate care depășește lumea literelor o dată cu ekranizarea de către Alain Corneau a romanului său *Toate diminețile lumii*. A publicat, între altele, volumele *Le Lecteur* (1976), *Carus* (1979), *Le Voeu de silence* (1985), *Le Salon de Wurtemberg* (1986), *Les Escaliers de Chambord* (1989), *Tous les matins du monde* (1991), *L'Amour conjugal* (1944). În anul 2000 a primit premiul Academiei Franceze pentru *Terasă la Roma*, roman ce urmează să apară în colecția „Cartea de pe noptieră” a Editurii Humanitas.

(faimosul Johann Heemkers) primi să-l ajute fără să-i pună vreo întrebare. Au mers s-o salute. Ea își înalță pleoapele. Le răspunde la salut inclinându-se. Nu schimbă însă nici un cuvânt. Și-au spus doar numele, atît. Din clipa aceea, el o pîndi peste tot în oraș. Asistă la toate slujbele unde venea și ea. Sub felurite pretexte, își făcu de lucru la ceremoniile municipale. Merse la toate târgurile. Participă la toate dansurile și chermizele organizate de consiliul din Bruges.

Ea îi căuta din priviri silueta. Îl vedea pe podurile arcuite peste canaluri, furișindu-se după parapete. În piețe, după ghizdurile de piatră ale fontanelor. Îi vedea umbra topindu-se în umbra neagră a portalurilor și în aceea, mai îngustă și mai gălbuie, de după coloanele bisericilor. De fiecare dată, prezența lui întrezărită îi umplea inima de fericire. Își pleca pleoapele de îndată ce-i întâlnea privirea. Uneori se purta ciudat și rămânea adusă de spate, foarte palidă, sau dispărea prin unghere, chiar și în plină zi.

O cîștigă de partea lui pe slujnică. Sau dimpotrivă, ea l-a căutat. E un punct important, care însă rămîne obscur. Oricum, pînă la urmă s-au întîlnit față în față.

S-a petrecut într-o minusculă

capelă laterală. Un ungher înghețat, în marele spital din Bruges. E frig. Penumbra zidului de susținere îi învalue. Slujnica stă de pază. În fața fiicei unice a judecătorului electiv, ucenicul gravor nu-și găsește cuvintele. Atunci, cu degetele, îi atinge timid brațul. Ea își strecoară mîna între mîinile lui. Își lasă mîna rece în mîinile lui. Atît. El îi strînge mîna. Mîinile lor devin calde, apoi fierbinți. Nu vorbesc. Ea își ține capul plecat. Pe urmă îl privește drept în ochi. Își deschide ochii mari și îl privește țintă. Se ating din priviri. Ea îi suride. Se despart.

Tinara femeie nu vorbește niciodată. E primăvara anului 1639. Ea are optsprezece ani. Are un aer timid, aproape că pare puțin cocoșată. Are gîtul prelung. Poartă mereu haine sobre și cenușii. Meaume știe că e logodită cu un subaltern al tatălui ei, care de altfel e fiul unui prieten al lui Johann Heemkers. Acum nu vrea să-l mai vadă. Nu vrea nici măcar să mînce în prezența bărbatului cu care trebuie să se mărite. Îi place mult să mînce, dar singură, în patul ei, în spatele pologului, în timp ce slujnica așteaptă la ușă, pentru ca nimeni să n-o vadă cînd duce dumaticatul la gură. Neîncetat, zi și noapte, îl așteaptă pe Meaume. Visează să mînce cu

Meaume, în patul ei. Singură cu Meaume în patul ei, în penumbra pologului lăsat.

Capitolul III

MEAUME spune: „La a doua întîlnire, am mers după un capăt de luminare șterpelit de pe un suport de aramă, pe un coridor.”

Tot Meaume: „Fiecare merge după crîmpeiul de noapte în care se afundă.

Un bob de strugure se umflă și plesnește.

La începutul verii prunele renglote crapă.

Cine nu e cuprins de iubire cînd copilăria plesnește ca un fruct?”

Ea spune: „Nu știu.”

Meaume, ucenicul lui Johann Heemkers, merge după lumină, după luminare și după degetele roz, merge după slujnică, după umerii luminați, de-a lungul coridorului. Prima dată o dezbracă pe fiica judecătorului din Bruges chiar în casa tatălui ei. O casă de țigăre obișnuită, cu fața spre un canal. Pun lumina cît mai departe de ei. În lumina luminării, sînt amîndoi la fel de stingheriți, apoi la fel de îndrăzneți; rămîn goi-goluți, plăcerea e subită, dorința renaște aproape imediat. După plecarea lui, dorința tinerei femei e tot mai vie. În zilele următoare, cînd se revăd, ea îndrăznește tot ce sufletul ei visează în somn. Cînd nu-l vede, cînd rămîne singură, dorința o face să palească. Spune că sinii o dor. Îi spune că acum floarea îi e mereu deschisă, inmiresmată, înrouată. Se întîlnesc adesea, dar nu se pot iubi de fiecare dată. Ciudat, atunci cînd plăcerea o înfioară, cînd trupul ei o arată deslușit, chipul nu-i este fericit. Asta îl uimește pe gravor. Într-o zi, ea îi spune: „Mi-e rușine să-ți spun, însă parcă am jăratec în pîntec.” El îi răspunde: „Să nu te rușinezi. Și mie sexul mi se întărește de fiecare dată cînd mă gîndesc la privirea ta, chiar și pe stradă, chiar și în atelier, cînd lucrez.” Încetul cu încetul, ea începe să-l cheme la orice oră. Fără să țină seama de timp. Măcar pentru un minut. E atît de nesățioasă și de insistentă că i se face rușine, însă dorința de a fi cu el e mai mare. Pe Meaume, chemările ei îl incurcă. Are de lucru pentru Heemkers, iar cea mai mică ne-regulă compromite baile de acizi – dar ce contează, se duce neîntîrziat unde îi spune slujnica.

În grădină (iulie 1639).

În cameră de două ori.

În pivniță, la lumina unui felinar din tablă.

În vechea țiglarie.

În mansardă de șase ori.

La han.

Într-o barcă închiriată cu ziua, o dată.

Capitolul IV

LA HAN. Fereastra se deschide brusc cu un zgomot de tunet. Peste amănții care se iubesc, cade brusc o ploaie de cioburi. Subalternul lui Jakobsz, pe nume Vanlacre, s-a rănit făcând țandări ochiurile de geam. Se clatină. Buza îi singurează. Scoate dopul sticlutei pe care-o ține în mână. Se pregătește să-i arunce conținutul spre Meaume care s-a desprins de trupul gol și alb al fiicei lui Jakobsz. Meaume se ridică în picioare, sexul încă îi este vinețiu și bălos, încearcă să se lupte cu Vanlacre, înaintează, se trage într-o parte, se dă înapoi. Încercare pe cât de rizibilă pe atât de zadarnică. Logodnicul fiicei lui Jakobsz a aruncat acidul. Bărba, buzele, fruntea, părul, gîtul lui Meaume sînt arse. Fiica judecătorului e atinsă la mînă. Urlă. Durerea fiecăruia este atât de vie că urlă cu toții. Meaume este dus la meșterul său. Heemkers cheamă un medic care-l îngrijește pe ucenic. Ochii n-au suferit leziuni. Dar fața e toată o rană.

Mai tîrziu, rănile se umplu de puroi. Suferă ca un ciine.

Cînd febra îi trece, vrea să reia legătura cu fiica judecătorului. Se duce s-o caute pe slujnică.

Slujica îi spune că stăpîna nu dorește să-l vadă. Îi spune că de altfel, cît timp a fost bolnav, stăpîna nu s-a mai interesat de el.

– Ce înseamnă asta? întrebă Meaume.

– Înseamnă că asta e voința ei, răspunde slujnica, stingherită.

Meaume îi scrie fiicei lui Jakob Veet Jakobsz.

La insistențele lui Jakob Veet Jakobsz, al cărui apropiat este, marele Heemkers (fără a-i ascunde lui Meaume presiunea la care îl supune magistratul care

face aproape ce vrea în orașul liber Bruges), îi cere ucenicului să renunțe la fiica prietenului său. Vanlacre e condamnat la o amendă. Heemkers îl convinge pe ucenic să accepte suma fixată de judecător. Meaume încasează banii. Tinărul gravor pare aproape senin, deși trădarea fiicei judecătorului și tăcerea ei continuă să-l chinuie. Și-a reluat lucrul în atelierul lui Heemkers. Își lăcuiește plăcile de cupru prin tamponare. Își ascute de două ori dălțițele de gravură pe piatră.

În acest moment tinăra fată îi trimite o scrisoare.

Capitolul V

SCRISOAREA fiicei lui Jacob Veet Jakobsz adresată lui Meaume: „Am primit scrisoarea în care îmi ceri vești scrise de mîna mea. E o dovadă de afecțiune pentru care îți mulțumesc. Mîna mi-e arsă de acid, dar e vie. Toate degetele pe care mi le-a dat Dumnezeu se mișcă. Și chiar destul de ușor. Cu ele îți scriu, nu mai am cîrcei și pot să le mișc în voie. Darul pe care mi l-ai trimis mi-a făcut plăcere. Portretul în care îmi înfățișezi chipul și pieptul e atât de meșterugit încît par mai frumoasă. Rama roșie din baga e drăguță. Am tăiat cu foarfecile pieptul, căci l-ai înfățișat dezgolit și nu mi s-a părut cuviincios. Adineaori, după dejun, privirea mi-a căzut pe scrisoarea ta și pe micul portret gravat pentru mine. Mi-au dat lacrimile, căci eu îți spun adio. Alaltăieri, în biserică, te-am privit. Ieri te-am văzut coborînd pe străduță și intrînd în atelier. Ai devenit hidos. În plus, reamintindu-mi încăierarea ta cu Ennemond, mi-am zis că nu știi să te bați. Ai fost jalnic. Mai jalnic nici că se poate. Pe lingă

toate astea, mi-am reproșat că m-am dăruiat fără pic de rușine. M-am gîndit la lucrul acesta și îl regret sincer. De aceea, acum un ceas m-am dus să-l caut pe tata, să-l rog să anunțe mai repede căsătoria mea cu bărbatul care mi-a ars mîna, iar tata a socotit că, după vorbele care-au umblat prin oraș, și fiind logodiți mai de mult, acest anunț ar fi binevenit. Ușa mea îți rămîne închisă pe veci. Nu ne vom revedea niciodată. Nanni.”

Capitolul VI

PESTE cîteva zile, într-o dimineață de august a anului 1639, o zi superbă, Nanni îl trezește. Lui Meaume nu-i vine să creadă. E acolo, în mansarda lui. Fata pe care o iubește s-a întors. E aplecată deasupra lui. Îl bate pe umăr. Bărbatul e gol. Ea însă nu vrea să-l privească. Din contră, îi aruncă o cămașă pe pîntec. Îi spune cu voce joasă, cu o voce imperativă: „Ascultă-mă! Ascultă-mă!”

Privește înapoi ca și cum ar urmări-o cineva. Are chipul unei femei îngrozite. Ochii îi strălucesc de spaimă. Fața îi este roz, blindă, prelungă, slăbită, gravă. Sub ochi are cearcăne. Părul lung e legat simplu la spate, peste boneta cenușie. Poartă o rochie cenușie, un guler alb. E mai frumoasă ca oricînd. E aplecată deasupra lui.

– Trebuie să pleci imediat.

Meaume se așază pe pat. Își freacă ochii cu degetele. Își aranjează părul cum poate.

– Trebuie să pleci din oraș. Chiar azi.

– De ce?

– Chiar acum.

– De ce chiar acum?

– Pentru că o să vină. Vrea să te ucidă.

Ea îi atinge cu repulsie chipul și spune:

– Îmi plăcea chipul tău dinainte. Sînt mîhnită că l-ai pierdut.

– Dar ce ai făcut? De ce trebuie să plec chiar acum? întrebă Meaume trăgîndu-și capul din mîinile ei cu un gest violent.

Nanni Veet Jakobsz tace. Își apropie încet mîinile de cămașa pusă pe pîntecul pictorului ca să-i acopere golițiunea. Prin pînză, îi apucă sexul apoi îl strînge ușor pînă se întărește sub cămașă. Lasă brusc sexul pe care l-a întărit. Îl privește. Îi suride. Apoi, încetînd să suridă, îi spune:

– Pentru că i-am spus că te iubesc.

Brusc, o podidesc lacrimile. Își șterge nasul.

– Ai devenit un bărbat cu adevărat hidos, îi spune ea.

– Ce pot să fac?

– Zău, nu te vezi cum ești!

Își viră batista în minecă. Îi spune: „Voiam să te ucidă. Acum nu mai vreau.”

Abia își termină vorbele, că Meaume se smulge din brațele ei. Se ridică, se îmbracă, coboară două etaje, intră în apartamentul meșterului, discută cu el și cu soția lui. Pleacă neîntîrziat.

Meaume spune: „Aveam să-mi duc în altă parte cîntecul meu amar. Așa cum există cîntece de pierzanie, există și o pictură de pierzanie.”

Acidul este mai ciudat decît o culoare.

Chipul fiindu-i ars, cunoscutele nu-l mai puteau recunoaște.

Dintr-o năpastă, a făcut o șansă. Schimbîndu-și înfățișarea, s-a dus la Bruges unde s-a apucat de furat. S-a dus la Anvers fără să-l știe nimeni și acolo iarăși a furat. Fura, dar încă o iubea. În chip inexplicabil, cînd a înțeles c-o iubea doar pe ea, s-a lăsat de furat și n-a mai căutat

plăcerea în brațele tîrfelor, care nu se arătau scîrbite de fața lui sau mai degrabă i-o suportau pentru bani. S-a dus la Mainz. La Mainz l-a regăsit pe Errard Nepotul, cu care-a împărțit o cameră încălzită. Era o cameră mare, destul ca să-și țină în ea plăcile, lacurile, cufărul, șevalețul, penele de porumbel, băile de acizi. Peste un an, în 1640, o revede. E începutul după-amiezii. E singură, într-o rochie albastru cu galben, în fața clopotului de aur al Aurarilor din Mainz. Îl așteaptă.

Nici acum nu-și poate desprinde privirea de ea.

Se oprește. Tinăra femeie îl atrage mai mult ca oricînd. Vine spre el, plecîndu-și capul ușor. La întrebarea lui, confirmă că de zece luni e măritată. La o nouă întrebare, răspunde că da, are un prunc. Al cui? Ea nu răspunde. Își înalță pleoapele. Ride. Îi ia mîna.

– Vino, îi spune ea.

– Nu, spune el.

O privește. Apoi, cu capul, face semn că nu. Fuge.

Capitolul VII

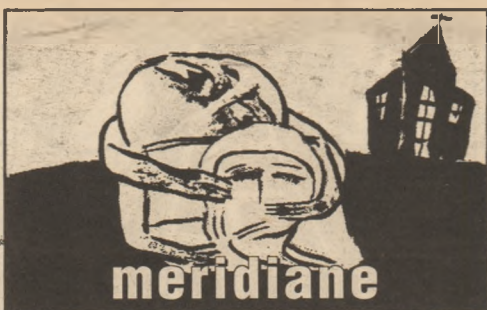
MEAUME fuge, a fugit. A plecat din Mainz. Douăzeci de zile a rămas într-un han de pe celălalt mal al Rinului, fără să scoată nasul afară, găzduit împreună cu alți șase bărbați într-un soi de grajd. Douăzeci de zile de suspine înăbușite, dormind în fin și în mirosul greu. Apoi a plecat mai departe, a trecut prin Württemberg, a străbătut cantoanele helvete, Alpii, statele pontificale, Roma, Napoli. Timp de doi ani și-a ascuns chipul la Ravello, mai sus de micul sat, într-un sălaș săpat în faleza ce domină golful Salerno. În sfîrșit, în 1643 au urmat Roma, colina Aventino, terasa acoperită, stampele nocturne, albumul scandalos din 1650, cărțile de joc erotice în care visa că iubește. Pe stampe era gravată crucea neagră de Malta, însemnul negustorului de stampe pentru care lucra și care ținea prăvălie pe Via Giulia, lîngă Palazzo Farnese. Pînă acolo, gravorul avea de mers o sută de metri de-a lungul Tiburului, trecea prin fața sinagogii, traversa ghetoul evreiesc. Semna în stînga, jos, Meaumus sculpsit. Tatăl său fusese lumină. Puțini fii de luminari au ajuns gravori. Lasne, Callot, Poilly erau de familie de aurari. Copilul avea un incredibil talent de a desena atitudinile naturale și expresiile trupului, de a scoate din umbră chipuri și mîini, de a reprezenta scene sordide, sau umile, sau rușinoase, nîcînd văzute pînă atunci. Fusese dat la meserie foarte devreme.

În românește de
Emanoil Marcu

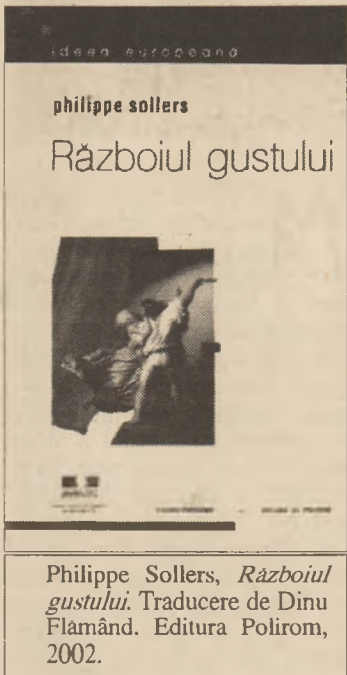
Vanvitelli - Stampă reprezentînd o panoramă a Romei

Atenție la europeni...

EUROPENII sunt colegii lui Joyce. Așa rezuma un scriitor american spiritul european. Dincolo de Joyce, o galerie de personaje și stiluri, care trasează harta politică, socială, artistică a moravurilor europene, în care poți să te scufunzi fără a-i da prea lesne de capăt. Dinu Flămând publică traducerea unui eseist și romancier la modă, Philippe Sollers, cel convins că

numai secolul al XVIII-lea poate fi leacul vindecării "tumorii istorice" reprezentate de veacurile XIX și XX, care trebuie să se resoarbă pentru a nu duce spre un final apocaliptic. "Veni-va oare vremea când nu vei mai fi suspect ori de câte ori aduci vorba despre secolul al XVIII-lea? Cât timp vom mai fi obligați să rumegăm ura fascistă împotriva Epocii Luminiilor sau destinul tragic pe care stalinismul l-a aruncat asupra ei?"

Surprizele lui Fragonard, Secretul lui Rodin, Strategia lui Celine, Proust și experiența interioară, Nebunia Saint-Simon, Islamul sub voal, Montaigne, călătorul mascat, Misteriosul Voltaire, etc. - iată o înșiruire a numai câteva din titlurile care dau coerență acestui demers. Luptând cu morile de vânt, inversând decorurile, ridicând valurile, Sollers reconstruiește statura umanismului provenit din antichitatea grecească. Și, într-adevăr, europeanul care elaborează sisteme, care demonstrează că în proiectul apropierii omului de

ființă, limbajul joacă un rol determinant, care vizează mai puțin țințele sociale decât mizele existențiale ar putea reprezenta un "portret al lui Joyce"!

Ca Sollers era într-adevăr obsedat de complexitatea lui Joyce, se vede din câte eseuri i-a consacrat. *Nora, frumoasa irlandeză* e un portret scris parcă la concurență cu iubitul Norei Barnacle: "Numele ei te ducea cu gândul la găscă sălbatică, era o frumoasă irlandeză de douăzeci de ani, cu păr brun-roșcat, cu ochi albaștri, cu voce gravă și sonoră, cu aer androgin, cu mers legănat și mândru. Era chelneriță la un hotel din Dublin. Într-o zi, pe stradă, ea întâlnește un bărbat de douăzeci și doi de ani, subțire, rafinat și prost îmbrăcat, care îi declară de îndată că el e genial. Fug împreună spre Elveția, Italia și Paris, se vor căsători abia douăzeci și șapte de ani mai târziu, vor avea doi copii cu destin tem și tragic, vor trăi permanent în exil într-o solidaritate agitată, ca doi anarhiști hotărâți și, în ciuda tuturor nefericirilor, foarte veseli. Acest ciudat însoțitor al Norei e scriitor, iar ea e singura care are dreptul să-i spună Jim. De multe ori, el o s-o împiedice să doarmă. De ce? "Jim e aici și-și scrie cartea. Eu mă așez în pat, iar omul asta se instalează în camera de alături și râde într-una de ce scrie. Atunci, eu bat la ușă și-i zic: "Hei, Jim, încetează să scrii sau încetează să râzi". Și Sollers continuă povestea: "Ca toți marii scriitori, Joyce și-a ales modul de a fi neînțeles în timpul vieții pentru a fi interpretat la nesfârșit după moarte..." Stratul de limbaj pornografic din *Ulysses* e datorat Norei. Dar Nora nu i-a citit cărțile. Însă, când sicriul lui a fost coborât în groapă, a strigat: "Jim, ce frumos ești!"

Sollers, în traducerea fermecătoare a lui Dinu Flămând, e un vrăjitor care învie.

...fiindcă Joyce scandase cândva latinește

AO NOUĂ ediție a povestirilor care studiază misterul mării prin apa luată în pumni, după ce, între timp, există și o bună traducere a celebrului *Ulysses* în limba română, cititorul *Oamenilor din Dublin* poate avea certitudinea că *Ulysses* fusese gândit în 1906 ca idee de povestire în *Dubliners*: așa cum fiecare capitol al marelui roman joycean e scris într-un stil diferit, cu symbolism legat de peripeția odiseică respectivă, cele cinsprezece povestiri sunt ordonate după vârstă (de la personajul cel mai tânăr, către adolescent și matur). Stilul povestirilor urmează felul de a fi al personajelor. La prima vedere acestea par „tunse” de austeritatea catolicismului irlandez la început de secol XX, incapabile de aspirații ieșite din comun, sufcându-se într-o urbe care, deși a fost timp de secole al doilea mare

oraș al imperiului britanic, nu mai trecea de nivelul unei provincii generatoare de bovarisme. Galeria dublinezilor descinde din lumea manufacturilor, micilor meseriași, a tinerilor care se obișnuiesc cu realitatea ca atare, cu foarfece gata să îi transforme într-un gard viu. O incredibilă maturitate pune stăpânire pe toți, peste toate, în discuții, în hotărâri. Povestile despre dominația politică britanică și tirania catolică - cum spunea chiar Joyce, „preschimba piinea în artă”. Dezamăgirile copilăriei, experiențele de fiecare zi devenite căutare medievală a Graalului, frustrările, cruzimea, egoismul, superficialitatea celor din Dublinul „unde nu există mila pentru ceilalți” sunt învăluite de inegalabila dragoste-compasiune a autorului, manifestată egal pentru toți. Poate doar Cehov să-și fi iubit atât personajele.

Ce subiecte „vânează” Joyce prin Dublinul anului 1900? Mai ales, cum s-a observat adesea, rezonanțe autobiografice. Absolvenți de colegiu care-și povestesc primele aventuri erotice, rezolvarea prin căsătorie a unei legături ascunse dintre un funcționar și o lucrătoare, renunțarea - chiar în momentul urcării în vaporul de Argentina - la evadarea din provincia irlandeză, viața unei familii cu mulți frați etc. Toate par ecouri la experiențele autorului născut în 1882 într-o familie numeroasă din suburbia Dublinului, cunoscând confruntarea cu dogma religioasă ori declinul material al familiei. Școala iezuită, cu multă literatură clasică (de unde se trage faptul că Ulise a devenit „eroul preferat” al autorului) și-a lăsat amprenta asupra devenirii autorului. Presupun că legătura nu e greu de făcut: scandările latine au impregnat atât de tare mintea elevului Joyce, încât au rămas în proza sa. Acestor scandări li se datorează, cred, efectele stilistice devenite fundamentale în *Ulysses*, dar care sunt vizibile și în *Dubliners* (uneori a-

ceastă cultură clasică se suprapune ritmurilor realității: de pildă, s-a observat că ritmurile narative ale chelnerului Pat sugerează repetiția mișcărilor celui care servește venind și revenind la mese). Cuvintele incantatorii, repetate, considerate o inovație în *Dubliners*, supraimpresionează limbajul sec, descărcat de metaforă și arabesc, al personajelor nespectaculoase, al imaginilor care compun panorama începutului de secol XX. Ce mister: viața palpită în cea mai uscată materie. Avea dreptate Nora să strige la mormântul lui: „Jim, ce frumos ești!”

...iar Saramago s-a săturat de integrarea europeană

PLICTISIT de atâta umanism european (revenit la modă datorită UE), de atâtea elogii rațiunii și clasicismului (probabil și pentru că nu a avut o educație în care acestea să-și afle loc), conștient de eventualul „pericol al ficțiunii exagerate”, Saramago alege pentru *Pluta de piatră* un stil eseistic ironic, parodic chiar. „Nu sunt romancier, sunt eseist. Scriu romane doar pentru că nu mă pricep să scriu eseuri”.

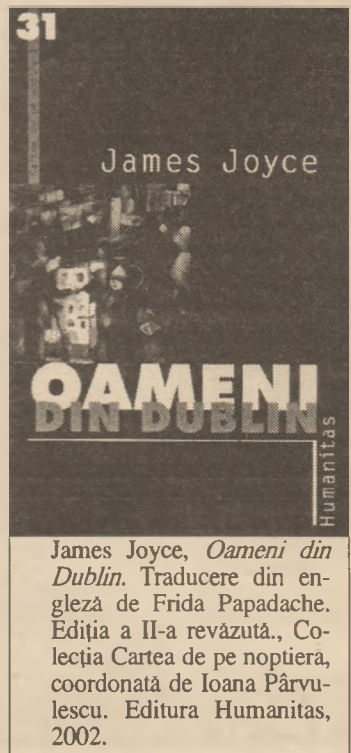
Parabola - transparentă până la vizibilitatea elementelor constitutive - e un elogiu „normalității fantasticului”. Convingerile de stânga ale autorului sceptic în privința integrării europene a ibericilor sunt evidente (Excelentă, în această privință, postfața doamnei Mioara Caragea). Potrivit autorului, Portugalia și Spania sunt mai apropiate ca matrice spirituală, ca identitate națională lingvistică, istorică, religioasă, de America Latină decât de Europa. Și atunci, de ce să nu desprindă Peninsula Iberică de Europa, mănând-o ca pe o veritabilă plută de piatră spre oarbă. Dar nu în mod simplist. Mai întâi, desprinderea se face prin multe și obișnuite „întâmplări” (cam ca la noi, cu găina care naște pui vii): o femeie lovește în pământ cu o nuielușă de velniș și atunci câinii care în acea localitate erau „din moși strămoși” muți, încep să latre. Un bărbat ridică o piatră de pe țărniș și o aruncă în mare: piatra era însă foarte mare și distanța la care a aruncat-o, incredibilă. Altul „simte” în clipa sciziunii un cutremur, deși nici un seismograf, nici cel mai sofisticat, nu-l percepe. Altul, din clipa pornirii mării plute, este urmat tot timpul de un stol uriaș de sturzi.

Nu mai că lucrurile nu se rezolvă atât de simplu. Există televiziuni care filmează zilnic îndepărtarea de „raționalista Franța”. Există radio și comunicate guvernamentale, există geologi învechiți în concepte

și măsurători din satelit, există poliție și servicii secrete, mijloace de manipulare a opiniilor... Există, în sfârșit, teama de luare cu asalt a aeroporturilor, intrarea cu forța în hotelurile rămase fără turiști (ironie al adresa așa-zisei revoluții din 1974, când cladirile mai de seamă din Portugalia au fost ocupate de „revoluționari”), există mai ales vânătoarea oarbă, fără sens a celor patru inși „premonitori”, capabili în orice moment să transforme solii în inamici. Povestea celor patru, căutarea lor reciprocă, regăsirea lor ca prieteni, odiseea lor pe pământ hispano-portughez și perceperea amănuntelor prin „oameni normali”, sporește bugetul de credibilitate al parabolei.

Până unde putea autorul să-și permită însoțirea deriveri? Până undeva în larg. Moartea unuia dintre personajele premonitorii și înmormântarea sa simbolică (i se înfige la capătăi nuielușa de velniș) are menirea unei reînsemnări a solului iberic cu darul fanteziei, căutării, cultivării fantasticului. ■

James Joyce, *Oamenii din Dublin*. Traducere din engleză de Frida Papadache. Ediția a II-a revăzută., Colectia Cartea de pe noptiera, coordonată de Ioana Pârvulescu. Editura Humanitas, 2002.

PRIOR BOOKS DISTRIBUTORS SRL
 Str. Republicii 22, etajul 2, Cluj Napoca, Romania
 Tel: +40 254 200 000 Fax: +40 254 200 000
 e-mail: sales@prior.ro www.prior.ro

Prima metodă de învățare bazată pe tehnica recunoașterii vocale

Tell Me More
 The Complete Method
 Headset included

ENGLISH

SPEECH RECOGNITION
1-BEGINNER

Ofertă promoțională:
 Pachet 3 niveluri preț 1 998 000 lei

Vizitați librăria virtuală www.ebookshop.ro!

Cea mai bună carte africană

● Foarte bine primită în Franța este traducerea, la Ed. de l'Aube, a romanului *Triomf* semnat de scriitorul din Africa de Sud Marlene Van Niekerk, distins în 1995 cu Premiul pentru cea mai bună carte africană. Scrisă cu vervă și talent literar impresionant, cartea are ca temă Noua Africă de Sud, simbolizată prin familia Benade – tatăl, mama, fratele și copiii – ce trăiesc izolați în casa și grădina lor, întreținând secrete relații incestuoase. Grupul de personaje psihotice, degenerate, închise în lumea lor, incapabile să privească în viitor și mulțumindu-se cu amintiri traumatizante din trecut sînt

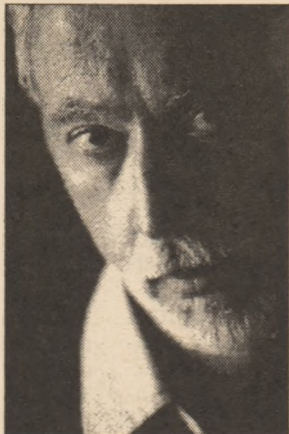
mai curînd victime ale sistemului decît monștri iar Marlene Van Niekerk alege povestirea realist-ironică pentru a-i înfățișa.

Epopoea unei anarhiste

● Sosită din Rusia natală la New York în 1889, la 20 de ani, Emma Goldman a îmbrățișat ideile anarhiste cu aceeași frenezie cu care a trecut din iubit în iubit. A stat la închisoare fiindcă a militat pentru cotrăcepție, amorul liber și drepturile homosexualilor. A scăpat ca prin minune, în ultimul moment, de milițiile puritane și în 1919, căpătînd interdicție pe teritoriul american s-a întors în Rusia revoluționară. Acolo s-a duminat repede că revoluția bolșevică e o mașinărie de strivire speranța și libertatea și a plecat într-un nou exil, în Canada, unde a murit în 1940. Memoriile ei care merg pînă în 1920 sînt studiate în universitățile americane și au fost traduse de curînd și în franceză, la Ed. Complexe.

Luciditate și umor

● În ultimul său roman, *Youth*, scriitorul sud-african John Michael Coetzee descrie cu luciditate și umor parcursul unui tînar anglofon catolic din orașul Cap, căruia nu-i dă decît prenumele, John. Părăsindu-și mediul familial – un tată alcoolic și o mamă care-l sufocă prin devotament, John începe studii universitare de matematică, dar își dă seama că veritabila sa pasiune este literatura modernă. Cu cît citește mai mult, cu atît se convinge de provincialismul mediului său și de lipsa lui de talent literar. Experiențele sexuale nu fac decît să îi accentueze tristețea și dorința de a pleca în Europa. În prima treime a romanului, eroul acumulează nemulțumiri față de viața din Cap. Apoi îl regăsim la Londra, descrisă cu realism necruțător și umor ca un centru al rețelei mondiale de artiști anglofoni convinși fiecare că pot învăța în capitală cum să devină geniali. *Youth* se încheie cu un John de 25 de ani, slujbaş la o societate de informatică din

afara Londrei. L-a descoperit pe Samuel Beckett și îl imită, dar a rămas la fel de insensibil și ignorant ca și la sosirea în Anglia. Finalul sugerează că tînarul se va întoarce în Africa de Sud, convins de propria mediocritate și de cea a lumii. Criticul de la „TLS” care recenzează romanul e de părere că J. M. Coetzee nu s-a grăbit să vină la Londra pentru a-și primi Booker Prize (care i-a fost decernat de două ori), din motive personale: *Youth* lasă să se înțeleagă că nu are amintiri tocmai plăcute din Anglia anilor '60.

Saga din epoca de piatră

● În 1977, o doamnă de 40 de ani, mamă a cinci copii și cadru superior la o firmă din Portland (Oregon), pe nume Jean Auel, și-a dat seama că ceea ce o pasionează cu adevărat este preistoria, epoca de piatră. A demisionat și s-a apucat să studieze timpurile străvechi, dar nu pentru a scrie studii științifice, ci un roman, scop în care a citit și manuale de „fiction writing”.

A început cu *Clanul urșilor de caverne*, în 1980, volum care s-a vîndut în 100.000 de exemplare și care a fost apreciat și de universitari pentru precizia științifică, și de cititori, pentru frumusețea povestirii. Astăzi, saga ei preistorică ajunsă la al cincilea volum, *Refugiile de piatră*, este tradusă în 28 de limbi și s-a vîndut în 35 de milioane de exemplare.

Tînarul director

● Danezul Kasper Holten e fascinat de spectacolul de operă. Rătînd examenul de admitere la Conservator, secția regie, a lucrat un timp fără salariu la Opera din Copenhaga (mama lui e în conducerea Băncii Danemarcei, iar tatăl – om de afaceri, așa că l-au întreținut pe tînarul supradotat). Remarcîndu-se în Det Kongelige Teater prin ideile sale regizorale și de repertoriu, tînarului Kasper Holten i-a fost incredințată, la nici 27 de ani, conducerea Operei, funcție pe care o exercită cu succes din anul 2000. Ambiția sa pe cale de a se realiza este să facă din Teatrul Regal din Copenhaga cea mai bună Operă din țările nordice.

Antologie vizuală

● *The Book of 101 Books*, volum coordonat de Andrew Roth la editura americană PPP, este o carte indispensabilă pasionaților de fotografie fiind în același timp un instrument de lucru, cu informații de bază, o antologie vizuală și un album superb de privit. Andrew Roth a selectat, descris și reprodus parțial cele mai bune 101 volume de fotografii din sec. XX. „Cele mai bune” nu înseamnă neapărat ale celor mai buni fotografi, ci și macheta, textul ce însoțește imaginile, calitatea tipografică. Fiecare lucrare (între care sînt și cele semnate de Moholy-Nagy, Sanders, Moi Ver, Brassai, Man Ray, Cartier-Bresson, Avedon) e prezentată cu coperta și o serie de imagini de calitate ireproșabilă, însoțită de date despre contextul publicării. *The Book of 101 Books* costă 131 €.

Umor englezesc

● Scriitorul englez Peter Mayle (care a putut fi văzut la emisiunea lui Bernard Pivot *Double je* din august) s-a îndrăgostit de regiunea franceză Provence, căreia i-a consacrat pînă acum trei cărți: *Le bonheur en Provence*, *Une année en Provence* și *Provence toujours*. Pe ultima, numărul de vară al revistei „Lire” o recomandă ca lectură de vacanță astfel: „Puteți avea, în același preț, privirea ascuțită a desenatorului Albert Dubout, umorul special al lui Buster Keaton, absurdul lui Samuel Beckett și comicul observațiilor savante ale lui Jacques Tati. Se întimplă atît de rar să rizi cu poftă în compania unei cărți, încît proza lui Peter Mayle ar trebui plătită de Securitatea socială.”

Un studiu despre SF

● Doi profesori francezi de literatură, Gilbert Millet și Denis Labbé, și-au propus să facă tabloul cît mai complet posibil al SF-ului. Studiul lor, intitulat *La Science-fiction* și apărut la Ed. Belin, cuprinde temele, autorii, limitele și locul în cultură al popularului gen, precum și o reflecție asupra încărcăturii lui filosofice.

Zadie Smith, bis

● Am mai scris în aceste pagini despre fenomenalul succes al romanului de debut al studentei londoneze Zadie Smith, *White Teeth* (Ed. Hamish Hamilton). Criticii au fost entuziasmați de originalitatea și complexitatea cărții, fotografia autoarei a apărut în toate revistele, ediția primă s-a vîndut în 42.000 de exemplare, urmată de o ediție de buzunar cu un tiraj de 75.000 de volume. Acțiunea principală a romanului se derulează din 1975 pînă în zilele noastre, cu flash-back-uri în timpul celui de al doilea război mondial și al decolonizării Indiei și urmărește două familii din nord-vestul Londrei, unde locuiește Zadie Smith: una bengali și musulmană, alta mixtă, englezo-jamaincană (precum cea a autoa-

rei). Pe parcursul povestirii apar și personaje făcînd parte din secte milenariste, din mișcarea pentru drepturile animalelor, stîngiști albi rizibili, un grup islamist fundamentalist, un șoarece modificat genetic etc. Romanul se citește cu ușurință și succesul său se datorează și tonului desțins, în ciuda problemelor grave abordate – rasismul și fanatismul. Tînăra și frumoasa autoare, care va începe în toamna aceasta un masterat la Harvard, a predat încă din primăvara editorilor săi (care îi plăteseră un avans de 250.000 de lire) încă un roman ce va fi lansat cu mare tam-tam la 26 septembrie. Titlul lui: *The Autograph Man*. În același timp, Channel 4 va difuza o adaptare TV după *White Teeth*, în patru episoade – anunță „The Independent”.

Vidrohi

● „Am cîrat piatră în spate din junglă./ Am cioplit din ea un idol./ Ei au pus idolul în templu/ și acum îmi interzic/ să intru în templu” – aceste versuri aparțin unui poet indian din breasla ciopliților în piatră și sînt ilustrative pentru noul curent literar Vidrohi Sahitya Chalval din statul Maharashtra. Această „Mișcare Literară Rebelă” nu există decît de patru ani dar a devenit deosebit de puternică, ea

fiind o reacție la literatura indiană tradițională influențată de brahmanism. „Literatura *marathe* este în mod tradițional asociată castei brahmane, care reprezintă 3,5% din populația țării. Mișcarea noastră vrea să dea o voce literară celorlalte 96,5%, între care sînt musulmani, creștini, budhiști, oameni din castele inferioare și mulți alții” – explică Avinash Kadam, unul dintre teoreticienii mișcării Vidrohi.

actualitatea

în loc de cronica tv

Spectacolul (de la *A Cincea Roată*) trebuie să continue!

acum, ea nu face decât „edutainment” sau, cel mai adesea, „entertainment”. [...]

Dacă lucrurile stau așa, și argumentele pro sunt din belșug, condiția „producției de simboluri” nu este dintre cele mai faste. Ar mai fi de adăugat, tot aici, în direcția acestui scenariu puțin încurajator, că raportul dintre cei care se uită la televizor și cei care citesc ziare, este de 8 la 2 (inclusiv în România).

Și totuși...

Starea (de fapt) a televiziunii nu este chiar una apocaliptică. Există destui (dar nu suficienți) „virusi” (mai mult decât necesari) care boicotează, analizează, ridiculizează sau care anulează (în cazurile cele mai ferice) batalioanele de fantome (telematiice) care ne bântuie realitatea. Este de amintit, mai întâi, tradiția (e drept că firavă) a criticii de televiziune, dinspre textul scris, care s-a înfripat și la noi în ultimii ani. Și apoi, mai există și minoritatea produselor culturale care adaugă la portretul monstruos al televiziunii tușe mai blânde, dându-i acesteia chipuri / închipiri mai umane.

O asemenea emisiune rulează la Analog TV din Timișoara. Se numește, cum am mai spus-o, *A Cincea Roată* și este un *talk-show* cultural. Cu argumente, de la cele statistice până la cele analitice, emisiunea cu pricina este, de departe, cel mai valoros produs cultural de televiziune pe care îl avem la ora actuală.

De talia și de calitatea *Seratelor TV* ale lui Iosif Sava și a *Profesiunii...* sale a lui Nicolae Manolescu (adevărați „părinți

fondatori” pentru *talk-show*-urile culturale moderne în România și, totodată, modele recunoscute și declarate pentru *A Cincea Roată*), emisiunea realizată și moderată acum de Robert Șerban (la început, moderată și realizată împreună cu Igor Bergler) aniversează zilele acestea doi ani de difuzare continuă.

Statistic: durează, în medie, două ore și jumătate, dar niciodată mai puțin de două ore (în mai multe rânduri, a avut și trei ore de emisie); „circulă” de două ori pe săptămână, în continuu, la ore de maximă audiență (sâmbătă, începând cu orele 19,00, duminică, de la orele 17,00); a adus pe platourile sale peste 250 de invitați din majoritatea covârșitoare a elitelor nu doar culturale (adesea, pe cei mai influenți reprezentanți ai acestora); a adunat mai bine de 600 de ore de emisie culturală de cea mai bună calitate; a făcut, în zona Banatului, audiențe incredibile pentru o emisiune culturală de televiziune. [...]

A Cincea Roată face doi ani de viață. În televiziune, doi ani înseamnă enorm. Măcar „mulțumim” și „la mulți ani” putem să îi spunem lui Robert. Merită cu prisosință; și mult mai mult decât atât. Inclusiv respectul nostru. Căci la el în platou nu sunt lei...

Cristian Pătrășconiu

N.R. Teofilul a văzut mai multe emisiuni ale lui Robert Șerban și confirmă aprecierile colaboratorului nostru. Se alătură urării: *La mulți ani!*

post-restaurant

de
Constanța Buzea

PĂSTRĂȚI, nu mă îndoiesc, o copie după scrisoarea din 4 august. Revedeți finalul, asupra căruia gândesc, preluându-vă termenii *injurăturii între*, că spamele sunt închipuite pe când speranțele exorbitante sunt cele care pot eroda și dezechilibra total răbdarea obligatorie într-o întreprindere de durată cum este scrisul. Mă îndoiesc că se poate face mai mult, deocamdată, și că lansarea activă într-un mediu literar, fie el și cenaclier, vă va spori popularitatea în cercul care se va lărgi de la sine dacă prestația va impresiona. Iașul, din acest punct de vedere, e un garant de nădejde. Nu vă mai grăbiți, ci bucurați-vă, rezerva de încredere de care aminteți depinde de dvs. să nu se sfârșească. (*Irina Ioana Brudaru, Iași*) ☒ Lângă cuvintele din numărul trecut, aceste poeme de o limpede eleganță, pentru un eventual debut, nu se știe când, eu aș alege seria de 7 piese a *Insomniilor*, dar și celelalte texte sunt valoroase: „Luna lasă să-i cadă câteva pene pe câmp./ Gândul intunecat ascultă./ Stai nemișcat./ Acum./ Iată-i pe tinerii lunii./ Încercându-și aripile./ Printre copaci, o femeie înalță umbra încântătoare/ A chipului său:/ Întâi pășeste în aer, și repede/ S-a dus cu totul în aer./ Stau singur lângă un copac bătrân, neîndrăznind să respir/ Sau să mă mișc./ Ascult./ Grâul se apleacă înspre propria-i întunecime./ Iar eu mă aplec înspre a mea.” (*Început*, după James Wright), „Atât de speriat și de singur în mine./ Când carnea se ascunde/ în toate ungherele catedralei pustii/ cu lacrimi în ochi îmbrățișez noaptea,/ ca pe-un hiatus al umilintei./ Iubito, îți place cum înnegrește vitraliile/ sângele cerșetorilor basci?” (*Bilbao*,

recluziune). (*Claudiu Komartin, București*). ☒ „Am scris, mulțumit și nemulțumit fiind. Am căutat în acest timp să-mi adâncesc morala, singura, cred eu, care ar mai putea pune lucrurile în fireasca lor ordine” – aceste cuvinte de început și de autorecunoaștere vă trasează profilul în plină lumină, iar poemele sunt precum le știți, discreția fiind aura lor. Cât despre *peripețiile răzbaterii* lor către public, spun că ar fi de luat câteva mostre, din manuscris pășind în spațiul rubricii, acestea s-ar putea, prin tipărire, să-și precizeze instantaneu intensitatea auri. „văzul/ golit/ într-un nemărginit ianuarie// alb// gravidă iarna/ nemişcându-mă// imagini se strâng/ sub soarele rece/ pădurea scheletică/ în strâmă-i cămașă// un leagăn de gheață/ a mai rămas/ poți auzi copacii tânjind// într-un aer ce nu ne mai răbdă” (*Leagăn*), „odată cu pofta/ binecuvântarea/ furtuna mușcă din propria rană// acolo/ în carnea/ unde marea încă de la începuturi stă/ sarea alină// rostul noilor căutări/ preț de un gol/ zâmbetul sclipește alb// durerea// din rănile adânci/ aducând ploaie care potolește/ setea” (*august, normă*). În câteva locuri aș fi operat mici schimbări, epure, în cuvinte, în topică, dar semnalându-mi intenția, autorul singur va urmări pe toate textele sale s-o aproximeze. (*G. G., Tighina-Vâlcea*) ☒ Prezența noxelor în alveolele lumii în care trăim, impudoarea de a face dragoste sub picioarele unui spânzurat pe nedrept, dar și sentimentele bulversante ce ni le impune degetul unei statui arătându-ne calea, direcția, dar și activitatea celor ce nu se văd în cele ce se văd, rămâne pe o dată viitoare, pentru câteva mostre dintr-un bogat grupaj care mi-a lăsat o bună impresie și un gust amar. (*I. Popean, Cluj*) ■

Nota redacției

AM PRIMIT câteva „replci” la un articol al dlui Șt. Cazimir referitor la ortografie. Nu le-am publicat dintr-un motiv foarte simplu: erau prea mult pamflete și conțineau prea puține argumente contra tezei articolului. Am dori să fie limpede pentru toți cei care ne scriu că noi nu amestecăm problemele ridicate de colaboratorii revistei cu viața personală ori cu opțiunile lor politice. Faptul că dl Cazimir, bunăoară, a fost membru al unui anumit partid ori a pariat pe o anumită doctrină politică n-are nici cea mai mică relevanță pentru ideile sale literare, lingvistice ori general culturale. Respectăm convingerile tuturor, dar punem mai presus adevărul.

EMA generală a acestui articol este televiziunea. Tema sa specifică este cultura la televiziune, iar ilustrarea acesteia, emisiunea („culturală prin excelență”, cum sună unul dintre sloganurile sale auto-publicitare) de la postul particular de televiziune Analog TV, *A Cincea Roată*, moderată de Robert Șerban.

Într-un foarte important (pentru că problematizant la modul cel mai acut) apendice la cartea sa „Teoria democrației reinventată”, Giovanni Sartori aduce în discuție, la modul „ciupitativ”, condiția videoputerii. Teza sa, sumbră, dar deloc neîntemeiată, este aceea că, anume, „comunismul nu a reușit să fabrice un *om nou*, dar video-puterea îl fabrică chiar în momentul acesta”. Acest proces, e de părere Sartori, corespunde, în termeni nu doar kuhn-ieni, unei „schimbări de paradigmă” („bănuite” spre a fi cât mai exacti) pentru dimensiunea simbolică a scenei publice: „suntem pe cale să ieșim din lumea *lucrurilor citite* pentru a intra în lumea *lucrurilor văzute*”. În acest sens, dar în alți termeni, astăzi (noțiunea ca atare este destul de elastică...) suntem martorii (nu neapărat fericiți) ai unei posibile substituții esențiale: homo sapiens este tête-à-tête cu homo videns, și acesta din urmă e pe cale să ocupe, la modul copios, spațiul simbolic. [...]

Speculând în marginea acestui amplu, valid și teribil silogism pe care îl enunță filosoful italian (și nu numai el), este firesc să ajungem la ideea că televiziunea, de unde, inițial și intențional, era un instrument/ mijloc de a face educație, astăzi, ea a ajuns o capcană înfricoșătoare. Cu alte cuvinte, nici vorbă ca ea să mai fie cureaua de transmisie a unor idei „înalte” și generoase (cum se credea că ar fi în era paleo-televiziunii), de vreme ce

Anuarul Institutului Român de la Veneția

DIALOGUL dintre Orient și Occident, mult timp împiedicat, dar niciodată întrerupt, azi începe să se dezvolte rapid. În acest dialog, constatăm din nou, este prezent și *Anuarul Institutului Român de la Veneția*, ajuns iată la al patrulea număr și apărut în aceste zile. Am prezentat în *România literară* primele trei numere, cu bucuria descoperirii unei publicații particulare în ambientul nostru cultural. O publicație în italiană, engleză și franceză, întinsă ca mărime (432 de pagini), de o excelență ținută grafică, realizată prin grija Editurii Enciclopedice. O publicație aparținând tuturor celor care și-au făcut din cunoașterea relației Occident-Orient o preocupare constantă: profesori italieni, de la Universitățile din Udine, Veneția, Padova, Roma, Milano,

Trieste, Bologna, Catania, profesori americani sau francezi sau germani, profesori și cercetători români de la București, Cluj-Napoca, Iași, Timișoara. Contribuțiile lor sunt strânse în *Anuar*. Pe ei îi adună revista din nou, în tendința culturală atât de evidentă azi de refacere a unității Europei. Ca și altă dată revista noastră încearcă și altceva: o punere în evidență a creativității tinerilor. Mai ales a tinerilor români, și dintre ei, mai ales a tinerilor bursieri români în Italia. Mulți dintre cei care semnează și în acest număr: Șerban Marin, Rudolf Dinu, Zeno Popescu, Maria Bulei, Monica Fekete, Anca Iovan, Carmen Burcea, Cristian Luca... au fost sau vor încerca să fie bursieri în Italia. Publicația este în primul rând a lor. Așa cum erau înainte de război pu-

blicațiile Academiei Române de la Roma, care după război n-au mai apărut (cel care intenționa reluarea lor, Marian Papahagi, s-a dus prea devreme dintre noi și altul la fel de vrednic ca el nu s-a găsit). Studiile sunt remarcabile. Propun puncte de vedere noi, unghiuri de abordare diferite, o înțelegere de context în care se dezvoltă firesc propriul discurs creator.

Este ultimul număr care apare sub îngrijirea noastră. Noi plecăm de la Veneția, dar revista va continua. Va fi astfel contrazisă părerea că românii iau mereu și mereu lucrurile de la început, abandonând drumuri pomite, căutând altele, abandonându-le și pe acelea. Cel puțin noi cu această speranță plecăm.

Ion Bulei

scrisori portugheze

de Mihai Zamfir

Mallarmé și Portugalia

FIECARE țară intră în legendă cum poate. Prin cel mai renumit poet al ei, prin Camões, Portugalia s-a impus conștiinței universale drept țară a thalassofiliei și a visului orientat. În fondul cultural comun, Lusitania a rămas pînă astăzi prototip al aventurii maritime și al aspirației de a descoperi noi lumi.

Dacă voiajul spre India a lui Vasco da Gama, imortalizat în *Lusiada* lui Camões, poate fi perceput drept aventură a unor nobili în căutare de ciștiguri, drept expediție colonială, a existat în această temerară călătorie și o componentă metafizică, la care cei mai subtili dintre europeni au fost întotdeauna sensibili. Marele navigator a pornit în căutarea unui vis, așa cum au făcut-o Bartolomeo Dias, Cabral și Columb însuși. Nu atât aurul și argintul l-au căutat ei, ci paradisul terestru care trebuia să se afle de cealaltă parte a Ecuatorului, dincolo de limita orizontului.

Nu-i de mirare că o minoritate de gânditori profunzi s-au atașat acestei a doua ipoteze; dar e de mirare că unul dintre cei mai izolați și mai snobi poeți ai lumii, Mallarmé, a închinat o magnifică poezie tocmai eroului național portughez. În seria sonetelor omagiale, după celebrele strofe despre Edgar Poe, Baudelaire și Verlaine (toate compuse la mormintele lor și exaltându-le

nemurirea poetică), după ce a scris sonetele mai puțin cunoscute despre Wagner și Puvis de Chavannes, maestrul sibilinic al poeziei încifrate s-a aplecat și asupra Portugaliei. Oricît de aluziv și de obscur, sonetul consacrat lui Vasco da Gama are adresă precisă. Chiar dacă o circumstanță accidentală a stat la baza compunerii lui (editarea albumului comemorativ din 1898), opțiunea lui Mallarmé pentru aventura maritimă portugheză rămîne grea de sens. Și, în plus, ea a avut loc doar cu cîteva luni înainte de moartea poetului însuși. Poezia începe așa: *Au seul souci de voyager/ Outre une Inde splendide et trouble/ Ce salut soit le messenger/ Du temps, cap que ta poupe double.*

Pentru Mallarmé, Vasco da Gama nu căuta India geografică: voiajul său era „outre Inde”; nu conta nici măcar ținta aparentă a călătoriei, ci călătoria în sine, „seul souci de voyager”. Sonetul, scris la exact 400 de ani de la călătoria spre India, devine omagiul global al posterității. Pentru a arăta că Vasco da Gama a cucerit eternitatea, Mallarmé inventează o metaforă extrem de specifică, „doubler le cap du temps avec sa poupe”, adică „a trece cu corabia dincolo de timp”. Procedeu tipic mallarméan, numele omagiatului apare doar în final, ultim cuvînt al întregii poezii; sonetul se cere obligatoriu recitat pentru a i se percepe mesajul. Navigatorul portughez spărgea valurile cu

corabia, spuma oceanului îi apărea drept „un oiseau d'annonce nouvelle”, despre care se spune în încheiere:

Qui criait monotonement/ Sans que la barre ne varie/ Un inutile gisement/ Nuit, désespoir et pierrerie// Par son chant reflète jusqu'au/ Sourire du pôle Vasco.

Tot așa cum în Edgar Poe sau Baudelaire poetul francez nu văzuse atât personajul istoric, cît interpretarea fericită a unei anumite idei, nici în personajul Vasco da Gama Mallarmé nu-l vede pe navigatorul din secolul al XV-lea: călătoria acestuia spre India, călătorie în căutarea absolutului, devine prototip al aventurii umane nemăsurate. „Palidul Vasco” de la prora corabiei se transformă în simbol al Umanității care își pune fapta în slujba visului, poate chiar în simbol al Poetului și al trudei sale de a clădi o operă.

De ce s-a oprit Mallarmé tocmai la aparent modesta Portugalia? Dintr-un exces de subtilitate, fără indoială! Înainte de a se transforma într-unul din eroii legendari ai volumului *Mensagem* de Fernando Pessoa și după ce l-a călăuzit pe Camões, Vasco da Gama s-a bucurat de o primă interpretare genială în versurile unuia dintre marii poeți francezi. E o întâmplare? Nu există întâmplări în poezie, ci consonanță profundă care selectează zonele „poetice” ale realității. Iată-l astfel pe „marele Căpitan”, pe eroul de epopee camoniană, alături de Poe, Baudelaire ori Wagner în Panteonul extrem de selectiv al exigentului Mallarmé! Nu ne rămîne decît să încheiem cu transcrierea splendidei versiuni românești a sonetului, aparținînd lui Șerban Foarță:

Doar setei de periple-n gol/ Ce'n Inzi mirifici nu se curmă/ Salutul nostru fie sol/ Al vremii, cap lăsat în urmă// Cum jos pe-o vergă în tumult/ Cu caravela într-aceste/ Se frămînta în spumeg mult/ O pasăre de nouă veste// Ce-avea să-i suiere-ntr-un cînt/ Ce n-are cîrma s-o corumpă/ Un prea-zadarnic zăcămînt/ Nopti, pătîmiri și piatră scumpă// Răsfrînt prin glasu-i fără fiasco/ În palid zimbetul lui Vasco. ■

la microscop

de

Cristian Teodorescu

O Constituție pentru un președinte

DACĂ mîine s-ar face un referendum pentru a vedea ce zic românii despre o a treia candidatură a dlui Iliescu la președinție, poimîine ar intra la griji electorale echipa de la Cotroceni.

Constituțional nu se poate – dar în această toamnă Constituția va fi dată la schimbat și cine știe dacă cele două mandate la care are dreptul președintele nu se vor metamorfoza în trei, la cererea specială a publicului. Și a PSD-ului. Dar poate și a altora.

Cum era și firesc, dl Iliescu a spus că nu e voie de la Constituție să mai candideze o dată, cînd i-au povestit ziaristii de ideea pe care Adrian Năstase a semănat-o într-un interviu apărut în *România liberă*. În ziua cu pricina, Iliescu era la Sinaia, iar Năstase s-a dus la Costinești, fiecare la datoria lui. Numai că *România liberă* anunțase cu o zi înainte de publicarea interviului că il are pe dl Năstase în șpalturi. Așa că măcar de politete premierul i-o fi dat un telefon președintelui să-i spună că a dat un interviu *României libere* și că l-a propus pentru un nou mandat. Dar cum nici măcar dl Năstase nu se joacă cu nervii dlui Iliescu, mai probabil e că l-a anunțat dinainte pe fostul său șef de partid ce are de gînd să le zică celor de la *România liberă*. Să nu uităm totuși că dl Iliescu, oricît de reconciliant l-a făcut al doilea mandat, nu înghite ziarul lui Petre Mihai Băcanu. Chiar își manifestă periodic alergia la acest cotidian. Nici dl Năstase nu cred că îndrăgește ziarul lui Băcanu. Așa că de ce ar fi acceptat un interviu pentru *România liberă*? Ca să-i dea cu tifla lui Ion Iliescu? Nu cred. Pentru a da impresia că nu s-a vorbit cu președintele? Asta e posibil-probabil.

Ipoteza mea e că Adrian Năstase l-a anunțat pe Ion Iliescu de ideea lui și de vreme ce a făcut-o publică e de presupus că a primit acceptul de la Cotroceni. Dar nu pot ignora și

cealaltă ipoteză, că speriat de vidanșorul opiniei publice pe care il are în Guvern, Adrian Năstase vrea să forțeze mina lui Ion Iliescu, pentru a nu fi silit să candideze el însuși. Ar mai fi și o a treia posibilitate, ca Adrian Năstase să facă o campanie pentru ca Iliescu să poată candida încă o dată, pentru a-și putea confecționa astfel imaginea de continuator al actualului președinte și de om care merită voturile celor care l-ar vota pe Iliescu și a treia oară. Înclin către prima ipoteză deoarece ea ar trebui să-i suridă și dlui Iliescu, mai ales dacă patria îl vrea. Și se pare că îl vrea, judecînd după ultimele sondaje de opinie.

Patria, în schimb, îl vrea din ce în ce mai puțin pe dl Năstase și se gîndește tot mai serios la CV Tudor. Așa că e limpede că premierul are nevoie de o nouă candidatură a dlui Iliescu, pentru a nu fi silit să candideze el însuși la președinție și eventual să piardă. Căci dacă ar pierde, Năstase nu i-ar mai putea ține în friu pe toți cei care vor să-l dea la o parte, din propriul său partid. Acesta e scenariul cel mai negru. În realitate, cred că dl Năstase se bizuie pe asul din mîncă al intrării în NATO și atunci s-a grăbit să pluseze la timp. Premierul știe că intrarea în NATO nu va aduce belșug peste noapte în România, și că, după primul moment de entuziasm, românii își vor reaminti că trăiesc prost. Și vor fi nemulțumiți că trăiesc la fel de prost. Decontul acestei nemulțumiri nu-l poate plăti decît premierul care, de la începutul mandatului său, a jucat un rol de premier-președinte, călcîndu-se adesea pe picioare, la atribuții, cu Ion Iliescu. Cel din urmă a acceptat probabil să stea mai în umbră, sperînd că astfel, pupulul său politic va deveni cel dintîi în inimile alegătorilor. Ceea ce nu s-a întîmplat. Dl Năstase n-are cîrlig la votanți și se pare că nu vrea să riște o confruntare cu rezultatul urnelor. Așa că n-ar fi de mirare dacă Ion Iliescu și-ar pune din nou basca electorală, dacă i se va da unda verde dinspre Constituție. ■

POLIROM

NOUȚĂȚI
august 2002

Umberto Eco

Numele trandafirului

Ediție revăzută, cu o prefață de H.-R. Patapievici

Georges Dumézil

Căsătorii indo-europene și Cincisprezece chestiuni romane

In pregătire:

Gabriela Melinescu
George Orwell

Jurnal suedez II
1984

Reduceri de 30%

Pentru oferta săptămîinii în site-ul www.polirom.ro ► Agenda

Comenzi la: CP 266, 5600, Iași, Tel. & Fax: (0232)214100; (0232)214111; (0232)217440
București Bd. I.C. Brătianu nr. 6, et. 7, Tel.: (021)3138978, Timișoara Tel.: 0722/548781
E-mail: sales@polirom.ro

www.polirom.ro

revista revistelor

Răstălmăcind, răstălmăcind

DL Coriolan Talcioac (cin' să fie? cin' să fie?) consacra o pagină întreagă din numărul din 1-14 august al publicației clujene **PIAȚA LITERARĂ** editorialului *României literare* din nr. 25 *Dl. Borbély față cu reacțiunea*. Părerea dlui Talcioac este că autorul editorialului l-a răstălmăcit pe dl Borbély. Și, încă, pe un ton „furios”, „cu degetul catedratic ridicat a minie și admonestare”. Că dl Borbély merită oareșicare admonestare, asta rămâne între noi, doar că autorul editorialului a preferat să-l ironizeze. Ce să facem? Fiecare cu stilul lui. Dl Talcioac, minios, dl Borbély, multicultural și așa mai departe. Autorul editorialului a reproșat dlui Borbély că socotește foiletonismul retardat metodologic și pe foiletoniști, incapabili să înțeleagă literatura de după 1989, care ar pretinde alte competențe de lectură. Ce crede dl Talcioac că a susținut în fapt dl Borbély? Nu că foiletonismul și-ar fi trăit traiul, ci că „noua literatură de după 1989 nu mai poate fi abordată doar cu instrumentele empatiei participative de dinainte de revoluție [...], că mulți dintre criticii noștri consacrați ar trebui să se recicleze metodologic.” Care o fi deosebirea? Dacă ne gândim bine ea stă într-un singur cuvânt, acela subliniat de noi în citat: dl Borbély nu crede pur și simplu perimat foiletonismul, ci doar că el ar trebui să-și alieze o metodologie multiculturală postmodernă. Exact asta îi obiecta însă editorialul: că una e una și alta, alta. În fond, dl Borbély nici nu e original. Chiar dl Talcioac amintește de dl Adrian Marino, reputatul antifolietonist din deceniile de comunism, care recomanda, în locul recenziei, dicționare de idei literare. Frumos, nimic de zis, doar că una e una și alta, alta. Ca dovadă de retardare, e menționată părerea defavorabilă a Lumniței Marcu despre lucrările dlui Marino. Luminița Marcu, Daniel Cristea-Enache și alți tineri foiletoniști n-ar face decât să reproducă, pe un alt palier, palierul (oroare!) Manolescu – Iorgulescu – Ștefănescu. Ca să vezi unde îl duce suspiciunea pe dl Talcioac! Spre a nu lăsa nici un echivoc să planeze asupra simpatiiilor (era să zic „empatii participative”) d-sale, dl Talcioac reia dintr-o publicație bucureșteană „o impresionantă tabletă” a unui binecunoscut poet, eseist și publicist care protestează contra faptului că, în revista noastră, tatăl d-sale ar fi fost făcut „apa-

ratcik”. Noi, care ne citim revista și înainte și după ce o tipărim, n-am găsit în ea nimic de acest fel, dacă nu cumva autorul tabletei se referă la o pagină de ficțiune în care un personaj poartă un nume apropiat de al d-sale. Ei, dar ficțiunea nu poate constitui un atac împotriva cuiva. Și cum să sari, așa, cînd e vorba de o proză? Mare e piața literară. Ca și grădina Domnului. ● În *ZIUA LITERARĂ*, poeta Angela Marinescu e de părere că revista noastră ar fi „un grup”. Se înțelege, închis. Cum poeta a fost publicată de noi, iar directorul *R.L.* i-a prefațat o antologie personală, o minimă logică o obliga pe Angela Marinescu să-și declare apartenența la grupul cu pricina.

Recenzii cu plată

DUPĂ un număr triplu (aprilie-mai-iunie) făcut de către noua echipă a **CUVÎNTULUI** (Ioan Buduca) din resturile rămase de la vechea echipă (Tudor Urian), fără încuviințarea colaboratorilor, care nu erau neapărat obligați să fie de acord cu publicarea textelor în condițiile date, iată, revista reappare cu un număr pe iulie integral datorat lui Ioan Buduca. Dintre colaboratorii dinainte, puțini sînt prezenți. N-avem idee dacă Al. Cistelean, Nicoleta Cliveț ori Nicoleta Sălcudeanu știu ce se petrece. Or fi fost și ei publicați, ca și alții, fără a fi întrebați. Stupefiantă e politica editorială declarată de noua conducere: introducerea pe piața literară a „recenziilor promo”. Este o premieră în presa postdecembristă. Nu reclame. Recenzii. Nu semnale. Aprecieri. Transcriem din pagina 2 anunțul: „Autorii cărților de poezie, proză, critică și istorie literară care sînt interesați să fie recenzați în revista *Cuvîntul* în regim promoțional sînt rugați să ia legătura cu redacția noastră la sediul din București, bd. N. Bălcescu 23A, pentru a negocia unul din cele două tarife pe care le prac-

tică recenzii noștri și comisionul editurii **SC CUVÎNTUL SRL**. Va să zică, așa: criticii încep să-și câștige în mod capitalist existența. Recenzia cu plată devine un gen literar. Care vor fi fiind cele două tarife? Laudă mică și laudă mare. De aici încolo, de cite ori vom publica o carte ne vom întreba: oare cit mă costă treaba mică la *Cuvîntul*? Îmi pot permite treaba mare? Atenție Cistelean, Cliveț, Sălcudeanu! Solicitați procente dacă vreți să câștigați un ban muncit! ● ... **RAMURI** (iulie-august), tot mai interesantă în noua formulă (care, ca și a *României literare*, inspiră, iată *Tomisul* constănțean, gata și el de haine noi în numărul anunțat de pe septembrie), reținem un articol al dlui Alexandru George despre sinuoasa cronologie a literaturii din comunism, despre „revenirile” unor scriitori și despre nulitatea altora. Cronicarul n-are a-i reproșa decît faptul că, foarte critic, e drept, ia totuși în discuție lamentabila *Istorie* a dlui Marian Popa. ● Dl Romulus Cojocaru editează de ceva vreme la Turnu Severin (avem în față nr. 17) o revistă de cultură intitulată **CALIGRAF**, însoțită de antologii lunare (presupunem) din opera cite unui scriitor. În *Colecția Caligraf* din aceeași lună putem citi poeziile dlui Radu Voinescu.

Ce mai ascultă PSD-ul

IN ULTIMA vreme **ROMÂNIA LIBERĂ** publică reportaje realizate „sub acoperire”. Cel apărut în nr. 3780 consemnează recțiile unora dintre concetățenii noștri la invitația de a investi într-un joc piramidal de tip Caritas. Îngrijorător pentru discernămintul celor care au căzut în plasă e că pe fluturașul promoțional scria cu litere mari întrebarea „Nu v-ați săturat?” și că destui au fost cei doriți să cotizeze la societatea fantomă Satirac, care de la dreapta la stînga se citește Caritas, îmbiați de reporterii *României li-*

bere. Teama Cronicarului e că după apariția reportajului se va găsi vreun întreprinzător care nu va glumi și îi va impozita pe creduli. ● Mai marii Poliției sînt convinși că demilitarizarea acestei instituții va produce minuni în mentalitatea polițistului. Potrivit ziarului *AZI*, șefii IGP sînt supărați pe presă că nu crede în minunile anticipate de ei. Să fie cum cred vîrfurile Poliției, dar parcă nu ne vine să credem că un polițist corupt în haină militară se va vindeca de acest nărav în ziua cînd va îmbrăca o uniformă civilă. Mai ales că angajații acestei instituții nu sînt la prima schimbare de uniformă. Mulți dintre ei au schimbat ținuta de milițian cu cea de polițist: în noua ținută și-au ridicat vile și alte acareturi, stîrnind perplexitatea presei față de fabuloasa lor capacitate de a face economii, din salariu. ● Săptămîna trecută pastorul Laszlo Tokes a acuzat conducerea UDMR afirmînd că o clică a monopolizat fondurile Uniunii, citim în mai multe ziare centrale. Supărarea președintelui de onoare al UDMR e provocată, se pare, de faptul că schimbarea guvernului la Budapesta a adus după sine și o schimbare a priorităților în alocarea de fonduri destinate maghiarilor din România și, implicit, a persoanelor care gestionează aceste fonduri. Mai simplu spus dl Tokes nu mai beneficiază de același credit ca pe vremea guvernului Orban. Dar chiar dacă pastorul e angajat și în politică, ne-am fi așteptat din partea sa, ca față bisericească, să abordeze mai senin problema banilor destinați Uniunii. ● În **COTIDIANUL** de luni, 26 august, la rubrica tablete de scriitor, autorul anunțat era Constantin Țoiu, dar din fotografia care însoțește textul ne zîmbea Nicolae Balotă. Textul poartă marca Nicolae Balotă. A doua zi n-am descoperit nici o erată în ziar, așa cum s-ar fi convenit din respect pentru două personalități de talia celor care au căzut victime acestei

greșeli. ● Propunerea premierului Adrian Năstase ca Ion Iliescu să poată candida pentru a treia oară la funcția de președinte al României a stîrnit reacții negative ale presei. Practic toți editorialiștii care s-au ocupat de acest subiect consideră că premierul a întins prea tare coarda. În replică dl Năstase a declarat că a vrut să încerce presa, dar că pe de altă parte PSD „ascultă pămîntul” ca să audă ce zice poporul, iar poporul îl mai vrea o dată președinte pe Ion Iliescu. Dincolo de faptul că PSD ar trebui să mai citească și Constituția, metafora premierului cu „ascultarea pămîntului” sună bine, poate, rostită de un cioclu de la Pătrunjel, dotat cu însușiri paranormale, dar nu în gura primului ministru. ● Din ziarul **BURSA** desprindem o știre neliniștitoare pentru bucureștenii care locuiesc în imobile avariate de cutremure și cărora li se fac sau urmează să li se facă reparații capitale. *Bursa* citează funcționari ai Primăriei Capitalei care afirmă: *Proiectele de consolidare sînt făcute de mîntuială. Firmele licitează cu sume mici care, în final, nu acoperă cheltuielile reale de consolidare*. Să sperăm că angajații Primăriei exagerează, dar dacă e adevărat, cine va plăti? Apropo, după ce a trecut psihoza cutremurului, Guvernul nu se mai plînge de precaritatea rezistenței clădirii în care domiciliază. Și-a revenit Palatul Victoria sau, pur și simplu, asta a fost una dintre temele de vacanță prin care Vasile Dinco a vrut să țină presa ocupată? **Cronicar**

Pentru cititorii din străinătate

Puteți face abonamente direct la redacție, la tarifele de 104 \$ S.U.A. pe an pentru țările europene și 130 \$ S.U.A. pe an pentru țările extra-europene. Plata se poate face prin C.E.C. la dispoziția Fundației „România literară” pe adresa Fundația „România literară”, București, Of. poștal 33, c.p. 50, cod poștal 71341, România sau prin dispoziția de plată a sumei în contul nr. 251100975019501 deschis la Banca Română pentru Dezvoltare (B.R.D.), Filiala Pipera, București, caz în care vă rugăm să ne trimiteți pe adresa redacției, în plic, o copie după dispoziția de plată și adresa dvs. completă. În sumă sînt incluse toate cheltuielile poștale și de expediere. Se pot încheia și abonamente pe un trimestru sau un semestru, pentru o sumă proporțională.

România literară

Calea Victoriei 133, București, sector 1. Telefoane: 212.79.86.
Tel./Fax: 212.79.81. Luni, marți, miercuri, joi: 13-19; vineri: 9, 30-13.
Abonamente în 2002: 3 luni - 130.000 lei; 6 luni - 260.000 lei;
1 an - 520.000 lei. ISSN 1220-6318

Imprimat la
Tipografia Ana

32 pag. - 10.000 lei
La redacție: 8.000 lei